

Lokalna razvojna strategija LAG-a ZAGORA za razdoblje od 2014. do 2020.

V3 (I2), 2019.

Ovaj projekt sufinanciran je sredstvima Europske Unije iz
Europskog fonda za poljoprivredni razvoj, Podmjera 19.1.
„Pripremna pomoć“ u okviru Mjere 19 „LEADER – CLLD“ –
LAG Zagora iz Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za
razdoblje 2014.-2020.,

Udio sufinanciranja 90% EU, 10% RH
Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj:
Europa ulaže u ruralna područja

SADRŽAJ

1. Osobna iskaznica LAG-a	1
2. Osnovne značajke područja LAG-a	1
2.1 Opće zemljopisne značajke područja	1
2.1.1 Položaj i granice područja	2
2.1.2 Geomorfološke značajke	3
2.1.3 Klimatske značajke područja	4
2.1.4 Prirodna baština LAG-a	5
2.1.5 Kulturno-povijesna i tradicijska baština	6
2.1.6 Stanje infrastrukture na području LAG-a	9
2.1.6.1 Društvena infrastruktura	9
2.1.6.2 Prometna, komunalna i poslovna infrastruktura	10
2.2 Gospodarske značajke područja	13
2.2.1 Opće gospodarske značajke	13
2.2.2 Šumarstvo, poljoprivreda	16
2.2.3 Turizam	18
2.2.4 Tržište rada	20
2.3 Demografske i socijalne značajke područja	22
3. Analiza razvojnih potreba i potencijala područja, uključujući SWOT analizu	23
3.1 Identifikacija razvojnih potreba i potencijala LAG-a	23
3.2 SWOT analiza	26
4. Opis ciljeva LRS te integriranog i inovativnog karaktera LRS uključujući jasne i mjerljive pokazatelje za izlazne pokazatelje ili rezultate	29
4.1 Vizija, ciljevi i prioriteta razvoja LAG-a	29
4.2 Ciljevi, mjere i tipovi operacija LRS za područja LAG-a temeljeni na mogućnostima PRR 2014 – 2020	32
4.3 Opis mjera uključujući definiranje korisnika, kriterija prihvatljivosti	39
4.4 Opis tema planiranih projekata suradnje i način odabira projekata suradnje	39
4.5 Inovativan i integrirani karakter Strategije	40
4.6 Usklađenost sa nadređenim strateškim dokumentima	42
4.7 Opis odabira projekata na razini LAG-a	43
5. Opis uključenosti lokalnih dionika u izradu LRS	45
5.1 Opis partnerstva	47
6. Akcijski plan provedbe LRS	48
7. Način praćenja i procjene provedbe LRS	48
7.1 Indikatori za mjerenje učinka provedbe LRS	50
8. Povijest organizacije i dosadašnja iskustva LAG-a u provedbi projekata	53
8.1 Kapaciteti za provedbu LRS	53
8.1.1 Ljudski kapaciteti za provedbu LRS	54
8.1.2 Financijski kapaciteti za provedbu LRS i financiranje rada LAG-a	56

9. Financijski plan	57
10. Dodaci	59

Napomena:

Ova strategija (V3, I2) predstavlja drugu izmjenu Lokalne razvojne strategije LAG-a „Zagora“ sukladno regulatornom okviru za provedbu LEADER/CLLD-a u okviru Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.-2020. (Pravilnicima, NN 96/17, 53/18, 91/19) te Ugovorom o dodjeli sredstava odabranom LAG-u br. 5758 potpisanim između LAG-a Zagora i Agencije za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju s pripadajućim Aneksom.

Popis kratica u LRS:

AGRONET	elektronička aplikacija namijenjena za pomoć poljoprivrednim gospodarstvima i ostalim korisnicima u ostvarivanju prava na potpore u poljoprivredi
ARKOD	Sustav identifikacije zemljišnih parcela
APRRR	Agencija za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju eng. <i>Community Led Local Development</i> - Lokalni razvoj vođen lokalnom zajednicom
CLLD	eng. <i>Common Monitoring and Evaluation Framework</i> – Okvir za praćenje i vrednovanje
CMEF	eng. <i>Common Monitoring and Evaluation System</i> – Sustav za praćenje i vrednovanje
CMES	vrednovanje
DUZR	Državni ured za reviziju
DVD	Dobrovoljno vatrogasno društvo
DZS	Državni zavod za statistiku
DZZP	Državni zavod za zaštitu prirode
EE	Energetska učinkovitost (eng. <i>Energy Efficiency</i>)
EU	Europska unija eng. <i>European Network for Rural Development</i> ; hrv. Europska mreža za ruralni razvoj
ENRD	eng. <i>European LEADER association for Rural Development</i> ; hrv. Europska LEADER asocijacija za ruralni razvoj
ELARD	LEADER asocijacija za ruralni razvoj
EPFRR	Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj
ESF	Europski socijalni fond
ESI	Europski strukturni i investicijski fondovi
ha	hektar = 10.000 m ²
HE	hidro energija / hidro elektrana
HGK	Hrvatska gospodarska komora
HOK	Hrvatska obrtnička komora
IBAN	(eng. <i>International Bank Account Number</i>) međunarodni broj bankovnog računa
JLS	Jedinica lokalne samouprave
kV	kilo Volt
kWh	kilo Watt sat
LAG	Lokalna akcijska grupa (skupina) fran. <i>Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale</i> - Program
LEADER	Europske unije za razvoj ruralnih područja
LRS	Lokalna razvojna strategija
MB	Matični broj
MK	Ministarstvo kulture
mnv	metara nadmorske visine
MRRFEU	Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova EU
MT	Ministarstvo turizma
MW	mega Watt
NN	Narodne novine Nomenklatura prostornih jedinica za statistiku (fran. <i>Nomenclature des unités territoriales statistiques</i>) Hijerarhijski sustav za identifikaciju i klasifikaciju prostornih jedinica za potrebe službene statistike u zemljama članicama Europske unije.
NUTS	

NZRC	Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva
OIB	Osobni identifikacijski broj
OIE	Obnovljivi izvori energije
OPG	Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo
OPRR	Operativni program za ruralni razvoj (Program ruralnog razvoja)
PG	Poljoprivredno gospodarstvo
PPR	Program ruralnog razvoja
RH	Republika Hrvatska
RNO	Registar neprofitnih organizacije
SDŽ	Splitsko-dalmatinska županija
TIC	Turističko-informativni centar
TZ	Turistička zajednica
UAS	Urbana aglomeracija Split
UNESCO	eng. <i>The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i>
UPOV	Uređaj za pročišćavanje otpadnih voda
UTMP	Upravljačko tijelo Ministarstva poljoprivrede za upravljanje PRR
ZEF	Zadruga za etično financiranje
ZPP	Zajednička poljoprivredna politika EU
ŽRS	Županijska razvojna strategija

1. OSOBNA ISKAZNICA LAG-A

Naziv LAG-a:	Lokalna akcijska grupa Zagora
Adresa sjedišta LAG-a:	Matice hrvatske 11, 21204 Dugopolje
Web stranica:	www.lag-zagora.hr
Kontakti:	Tel: +385 21 712 220 Fax: +385 21 712 228 Mob: +385 98 257 025 E-mail: lag.zagora@gmail.com
Datum osnivanja/registracije:	Osnivanje: 03.02.2015. / datum registracije: 01.04.2015.
OIB:	89695530487
MB:	4366638
Registarski broj udruge:	17005280
RNO:	0325548
IBAN:	HR1725000091101428252
Broj JLS:	5
Uključene jedinice lokalne samouprave:	Dicmo, Dugopolje, Klis, Lećevica, Muć
NUTS-2/3:	Jadranska Hrvatska/Splitsko-dalmatinska županija
Površina LAG-a (ARKOD):	591,38 km ²
Broj stanovnika (2011.):	15 537
Glavni izvor financiranja:	M19, Program ruralnog razvoja RH 2014.-2020./EPFRR (90%), RH(10%)

2. OSNOVNE ZNAČAJKE PODRUČJA LAG-A

2.1 OPĆE ZEMLJOPISNE ZNAČAJKE PODRUČJA

LAG Zagora obuhvaća cjelovito područje 5 jedinica lokalne samouprave i u svom sastavu ima općine: Dugopolje, Lećevica, Muć, Klis i Dicmo (koje administrativno pripadaju Splitsko-dalmatinskoj županiji). Područje LAG-a pripada statističkoj NUTS-2 regiji Jadranska Hrvatska. Teritorij LAG-a iznosi 591,38 km², što predstavlja cca 1,05% kopnenog teritorija Republike Hrvatske (RH) te 13,03% kopnenog teritorija Splitsko-dalmatinske županije.

LAG Zagora 2001. godine imao je 14958 stanovnika odnosno 0,33% stanovništva RH, dok se 2011. broj stanovnika povećao za 579 osoba te je iznosio 15537 stanovnika (3,87% u odnosu na 2001.). 2011. na području LAG-a živjelo je 15537 stanovnika (0,36% stanovnika RH) odnosno 3,42 % stanovnika SDŽ. LAG ne karakterizira depopulacija, pa se uz broj stanovnika koji se povećao u razdoblju između 2 popisa, povećao i broj kućanstava za 472 odnosno za 8,96%. Prema Popisu stanovnika 2011. godine stanovništvo LAG-a živjelo je u 5270 kućanstava u 41 naselju (Popis JLS s pripadajućim naseljima, Dodatak 1). Gustoća stanovnika na području LAG-a u razdoblju od 2001. do 2011. iznosi 30,32 st/km² odnosno povećala se u razdoblju između 2 popisa za 5,46%. Ovo povećanje broja kućanstava, stanovnika i gustoće naseljenosti doprinos je općina Dicmo, Dugopolje i Klis koje se nalaze u blizini gradova Splita, Sinja i Solina, dok je izražena depopulacija u Muću i Lećevici (smanjenje gustoće stanovnika, pad broja kućanstava i broja stanovnika).

Gustoća stanovnika LAG-a iznosi 40,05% prosjeka RH (75,7 st./km²). Gustoća stanovnika svih općina iznosi 30,26 % županijskog prosjeka gustoće stanovnika od 100,2 st./km².

Tablica 1. Osnovni statistički podaci o LAG-u Zagora. (Izvor: ARKOD, DZS)

Općina	Površina/ km ²	Broj naselja	Broj kućanstava		Broj stanovnika		Gustoća stanovnika/st./ km ²	
			2001	2011	2001	2011	2001	2011
Dicmo	69,20	7	796	914	2657	2802	38,40	40,49
Dugopolje	63,37	4	917	1114	3120	3469	49,23	54,74
Klis	148,77	9	1337	1615	4367	4801	29,35	32,27
Lećevica	87,42	4	325	246	740	583	8,46	6,67
Muč	222,62	17	1423	1381	4 074	3882	18,30	17,44
LAG	591,38	41	4798	5270	14958	15537	28,75	30,32

2.1.1 POLOŽAJ I GRANICE PODRUČJA

Slika 1. Položaj i granice LAG-a Zagora. (Izvor: LAG Zagora)

Općine LAG-a Zagora smještene su u zaleđu najvećih gradova SDŽ; gradova Splita, Solina i Kaštela. Najveći dio prostora LAG-a smješten je sa sjeverne strane planina Kozjak (Kaštelanska Zagora) i Mosor (Splitska Zagora), te južne strane planine Svilaja. Područje LAG-a nalazi se na glavnim prometnim pravcima pri čemu je značajno istaknuti autocestu A1 odnosno dionicu budućeg pan-europskog koridora „Jadransko-jonske“ autoceste koja jug Europe dalje spaja s Crnom Gorom i Albanijom te Grčkom.

Svojim vanjskim granicama obuhvata graniči s gradovima Solinom, Splitom i Kaštelima te općinom Prgomet, zatim s gradovima Vrlikom, Sinjom i Triljem te općinom Hrvace, dok na jugoistoku graniči s Gradom Omišem. LAG Zagora potpuno je okružen drugim LAG-ovima Republike Hrvatske. Na sjeverozapadu LAG Zagora graniči s područjem LAG-a Krka, na

sjeveroistoku i istoku s područjem LAG-a Cetinska krajina, na jugu graniči s područjem LAG-a Adrion, dok mu je na zapadu LAG Kamen i more.

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
Zbog blizine većim gradovima, uočeno blago povećanje populacije razvidno je samo temeljem statistike – prijavljivanje temeljem vlasništva nekretnina, a ne temeljem stvarnog boravišta (osobito za mlađu populaciju)	Razvoj prateće infrastrukture uz glavne koridore koji prolaze kroz LAG područje Koristiti potencijal suradnje s gradovima u blizini s obzirom na geoprometni položaj LAG-a

2.1.2 GEOMORFOLOŠKE ZNAČAJKE

Prostor LAG-a zahvaća sjevernu stranu Kozjaka, sjeveroistočni dio Mosora, Dicma, Mućko polje, Ogorja i jugozapadnu stranu Svilaje. U geološkom smislu, navedene cjeline pripadaju Vanjskim Dinaridima koje obilježava SZ – JI pružanja struktura. Stijene koje dominantno čine Vanjske Dinaride su karbonati, uglavnom mezozojske i palogenske starosti. Površinu promatranog područja najvećim dijelom prekrivaju karbonati kredne starosti, uglavnom se radi o vapnencima i podređeno dolomitima. Pogotovo se to odnosi na općine Lećevica, Klis, Dugopolje i Dicmo. Starije stijene od navedenih krednih čine gornjojurski vapnenci koji se nalaze na sjeveroistočnom dijelu Mosora i u Ogorju. Preostale starije stijene srednje i donje jure te one trijske starosti nalaze se u općini Muć, točnije na potezu G. Ogorje - Muć, a pružaju se paralelno s Mućkim poljem. Stijene srednje i donje jure čine uglavnom vapnenci s nešto manje dolomita. Donjotrijske čine vapnenci i lapori, dok srednjotrijske stijene izgrađuju dolomiti, vapnenci, vapnenčke breče i konglomerati te vulkanoklastične naslage. Unutar vuklanoklastičnih naslaga utvrđene su bentnonitne gline sjeveroistočno od G. Muća. Također su unutar serije srednjotrijskih naslaga utvrđene pojedinačne pojave alteriranih efuzivnih magmatskih stijena. Mlađe stijene, od prethodno navedenih krednih karbonata, možemo podijeliti na paleogenske stijene te recentne aluvijalne taložine u Mućkom polju. Paleogenske stijene izgrađuju uglavnom sedimenti taloženi u ocenu, pri čemu su se prvo istaložili različiti vapnenci, podređeno i lapori, zatim fliške naslage koje čine lapori i pješčenjaci te završno vapnene breče i brečokonglomerati. Ove eocenske stijene podređeno se nalaze uz kredne karbonte. Na kontaktu krednih i eocenskih, uz sjeverni rub općine Dugopolje, nalazi se nekoliko pojava boksita. Ovi lokaliteti su u neposrednoj blizini boksitnih kopova u mjestu Radošić. Za širi prostor Klisa i Kaštela važne su fliške naslage, koje čine sirovinu u proizvodnji cementa. Čitav kraj je zahvaćen izraženim tektonskim djelovanjem, što se očituje u brojnim rasjedima koji su zabilježeni na Osnovnim geološkim kartama listova Split, Omiš, Drniš i Sinj. Različiti rasjedni sustavi nastali su tektonskim procesima koji su uvjetovali formiranje glavnih struktura Kozjaka, Mosora i Svilaje, kao dijela planinskog lanca Dinarida. Najzastupljenije stijene na čitavom području su vapnenci, koji su izrazito podložni kemijskom trošenju i otapnju, zbog čega je krajolik uvelike okršen i ogoljen. Na okršenost krajolika posredno je djelovala i tektonska aktivnost. Karbonati su propusne stijene, a njihova zastupljenost uzrokuje i otjecanje atmosferske vode u podzemlje, zbog čega na promatranom području gotovo uopće i nema značajnijih vodotoka. Značajniji izvori se nalaze tamo gdje se propusni karbonati nalaze u kontaktu s nepropusnim fliškim naslagama, u okolici Klisa, odnosno srednjotrijaskim nepropusnim klastitima u okolici Muća. Najbolji primjer za to je i vrelo rijeke Jadro, koja protječe uz južni rub općine Klis.

2.1.3 KLIMATSKE ZNAČAJKE PODRUČJA

Vremenske i klimatske prilike velikoga područja LAG-a slabo su istražene i opisane. U pravilu se za klimu toga područja navodi da je pod velikim utjecajem Sredozemnog pa time i Jadranskoga mora, ali isto tako i utjecajem kontinenta. Iznimni utjecaj na klimu Zagore ima planinski masiv Dinarskog gorja, njegova visina, smjer pružanja te općenito složenost reljefa. Najtopliji mjesec u godini je srpanj sa srednjom temperaturom zraka od 22°C, dok je najhladniji siječanj, sa srednjom temperaturom zraka od 6°C. Apsolutna maksimalna temperatura zraka izmjerena je u srpnju 39 °C, dok je minimalna zabilježena u veljači od -24°C. Apsolutno kolebanje ekstremnih apsolutnih temperatura zraka iznosi 63°C. Općenito, to područje, prema Koppenovoj klasifikaciji, pripada Csa tipu klime. To znači da prevladava umjereno topla kišna klima uz sušno i vruće ljetno razdoblje. Međutim, svi uvjeti Csa klime u temperaturnom i oborinskom režimu nisu uvijek ispunjeni baš zbog raznih i mnogobrojnih utjecaja. Najveća količina oborina pada u posljednja četiri mjeseca u godini, a najviše u prosincu. Ukupan broj oborinskih dana iznosi 123, prosječan broj dana s tučom iznosi godišnje 4 dana. Snijeg najčešće pada u veljači (5 dana). Vrijednost hidrotehničkog koeficijenta (HTK) iznosi 1,7 što pokazuje da su uvjeti navlaživanja u vegetacijskom razdoblju povoljni. Količine oborina u Zagori općenito se kreće oko 1200 mm. Jesen je najkišovitija, zatim zima, pa proljeće i ljetno. Prema Walterovom dijagramu klime Zagora nema suho razdoblje, već umjereno suho, i to u srpnju i kolovozu, dok su ostali mjeseci vlažni. Područje LAG-a ima vrijednost godišnje oblačnosti od 4,6 do 6,8. S tim u vezi, broj vedrih dana kreće se oko 90, a oblačnih oko 100. U uskoj vezi s oblačnosti je insolacija. Ona u LAG-u iznosi godišnje oko 2300 sati, što u dnevnom prosjeku iznosi oko 6 sati, što cijelom području daje dobru predispoziciju za uvođenje obnovljivih izvora energije na solarni pogon. Dominantni vjetrovi u LAG-u su sjeverni vjetrovi koji u godišnjoj raspodjeli zauzimaju oko 29% učestalosti, dok na južne vjetrove otpada oko 20% učestalosti. Maksimalne brzine sjevernih vjetrova prelaze 40 km/h, a južnih 30 km/h. Za Općinu Klis značajna je podjela prostora na priobalni i zaobalni (zagorski) dio. Priobalni dio se nalazi u zoni mediteranske klime “jadranskog tipa” čija su obilježja vruća i suha ljeta te blage i vlažne zime s velikim brojem sunčanih sati (oko 2700) te vrlo izraženom vjetrovitošću (106 dana s jakim i 34 dana s olujnim vjetrovima godišnje, pretežito bura i jugo). Temperaturni režim usko je povezan s bogatom insolacijom te utjecajem mora. Srednja temperatura u siječnju je između 7 i 8 stupnjeva, u srpnju oko 25 stupnjeva, a srednja godišnja temperatura je 16,2 stupnja. Broj studenih i hladnih dana je zanemariv, a srednje dnevne temperature iznad 15 stupnjeva traju i više od šest mjeseci. Oborinski režim ima sve karakteristike maritimnog mediteranskog tipa klime koji se ističe po tome što u zimskoj polovici godine (jesen-zima) padne gotovo 2/3 oborina tako da ljetni dio godine oskudijeva kišom, što izaziva česte suše. Pod utjecajem blagih zima krajem 20. st. i početkom 21. st. u LAG-u se naglo proširio uzgoj maslina, biljke tipične za sredozemnu klimu (klima masline). Tako to područje postaje rubno područje uzgoja maslina, ali nesigurnost stabilnog priroda limitirajući je čimbenik. Pod utjecajem sušnih i vrućih ljeta pojavljuju se požari raslinja, tipični učinci sredozemne klime, koji uništavaju vegetaciju. Specifičnosti klime osobito u hladnom dijelu godine rezultiraju i prepoznatljivim prehrambenim proizvodima Zagore (pršut, panceta, tvrdi sir).

RAZVOJNI PROBLEMI

Nedostatak sustava navodnjavanja obzirom na prirodna ograničenja radi smanjenja utjecaja klimatskih promjena
Nedostatna iskorištenost potencijala lokalne klime za OIE, osobito u malim i

RAZVOJNE POTREBE

Zaštita poljoprivrednih površina uređenjem poljoprivrednog zemljišta i izgradnjom sustava odvodnje i navodnjavanja.
Razvoj turističko rekreativnih sadržaja vezanih uz geomorfološke značajke.

izdvojenim naseljima	Iskorištavanje potencijala klime za OIE u mjestima s neisplativim infrastrukturnim zahvatima u izgradnji i održavanju konvencionalnih energetske kapaciteta
----------------------	---

2.1.4 PRIRODNA BAŠTINA LAG-A

Područje krša općenito se smatra iznimno bogato raznovrsnom florom i faunom te je na području RH najveći broj zaštićenih područja upravo u kršu. Ipak prema sustavu nacionalne zaštite nema mnogo zaštićenih područja na području LAG-a Zagora koja su zaštićena na temelju Zakona o zaštiti prirode.

Tablica 2. Područja zaštićene prirode na području LAG-a. (Izvor: DZZP, 2016.)

Kategorija zaštite	JLS	Lokalitet/naziv	Površina/ha	God. proglašenja
Spomenik prirode	Dugopolje	Špilja Vranjača	točkasti lokalitet	30.8.1963
Posebni rezervat	Klis	Rijeka Jadro – gornji tok	5,81	6.4.1984
Značajni krajobraz	Muč	Rijeka Sutina	256,06	7.1.2001

Na području LAG-a posebno su značajne brojne špilje i jame koje su zaštićena staništa u okviru NATURA 2000 i to: Golubinka kod Vučevice, Jama na Visokoj, Jama pod Malim Kraljevcem, Mala Birnjača jama, Peć u Čulinovim raljevinama, Velika špilja kod Neorića te Zubanova Jama. Špilja Vranjača na sjevernim padinama Mosora – od 1929. godine, kada je otvorena za posjećivanje, postaje najpoznatija turistička špilja srednje Dalmacije. Vranjača je bogata vrijednim špiljskim ukrasima, te je značajno nalazište neolitske kulture i diluvijalne faune. Značajno područje zaštićene prirode u okviru NATURA 2000 i razvojni resurs LAG-a koji treba oposebno izdvojiti je planina Mosor koja se izdiže iznad 1000 mnv. To je područje planinske klime u zoni koju karakterizira mediteranska klima. Njegov biljni svijet ima izrazitu visinsku zonalnost. Na podnožju nalazimo mediteranske kulture i zimzelenu vegetaciju poput zelenike, trslja, žuke, mirte, smrike i businja. Do visine 1000 m prostire se pojas u kojem rastu i hrast medunac, crni jasen, maklen, rašeljka, smrdljika i drijen. Najviši je pojas bijeloga graba, koji seže do vrhova Mosora, a sadrži i bijeli jasen, tisu, gorski javor, mušmulicu, mokljavi likovac te planinski brijest. Biljni plast je kržljav, a u višim predjelima vide se tek ostaci šuma. Svojim mirisom goletima posebnu čar daju kadulja, smilje i pelin. Životinjski svijet na Mosoru je raznolik. Nekoliko neočekivanih pronalazaka je nađeno u špiljama Mosora, kao što su čovječja ribica (*Proteus anguinus*), koja je pronađena 1979. godine u Đuđerinoj jami kod Dugopolja, te endemska mosorska gušterica (*Lacerta mosorensis Kolombatović*) koja živi na višim predjelima. Brojne su zmije i gušteri kao oštroglava gušterica, pomorska gušterica, obični zelembać, zidna tarantela, smeđi blavor, pepeljasti poskok, šarulja, ljuta crnokapica, obični modraš, pjegava crvenkapica, šara poljarica i bjelouška. Od relativno malog broja vodozemaca na Mosoru se može naći siva gubavica (*Bombina variegata*) te pjegavi daždevnjak (*Salamandra salamandra*), samo i uvijek blizu vode (op.a. iako Mosor oskudjeva vodom, ima 5 značajnih i stalnih izvora). Planina obiluje i brojnom divljači poput zeca, jazavca, tvora, lisice, lasice, kune, vuka, divlje svinje, muflona i divokoza. U ovom značajnom staništvu brojne su i ptičje vrste poput jarebice kamenjarke, fazana, galice, gavrana, sove, sokola, jastreba a često se može vidjeti i orao zmijar (*Circaetus gallicus*).

SCI¹ područja NATURA 2000 zauzimaju 9.222,01 ha ili 15,60% površine LAG-a, a SPA područja² zauzimaju površinu od 8.885,50 ha ili 15,03% površine. S obzirom da se ove dvije

¹ Engl SCI hrv. POVS – područja očuvanja značajna za vrste i stanišne tipove, odnosno područja značajna za očuvanje i ostvarivanje povoljnog stanja drugih divljiv vrsta i njihovih staništa, kao i prirodnih tipova od interesa za Europsku uniju, DZZP, 2015

razine zaštite dijelom preklapaju zaštićena površina NATURA 2000 u LAG-u Zagora iznosi 13.156,09 ha ili 22,25%. Svim područjima u kategoriji nacionalne zaštite i područjima NATURA 2000 na prostoru LAG-a upravlja Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima na području Splitsko-dalmatinske županije, izuzev špilje Vranjača kojom upravlja obitelj Punda na čijoj zemlji se špilja i nalazi.

Na području LAG-a vidljiv je nepovoljan utjecaj klimatskih promjena koje se, prije svega, ogledaju na kršku vegetaciju (npr. opasnost od požara radi sušnih razdoblja), što upućuje na potrebu razvijanja mjera koje će doprinosti poboljšanju kapaciteta LAG-a u nastojanju smanjenja negativnih utjecaja klimatskih promjena na području. U LAG-u nema ni razvojnih planova upravljanja područjima NATURA 2000 kao visoko vrijedne razvojne resursne osnove. LAG, prilikom osmišljavanja planova i razvojnih projekata zasnovanih na korištenju prirodne baštine, mora paziti i na velik razvojni ograničavajući faktor – postojanje minski sumnjivog područja (Općina Muć; ukupna površina 765.491 m²). U ovom programskom razdoblju, iz sredstava Programa ruralnog razvoja, planiraju se razminirati poljoprivredne površine na području cijele RH.

2.1.5 KULTURNO-POVIJESNA I TRADICIJSKA BAŠTINA

Na području LAG-a postoji kontinuitet življenja još od prapovijesti, o čemu nam svjedoči veliki broj prapovijesnih gomila i gradina koje su sačuvane *in situ*.

Nalazeći se između salonitanskog bazena i Cetinske krajine, krška polja Dicma i Muća bila su već u prapovijesno i antičko vrijeme od najveće strateške i prometne važnosti, o čemu svjedoče borbe koje su se tu vodile za Batonova ilirskog ustanka protiv Augustovih legija početkom 1. stoljeća. Na samo desetak kilometara od Salone stajalo je Dugopolje, na račvanju važnih rimskih putova prema sjeveru (*Aequm* - današnji Čitluk) i sjeveroistoku (*Pons Tiluri* - most preko Cetine kod današnjeg Trilja, pod Gardunom gdje je bio smješten vojni logor VII rimske legije *Tilurium*, zacijelo na položaju ranije ilirske gradine i dalje prema *Naroni* – današnji Metković). Važnost položaja očituju bogati arheološki nalazi izloženi u splitskom Arheološkom muzeju. U Muću Gornjem (Sv. Petar), u rimsko doba, je bio vojnički logor *Andetrium*, o čemu svjedoče nadgrobni spomenici i ostaci arhitekture. Pod današnjom crkvom sv. Petra (1871.) otkriveni su temelji starohrvatske crkve iz doba kneza Branimira (op.a. zapravo adaptacija još ranije, kasnoantičke).

U VII stoljeću, na prostoru Dalmacije, propada vlast Istočnog Rimskog Carstva, te dolazi do avarsko slavenskih upada, koji rezultiraju padom glavnog grada *Salone* (današnji Solin). Na prostoru Zagore, posebno oko polja (npr. Radošićko polje) dolazi do naseljavanja novog stanovništva i asimilacije sa starosjediocima. U razdoblju rane hrvatske države, od IX do XI stoljeća prostor Zagore pripadao je Kliškoj županiji, da bi u XI stoljeću postao zasebna cjelina s vlastitim županom i sjedištem u gradu Bogočinu iznad Unešića. Poprimanje svih kršćanskih obilježja bio je veoma dug proces, koji se protegnuo do duboko u srednji vijek, a elementi poganstva ostali su i do naših dana (op.a. koje se očituje kroz pohod „mačkara“ u Muću koje su danas zaštićene kao nacionalna nematerijalna baština).

Stanovnike LAG-a Zagora činili su potomci Hrvata, te Didići kao vodeći sloj. Da je Didića bilo i u drugim selima Zagore može se zaključiti po stećcima i uklesanim grbovima. Središte Kliške ili Primorske županije bio je neosvojivi grad Klis, predmet interesa okolnih velikaša i grada Splita. Posjedovanje Klisa osiguravalo je vlast nad obližnjim selima Zagore, sa čijeg je područja tvrđava dobivala opskrbu.

Godine 1241. započela je mongolska provala prema jugu, nakon kojih je na prostoru Zagore ostala pustoš. Gradovi Trogir i Šibenik težili su proširiti svoja gradska područja te prostor

---

² Engl SPA, hr. POP – područja značajna za očuvanje i ostvarivanje povoljnog stanja divljih vrsta ptica od interesa za Europsku uniju, kao i njihovih staništa, te područja značajna za očuvanje migratornih vrsta ptica, a osobito močvarna područja od međunarodne važnosti, DZZP, 2015

zagorskih sela dospijeva u posjed pojedinih plemićkih obitelji iz Trogira. Prostor Zagore trpio je posljedice sukoba između obalnih gradova i hrvatskih velikaša, kao i sukobe između Trogirana i Šibenčana. Nakon sloma Šubića gradovi prihvaćaju mletačku vlast, koja je uredila i utvrdila granice, koje su išle i prostorom LAG-a Zagora. Posjedi u Zagori često su mijenjali gospodare, ili bili predmetom darovnica za razne zasluge. Na prostor LAG-a Turci su prodirali uglavnom iz smjera Drniša, Sinja i Trilja. Stanovništvo se počinje iseljavati u smjeru utvrđenih primorskih gradova, te se organizirati za obranu, gdje se Zagorci priključuju uskocima (op.a. revitalizirana tradicija utjelovljena je u povijesnoj postrojbi „Kliških uskoka“ i njihovoj zbirci povijesnog oružja u Klisu). Godine 1468. dolazi do novih turskih provala, a novi mletačko-turski rat bio je uzrokom gotovo potpunog uništenja sela Zagore. Nakon što su Turci 1498. godine gotovo preplavili Zagoru, većina je stanovništva izbjegla u primorska naselja i na otoke. Najznačajnija kulturno povijesna cjelina je tvrđava Klis, koja je imala veliko strateško značenje nad prijevojem (340 nadmorske visine) između Kozjaka i Mosora, bolje rečeno između solinsko-splitskog bazena i unutrašnjosti Dalmacije (op.a. lokalitet je bio od iznimne važnosti i u prethistorijsko i antičko doba kad su preko Klisa prema unutrašnjosti bile sagrađene tri rimske ceste). Klis je bio sjedište i bosanskog kralja Tvrtka i hrvatskih banova. Padom Klisa 1537. godine, utvrda postaje središte sandžakata za središnju Dalmaciju i dio Bosne. U razdoblju od 1603. do 1624. godine traje iseljavanje iz Zagore kao posljedica svih zlostavljanja od strane Turaka i neprestanih upada Uskoka. Rat s Turcima trajao je do 1699., a već tijekom rata Venecija je započela podjelu zemlje doseljenicima, koja je, kako se vidi iz sačuvanih dokumenata, ovisila i o ratnim zaslugama. Karakteristika zagorskih sela u XVIII stoljeću je da se ljubomorno čuvala zajednička imovina. Vladalo je razmjerno siromaštvo. Sagledavajući problem nenaseljenosti Zagore, Venecija je uvela podjelu slobodnog zemljišta siromašnim seljacima i prebjecima sa turskog teritorija, te je nizom mjera odredila korištenje i održavanje putova i zajedničkih prostora. Grimanijev zakon zabranio je prodaju i zalaganje zemlje, čime je spriječeno daljnje siromašenje seljaka prilikom naplate dugova od zeleniša. Na prostoru Zagore „hajdučija“ je bila česta pojava. Godine 1797. raspala se Mletačka republika, pa prostor Zagore i obalnih gradova dolazi pod austrougarsku vlast. Narod je prihvatio carsku vlast nadajući se sjedinjenjem Dalmacije s Hrvatskom, što se nije ostvarilo. U samoj Zagori prilike se nisu bitnije izmijenile, primjećivalo se sve veće zaostajanje za primorskim selima. Godine 1806. uspostavljena je francuska vlast, koja se na prostoru Zagore prvo osjetila kroz novačenje u vojsku, koje se uglavnom bojkotiralo. Francuzi su započeli i gradnju cesta Šibenik –Trogir i Split – Sinj. Nakon povlačenja Francuza, XIX stoljeće obilježile su gladne godine i bolesti. Pozitivna gospodarska kretanja započela su izgradnjom željeznice 1877. godine. Porast broja stanovnika, sveopća oskudica i gotovo nikakvo ulaganje države na području Zagore pokrenulo je iseljavanje u gradove, naročito Split, pa čak i na otoke. Stanovništvo se u današnje vrijeme polako vraća na prostore LAG-a i započinje s revitalizacijom vrijedne materijalne i nematerijalne baštine koja se u današnje vrijeme sve više, na održiv način, koristi u turističke svrhe. Povijesno gledano, područje ima materijalnu baštinu svih razdoblja: prapovijesnu (gradine), antičku (rimske ceste), ranokršćansku (sakralni objekti), srednjovjekovnu (fortifikacija Klisa), novovjekovnu (prijemne željezničke stanice, rezidencijalne kuće). Pod zaštitom je i ruralna arhitektura: bunari (Lećeveca), ruralni objekti i cjeline (Lećeveca, Dicmo, Klis, Muć). Važno je istaknuti vrijedan projekt obnove Kliške tvrđave financiran iz EU fondova.

Tablica 3. Zaštićena kulturno-povijesna baština na području LAG-a. (Izvor: MK, 2016.)

Vrsta kulturnog dobra	Pokretno kulturno dobro			Nepokretno kulturno dobro			Nematerijalno kulturno dobro
	Pojedinačno	Zbirka	Muzejska zbirka	Pojedinačno	Kulturno-povijesna cjelina	Kulturni krajolik/krajobraz	
LAG	0	2	0	24	3	0	1

Kao značajnu razvojnu resursnu osnovu treba istaknuti zaštićenu nematerijalnu baštinu, kako na nacionalnoj tako i na svjetskoj razini. Na području LAG-a, već spomenuti godišnji pokladni običaji - „ophod mačkara mućkog kraja“ s područja Muća Gornjeg, Muća Donjeg, Neorića, Sutine, Zelova, Gizdavca, Ogorja Gornjeg i Ogorja Donjeg. Ophod je poseban zbog barjaka - stabla jablana visokog desetak metara, oguljene kore, koji mačkare nose u svojim ophodima i danas, unatoč promjena i osuvremenjivanju. Sačuvani su stari elementi pokladnih običaja u skupini koja predstavlja svatove s likom dida i babe, dvjema pokladnim figurama uobičajenim od starina i poznatim i u drugim krajevima Hrvatske i kod nekih slavenskih naroda.

Vrijedna nematerijalna baština koja se nalazi na UNESCO-ovom popisu za hitnu zaštitu je specifičan način pjevanja tzv. ojkanje (pretežno se izvodi na području Dalmatinske Zagore pa tako i LAG-a Zagora). UNESCO-m je zaštićeno i nijemo kolo koje se pleše na području cijele Dalmatinske Zagore. Na području LAG-a živa je i usmena predaja u mućko-lećevačkom kraju (Kladnjicama, Ogorju Donjem, Ramljanima, Niskom i Brštanovu). Prosječna starost kazivačica i kazivača je preko 80 godina, što pored ostaloga, upozorava na opasnost od trajnoga gubljenja iznimnoga tradicijskoga blaga.

Tradicijska baština koja je velika komparativna prednost LAG-a Zagora su i očuvane ruralne cjeline i tradicijska gradnja. Važno je istaknuti ruralnu cjelinu zaseoka Škopljanci u selu Radošić. Cjelina je organizirana oko nekoliko manjih otvorenih seoskih prostora, okupljališta mještana, koje zatvaraju stambeno-gospodarski objekti. Stambene kuće, prizemnice i katnice s vanjskim stubištem i solarom, sačuvale su u velikoj mjeri izvorne interijere s otvorenim ognjištem. Kuće su građene od klesanog kamena, krovovi su dvoslivni, s pokrovom od kamenih ploča ili kupe kanalice. Prozori i vrata uokvireni su kamenim pragovima, s drvenim zatvorima. Gospodarske zgrade (pojate s guvnom, štale, svinjci, gnojnice i dr.) smještene su na rubovima zaseoka i građene od grubo obrađenog kamena. Riječ je o autentičnoj ruralnoj arhitekturi cijele dalmatinske Zagore. Ruralna cjelina Klanac nalazi se uz glavnu državnu cestu od Splita prema Sinju na području Dicma. Na istočnoj strani ceste smještena je prijemna željeznička zgrada (zaštićeno kulturno dobro) nekadašnje željezničke pruge Sinj-Split, u narodnu zvane „Sinjska rera“. Zaseok Klanac u velikoj je mjeri sačuvao tradicijsku arhitekturu, opremu naselja i organizaciju prostora, uz manje intervencije suvremenim materijalima. U zaseoku je nekoliko gustirni i gumna s kamenim popločanjem. Takvih vodosprema (pojilišta, bunara) ima na cijelom području LAG-a i uglavnom su pod preventivnom zaštitom prostornim planovima Općina, koje su sveukupno zaštitile na ovaj način 200-njak različitih objekata i cjelina lokalnog i/ili regionalnog značaja. Zaštitom se osobito nastoji zaustaviti daljnja devastacija ruralne arhitekture neadekvatnim ovodobnim zahvatima na objektima i u prostoru.

U svrhu očuvanja i obnove vrijedne materijalne i nematerijalne baštine, na području LAG-a se sporo razvijaju aktivnosti koje putem razvoja nepoljoprivrednih djelatnosti prezentiraju postojeću kulturnu (materijalnu i nematerijalnu) baštinu područja.

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>Nema dovoljno izvora sredstava namijenjenih za razvoj programa, mjera i projekata zaštite prirodne i kulturne baštine na lokalnoj razini</p> <p>Ruralna zajednica nije prepoznata u svojoj multifunkcionalnoj ulozi u Programu ruralnog razvoja</p> <p>Korištenje i/ili zaštita kulturne i prirodne baštine bez podizanja svijesti stanovništva podložna je devastaciji i/ili komercijalizaciji</p> <p>Minsko sumnjivo područje (poljoprivredne i šumske površine) – Općina Muć</p>	<p>Razvijati programe s ciljem očuvanja kulturne i prirodne baštine na način da se isti koriste kao osnova za razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti na ruralnim područjima</p> <p>Za područja unutar mreže NATURA 2000 potrebno je uspostaviti kvalitetan sustav upravljanja putem provedbenih planova (planovi upravljanja sukladni EU regulativi)</p>

2.1.6 STANJE INFRASTRUKTURE NA PODRUČJU LAG-A

2.1.6.1 DRUŠTVENA INFRASTRUKTURA

Područje LAG-a Zagora ima u nekim segmentima nezadovoljavajuću društvenu infrastrukturu, posebno promatrajući situaciju vezanu za pružanje potpora mladim obiteljima i popravak nezadovoljavajuće demografske slike područja. Na području LAG-a nema jaslica; dječji vrtić posjeduju sve. Postojeće dječje vrtiće treba obnoviti i opremiti u svim općinama izuzev u Dugopolju, a dokumentacija se priprema za 2 vrtića u Klisu te vrtiće u Dicmu i Muću. Kapaciteti su nedostadni na području svih općina. Nema vaninstitucionalnih oblika skrbi za djecu predškolske dobi (privatni vrtići, dadilje) osim jedne igraonice u Lećevici koja se nalazi u okviru dječjeg vrtića. Na području LAG-a 7 je osnovnih škola, za školu u Lećevici priprema se dokumentacija za uređenje. Na području LAG-a nema niti jedne srednje škole, a Visoka poslovna škola za management - „Minerva“ nalazi se u Dugopolju. Knjižnice imaju Dugopolje i Klis, dok Lećevica priprema projektnu dokumentaciju za uređenje multifunkcionalnog centra u sklopu kojeg planira istu. Za izvođenje cjeloživotne nastave nema niti jedne odgovarajuće ustanove. Na području LAG-a nalazi se muzejska zbirka (Klis) u djelomično uređenom prostoru tvrđave. Na području svih općina LAG-a nalaze se 44 sportske građevine (od kojih, 35 vanjskih igrališta i bočališta koje služe za rekreativne svrhe). Za 9 objekata u Dugopolju izrađuje se dokumentacija za njihovo dovršavanje, gradnju i opremanje. Za obnovu se priprema još 20 otvorenih sportskih objekata – 1 u Lećevici, 9 u Muću i 10 u Klisu, ali nije završena projektna dokumentacija.

Primarna zdravstvena zaštita organizirana je putem Doma zdravlja SDŽ i ambulanti opće medicine u pojedinim općinama. Stomatološke ambulante nema u Lećevici, koja nema ni ljekarne. Ukupno, na području LAG-a, je 7 ambulanti dentalne medicine i 8 ambulanti opće medicine. Specijalističkih ambulanti je 4 (Dugopolje i Muć). Na području LAG-a nalaze se dva doma za starije i nemoćne osobe u Dicmu i Muću (mali privatni domovi ukupno do cca 50 korisnika) te se planira izgradnja još jednog doma u Lećevici. Na području LAG-a nema timova hitne medicine već se potrebe pokrivaju iz najbližih Ispostava (Zavoda za hitnu medicinu SDŽ) iz Kaštel Starog, Splita, Solina i Sinja.

Socijalna skrb pruža se putem Centara za socijalnu skrb županijske razine koja pruža skrb za 22 obitelji i 214 korisnika putem podružnica Solin (Klis, Dugopolje, Muć), Kaštela (Lećevica) i Sinj (Dicmo). Općine ne financiraju iz vlastitih proračuna nikakve programe pomoći za starije osobe, a također nema nikakvih vaninstitucionalnih oblika za ranjive skupine (registrirana palijativna pomoć, udomiteljske obitelji, dadilje, gerontodomačice i sl).

Na području LAG-a u funkciji su samo dva vatrogasna doma i spremišta (Klis i Dugopolje). Na području ostalih općina vatrogasna oprema i vozila nalaze se unutar višenamjenskih općinskih objekata u kojima je smješteno više korisnika različite društvene namjene. Potrebno je kontinuirano ulagati u edukaciju stanovnika te opremu i prostore koje koriste DVD-i. Na području LAG-a više je napuštenih objekata u vlasništvu općina koje treba staviti u funkciju (opremiti ili prenamijeniti). U funkciji je 8 društvenih domova (u Dicmu nema niti jednog), dok je obnovu i opremanje potrebno provesti u 11 društvenih domova (dokumentacija se priprema samo za 1 u Muću). Osim ovih objekata mjesni odbori koriste još 15 objekata (10 u Klisu, 4 u Lećevici i 1 u Dicmu), koji su djelomično uređeni dok 5 objekata treba potpuno uređenje i opremanje (3 u Dugopolju i 2 u Lećevici) ali se ne priprema projektna dokumentacija.

Na području LAG-a, Općine pripremaju tehničku dokumentaciju za uređenje groblja (3 projekta), sanaciju dječjih igrališta te multisportskog igrališta. Najznačajnija ulaganja koja se očekuju na području LAG-a su uređenje tržnice (Dugopolje) te uređenje i prenamjena zapuštenih objekata mjesnih i društvenih domova (sve općine) u društveno korisne prostore. U Dugopolju će tijekom 2017-te biti izgrađen Županijski TIC³.

Cjelokupno područje LAG-a ima nedovoljno razvijenu društvenu infrastrukturu, te se, temeljem nemogućnosti zadovoljenja često ni osnovnih socijalnih potreba postojećeg stanovništva (briga o djeci predškolskog uzrasta, osobama treće životne dobi, slobodno vrijeme i sl.), ne privlače novi potencijalni stanovnici ili „povratnici“.

2.1.6.2 PROMETNA, KOMUNALNA I POSLOVNA INFRASTRUKTURA

Osnovu cestovnog prometnog sustava na području LAG-a Zagora čini sustav javnih cesta (autocesta A1, državne, županijske i lokalne ceste) ukupne dužine 321,01 km. Autocesta A1 (buduća „Jadransko-jonska“ autocesta) prolazi kroz nekoliko općina: Dugopolje (glavno čvorište LAG-a i Splitsko-dalmatinske županije), Dicmo, Lećevicu i Klis. U mreži planiranih cesta ova autocesta dopunjava i čini vezu između dva vitalna europska pravca: (E-59) Maribor - Zagreb - Split i (E-65) Rijeka - Split - Dubrovnik. Ova autocesta povezuje sjever i jug Hrvatske te Europe i od strateškog značaja je za Republiku Hrvatsku i Europsku uniju.

Sve državne ceste na području urbane aglomeracije Split (kojoj LAG „Zagora“ pripada u cjelosti) imaju suvremenu kolničku konstrukciju sa propisanom opremom i prometnom signalizacijom. Dok jedan dio županijskih, a posebno lokalnih cesta na području LAG-a, ne ispunjava propisane uvjete.

Zbog svog geostateškog položaja veoma su važne prometnice koje preko Klisa spajaju priobalje sa zaleđem. Tu povijesnu ulogu Klis ima i danas, jer njime prolaze stara i nova cesta iz Splita prema sjeveru, odnosno spoj prema novoj autocesti. Na području LAG-a je brza cesta Solin – Klis te planirane obilaznice Splita i Solina. Na mrežu javnih cesta nastavlja se mreža nerazvrstanih cesta kojih na području LAG-a ima 329,94 km. Sve nerazvrstane ceste trebaju biti upisane u zemljišne knjige te se o istima treba ustrojiti jedinstvena baza podataka na razini jedinica lokalne samouprave. Na području LAG-a, prema nalazu Ureda državne revizije, postupak je pokrenut ali se ne odvija jednako u svim općinama. Jedan od najvećih problema što se tiče prometne infrastrukture je cesta koja vodi iz mjesnog odbora Klis-Kosa kroz Majdan. To je lokalna, dvosmjerna cesta koja vodi preko mosta na rijeci Jadro, koja svojom širinom, kapacitetom i kvalitetom ne zadovoljava sigurnosne i ekološke standarde te je potencijalna opasnost za ljudske živote i zdravstvenu ispravnost vode rijeke koja se koristi za vodoopskrbu kako općine Klis, tako i gradova i općina u širem okruženju.

Iako postoji razgranata mreža javnih i nerazvrstanih cesta sustav javnog prometa nije zadovoljavajući. Javni promet obavlja trgovačko društvo Promet d.o.o. Koeficijent linijskog

---

³ TIC – Turističko-informacijski centar

prijevoza na području Dugopolja iznosi 0,4, a na području Muća je 0,7 što ukazuje na slabu pokrivenost prometnim mrežama.

Zrakoplovni promet LAG-a vezan je na Zračku luku „Split“ - na predjelu Resnik zapadno od Kaštel Štafilića te sportski aerodrom Sinj (3 km istočno od Sinja).

Na području LAG-a 5 je poštanskih ureda no Općina Lećevica nema poštanski ured što je ograničavajući faktor razvoja tog područja.

Tablica 4. Pokrivenost kućanstava vodoopskrbom na području LAG-a (Izvor: Vodovod i kanalizacija d.o.o. – Split, 2015.)

Općina	Pokrivenost %	Broj kućanstava
Dicmo	90%	1.321
Dugopolje	98%	1.087
Klis	91%	1.459
Lećevica	32%	80
Muč	73%	1.001
LAG	77%	4.948

Vodoopskrba na području LAG-a osigurava se iz više različitih sustava. Regionalni sustav Split-Solin-Kaštela-Trogir pod upravom je komunalnog poduzeća *Vodovod i kanalizacija d.o.o. Split* te vodom opskrbljuje dio Klisa. Grupni vodovod Sinjske krajine vodom opskrbljuje Sinj, Dicmo, dio Omiša, Općinu Dugopolje, dio Muća, Lećevicu te dio Klisa. Za sjeverozapadni dio Općine Muć dio vode se dovodi iz Podsustava Čikola koji nije na području Splitsko-dalmatinske županije. Grupnim vodovodom upravljaju *Vodovod i odvodnja Cetinske krajine d.o.o. Sinj* te *Vodovod i kanalizacija d.o.o. Split*. Voda se zahvaća na tri međusobno odvojena i udaljena izvorišta: Ruda, Kosinac i Šilovka (tri podsustava). Regionalni sustav Split-Solin-Kaštela-Trogir temeljen na zahvatu izvora rijeke Jadro uzima više vode od trenutno dopuštene količine propisane vodopravnom dozvolom. Problem vodoopskrbnog sustava je starost, nedovršenost (postojanje neopskrbljenih područja) te iznimno veliki gubici vode. Ocjena zdravstvene ispravnosti vode za piće za većinu voda na području UAS⁴ koja služi za vodoopskrbu (Jadro, Žrnovnica, Kosinac, Cetina, Ruda), povoljnog je kemijskog i mikrobiološkog sastava.

Sustav odvodnje otpadnih voda Split - Solin - Stupe obuhvaća Grad Solin, sjeverni i istočni dio Grada Splita te općine Dugopolje i Klis. Na prostoru Općine Dugopolje, izgrađen je razdjelni kanalizacijski sustav za naselje Dugopolje, Poslovnu zonu Dugopolje i dio naselja Klisa, koji je kolektorom spojen u CS Solin, odakle se te vode tlače u Hidrotehnički tunel i odvoje na UPOV⁵ Stupe. Područje Općine Lećevica, Općine Muć te dijelovi Općine Dicmo (7 naselja), Dugopolje (3 naselja) i Općine Klis (8 naselja) nemaju izgrađen sustav odvodnje otpadnih voda.

U sustavu gospodarenja otpadom Splitsko-dalmatinska županija još uvijek koristi odlagalište „Karepovac“ (Split) za odlaganje komunalnog otpada. Miješani komunalni otpad sakuplja i odvozi nekoliko komunalnih poduzeća. U Općini Muć otpad se sakuplja i odvozi posredstvom vlastitog komunalnog poduzeća. Na cijelom području LAG-a započeo je s radom sustav odvojenog sakupljanja otpada. Planira se izgradnja Županijskog centra za gospodarenje otpadom na području Općine Lećevica u njenom sjeverozapadnom dijelu, prema Šibensko-kninskoj županiji (završetak je planiran 2018. godine).

Na području LAG-a pokrivenost elektrodistribucijskom mrežom je 100%-tna. Prostorna gustoća opterećenja niska, sa brojnim područjima u kojima dominiraju mali, ali prostorno

⁴ UAS – Urbana aglomeracija Split

⁵ UPOV – Uređaj za pročišćavanje otpadnih voda

udaljeni potrošači, što rezultira i velikom duljinom električne mreže u odnosu na potrošnju. Na razini 10 kV mreže treba izdvojiti nepovoljne pogonske prilike po pitanju napona i sigurnosti napajanja u udaljenim naseljima u zaleđu. Na području LAG-a nalaze se 3 trafostanice: 110/10 kV u Dugopolju, 35/10 kV u Klisu, te u Muću. Elektrodistribucijom upravlja HEP ODS d.o.o. – Elektrodalmacija.

Prostor LAG-a ima velik razvojni potencijal korištenja obnovljivih izvora energije, posebno sunca. Cijelo područje karakterizira pozitivna energetska bilanca gdje je veća proizvodnja električne energije od njene potrošnje, upravo zahvaljujući OIE (HE, sunčane elektrane, vjetroelektrane). Na području LAG-a izgrađeno je 8 sunčanih elektrana (ukupne snage 1421,9 kWh) i 2 vjetroelektrane (ukupne snage 62.700 kWh). Na području LAG-a planira se podizanje još 18 postrojenja za iskorištavanje OIE – za 16 vjetroelektrana i 2 sunčane elektrane. U odnosu na veliki prostor prihvatljivih krovišta i činjenicu najmanje devastacije prostora, nema dovoljnog broja urađenih sunčevih kolektora, kao ni mogućih autonomnih solarnih elektrana pojedinačne snage do 10MW. Potreba za grijanjem/hlađenjem zbog klimatskih promjena i potencijal velikog broja sunčanih sati nisu rezultirali značajnim korištenjem OIE. U zaobalnom dijelu Splitsko-dalmatinske županije primarni energent je ogrjevno drvo, ali je EE u zgradarstvu (kako javnom tako i privatnom) nedostatno razvijena.

Plinski distribucijski sustav na razini Urbane aglomeracije Split (u čijem sastavu se nalazi i cijelo područje LAG-a Zagora) sastoji od odorizacijskih stanica Dugopolje i Trogir, visokotlačnog plinovoda Dugopolje-Split-Kaštela, Redukcijskih stanica Klis/Solin i Split, te srednjetačne plinske mreže u gradovima Split, Solin, Kaštela, Trogir, te Općina Dugopolje, Klis i Seget. Općina Dugopolje je prva JLS na području UAS u kojoj je napravljena srednjetačna plinska mreža koja je puštena u pogon i gdje su spojeni prvi korisnici. Srednjetačna plinska mreža će se širiti zbog potrebe priključenja novih korisnika, a ista se napaja plinom direktno iz odorizacijske stanice u Dugopolju koja je spojena na mjerno redukcijsku stanicu tvrtke Plinacro d.o.o.. Najsporija realizacija primjene prirodnog plina, tj., dinamika, očekuje se kod kućanstava, posebice kod višestambenih zgrada. Naime većina zgrada uglavnom nije adaptirana za primjenu prirodnog plina pa su stoga potrebna znatna finacijska sredstva privatnih korisnika za prelazak na prirodni plin, a što, obzirom na trenutnu ekonomsku situaciju, kako na području RH tako i na području UAS, predstavlja veliki problem te dodatni potencijal za usporavanje krajnje primjene prirodnog plina na području kućanstava.

Na području LAG-a Zagora najznačajnije poslovne zone nalaze se u Dugopolju (5), koje je zahvaljujući njihovoj izgradnji u periodu od 2002. godine te nakon izgradnje dionice autoceste A1 uspjelo postati glavna poslovna zona grada Splita te ponuditi poduzetnicima povoljne uvjete za izgradnju poslovnih objekata u poslovnim zonama neposredno uz novosagrađenu autocestu. Gospodarski uspjeh rezultirao je naglim razvojem općine i povećanjem broja stanovnika. Ostale djelatne poslovne zone nalaze se u općinama Dicmo (1), Klis (1) i Muć (2). Na području LAG-a također više je poslovnih zona koje krajem 2013. godine nisu bile u funkciji (17) čija planirana površina iznosi 239,85 ha. Splitsko-dalmatinska županija i Općina Klis 2010. potpisale su Sporazum o kupnji, pripremi i komunalnom opremanju građevinskog zemljišta za Znanstveno-tehnološki park Vučevica za koji je pripremljen urbanistički plan uređenja te je u tijeku izrada projektne dokumentacije.

Tablica 5. Poduzetničke zone, u funkciji 2013., u LAG-u. (Izvor: DUZR, 2014.)

JLS	Naziv poduzetničke zone	Površina prema poslovnom planu (ha)	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenih
Dicmo	Dicmo	88,84	22	400
Dugopolje	Podi	100,88	63	2055
	Podi zapad	108,74	5	820
	Bani	3,85	1	15
	Bani sjever	30,62	8	160

	Krč	4,66	9	150
Klis	Vučevica	151,45		
	Kurtovići sjever	22,31		
Muć	Prisike 0	34,80	8	45
	Prisike 1	56,40	1	70
	Prisike 2	21,56		
LAG	11 zona	624,11	117	3715

Općenito, razvoj gospodarstva putem proizvodnih zona trenutno je usporen. Uslijed dugotrajne gospodarske krize dio poslovnih objekata koji je u funkciji se smanjio, došlo je i do promjena korisnika poslovnih prostora (relativno velike kompanije zamijenili su manji poduzetnici) i procjenjuje se da je do 30% kapaciteta poduzetničkih zona napušteno (nema egzaktnih pokazatelja). Dodatni konstantno ograničavajući faktor je da je područje LAG-a ujedno i slivno područje rijeke Jadro, najvažnijeg izvora vodoopskrbe za najveći broj stanovnika Županije. Stoga u poslovnim zonama nije moguće razvijati sve djelatnosti. Bez obzira na to, očekuje se da će završetkom gospodarske krize i razvojem novih djelatnosti poslovne zone ispuniti svoju zadaću. U međuvremenu, potrebno je što kvalitetnije koristiti postojeće prirodne resurse.

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>Nedostatni kapaciteti postojećih objekata za predškolski odgoj koji zahtijevaju i obnovu i opremanje.</p> <p>Nepostojanje odgojno-obrazovnih institucija za srednjoškolsko obrazovanje i cjeloživotno obrazovanje.</p> <p>Nedostatni kapaciteti za smještaj starijih i nemoćnih osoba.</p> <p>Nedovoljno razvijen sustav vodoopskrbe i odvodnje otpadnih voda (star i nedovršen).</p> <p>Nedovoljan razvoj i korištenje OIE i EE</p>	<p>Dodatni razvoj infrastrukture za odgoj i obrazovanje (predškolsko, srednjoškolsko i cjeloživotno obrazovanje)</p> <p>Dodatni razvoj društvene infrastrukture u kombinaciji s turističko-rekreativnim sadržajima.</p> <p>Dodatna ulaganja u skrb za stare i nemoćne osobe (infrastruktura i usluge)</p> <p>U cijelosti razviti sustav vodoopskrbe i odvodnje otpadnih voda</p> <p>Razvijanje projekata korištenja OIE i EE (sunce, vjetar)</p>

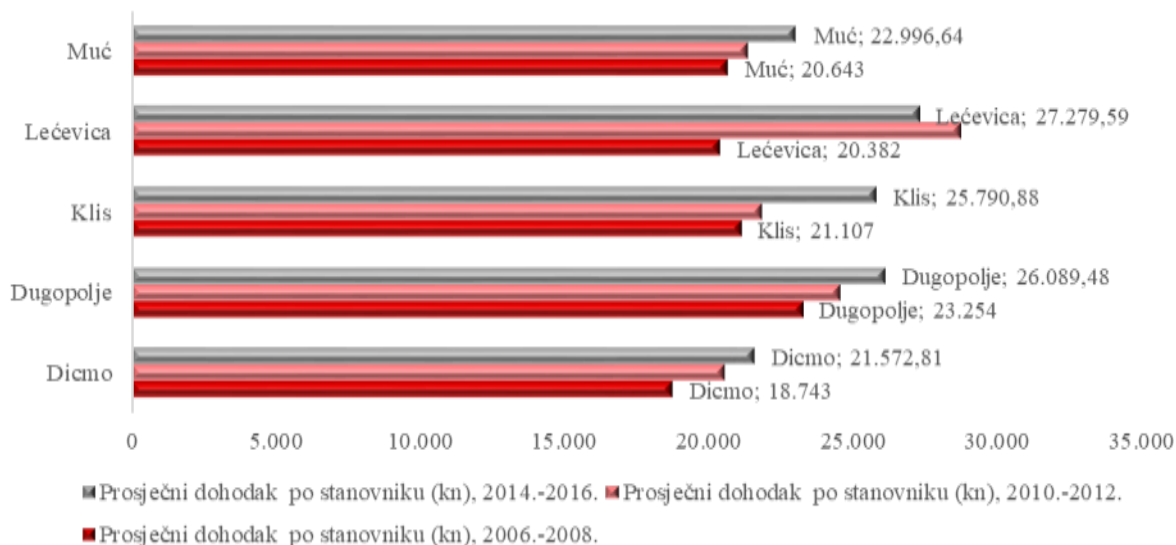
2.2 GOSPODARSKE ZNAČAJKE PODRUČJA

2.2.1 OPĆE GOSPODARSKE ZNAČAJKE

Tablica 6. Indeks razvijenosti JLS LAG-a Zagora (razdoblje 2014.-2016.), 2018.(Izvor: MRRFEU)

JLS	Vrijednosti osnovnih pokazatelja za JLS							
	Razvojna skupina JLS	Indeks razvijenosti JLS	Prosječni dohodak po stanovniku (kn)	Prosječni izvorni prihodi po stanovniku (kn)	Prosječna stopa nezaposlenosti (%)	Opće kretanje stanovništva (2016./2006.)	Indeks starenja (2011.)	Stupanj obrazovanja (VSS, 20-65), (2011.) (%)
Dicmo	4	98,934	21.572,81	1.092,70	19,61	107,84	90,8	6,6
Dugopolje	7	107	26.089,48	5.936,30	16,1	116,46	67	9,4
Klis	6	103,64	25.790,88	2.171,44	18,4	112,08	91,7	13,7
Lećevica	1	90,086	27.279,59	1.651,07	22,3	71,16	301,2	5,1

Muč	3	96,089	22.996,64	1.558,73	20,6	90,98	131,7	4,1
LAG	4,2	99,15	24.745,88	2.482,05	19%	99,7	136,48	7,8

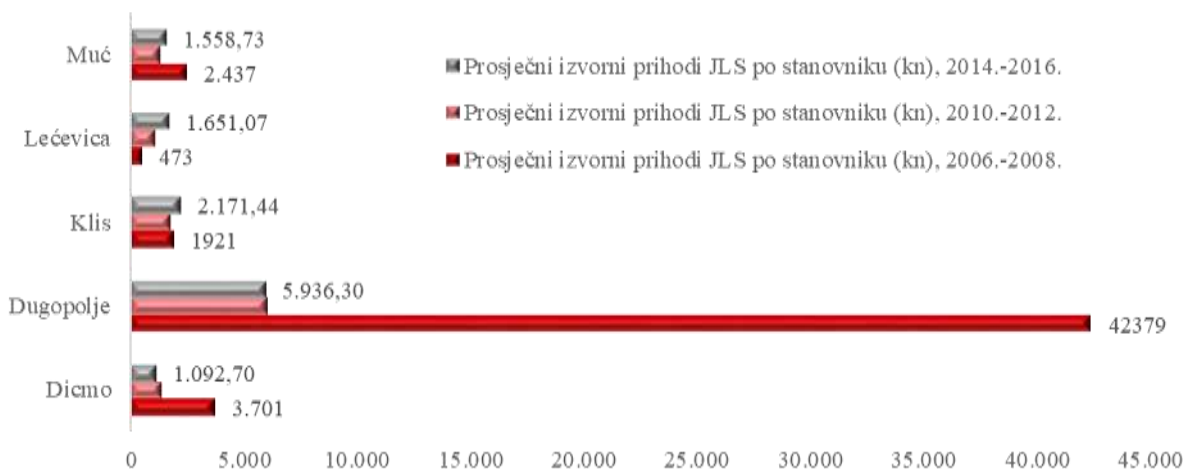

Slika 2. Prosječni dohodak po stanovniku 2006.-2016. (Izvor: MRRFEU)

Indeks razvijenosti predstavlja najbolji pokazatelj ukupnog razvoja lokalnih područja i ključan je pri planiranju strateškog razvoja. Važno je napomenuti kako je cijelo područje LAG-a prosječno u 4. razvojnoj skupini.

Sukladno podacima iz tablice, vidljivo je kako Dugopolje je iznad prosjeka razvijenosti RH i ulazi u 7. skupinu, dok se Lećevecica nalazi u 1. skupini (kategorija najmanje razvijenih područja).

U odnosu na proteklo razdoblje pozitivan trend vidljiv je u povećanju prosječnog dohodka po stanovniku u svim jedinicama lokalne samouprave LAG-a. No treba uvažiti činjenicu činjenica kako padaju izvorni prihodi općina (osim u Klisu) po stanovniku što ukazuje na smanjenje financijske snage (u kn) koja se može ulagati u razvojne projekte.

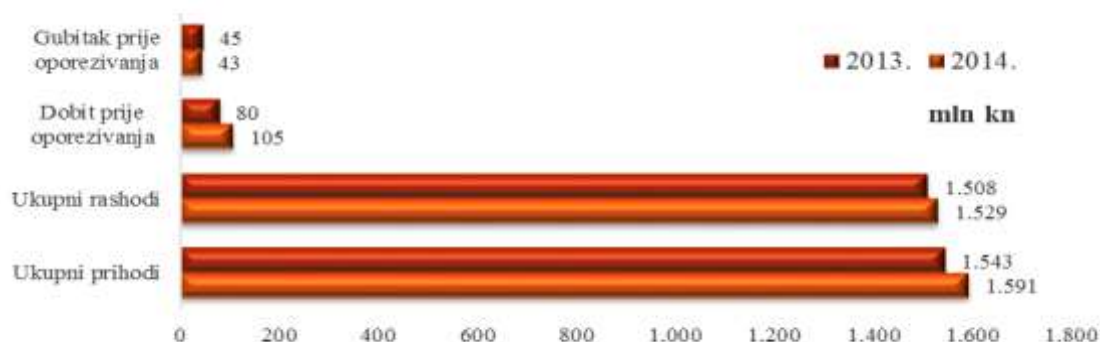
Slika 3. Prosječni izvorni prihodi JLS po stanovniku u kn (Izvor: DZS, MRRFEU)

Najveći pad izvornih prihoda dogodio se u Dugopolju, što je rezultat zaustavljanja naglog rasta svih pokazatelja na tom području vezanih za ubrzanu urbanizaciju te gospodarski rast općine, koja je u kratkom razdoblju kapitalizirala završetak autoceste A1 do Splita te na uređenom zemljištu omogućila poduzetnicima realizaciju različitih poslovnih aktivnosti. Do pada je došlo uslijed prirodnog usporavanja izgradnje, smanjenja gospodarskih aktivnosti

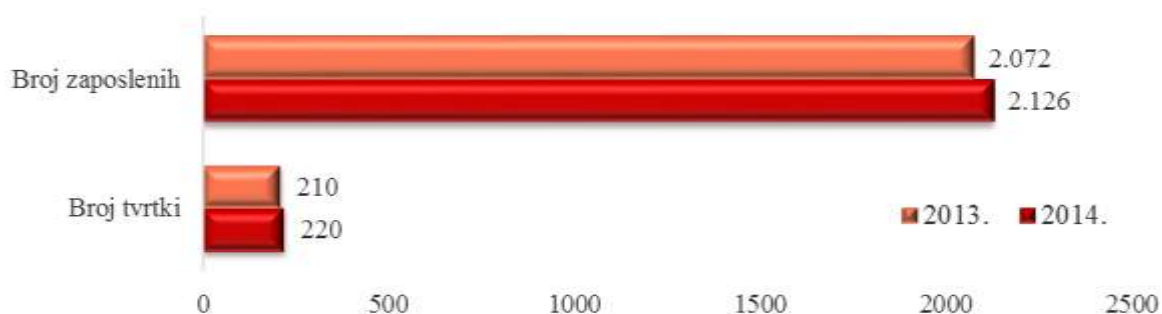
tijekom dugotrajne gospodarske krize te zasićenja tržišta (Splitska aglomeracija). Na području Dugopolja izgradnju poslovnih zona pratila je i izgradnja stambenih zona (doseljavanje novog stanovništva) te izgradnja dijela komunalne i društvene infrastrukture.

Gospodarstvo LAG-a karakterizira razvoj prerađivačke djelatnosti, trgovine i usluga. U LAG-u aktivno djeluje 220 pravnih gospodarskih subjekata. U dvije godine razvidno je kako raste broj gospodarskih subjekata – pravnih osoba i broj zaposlenih te ukupni prihodi i dobit – što su značajni pokazatelji gospodarskog oporavka u području.

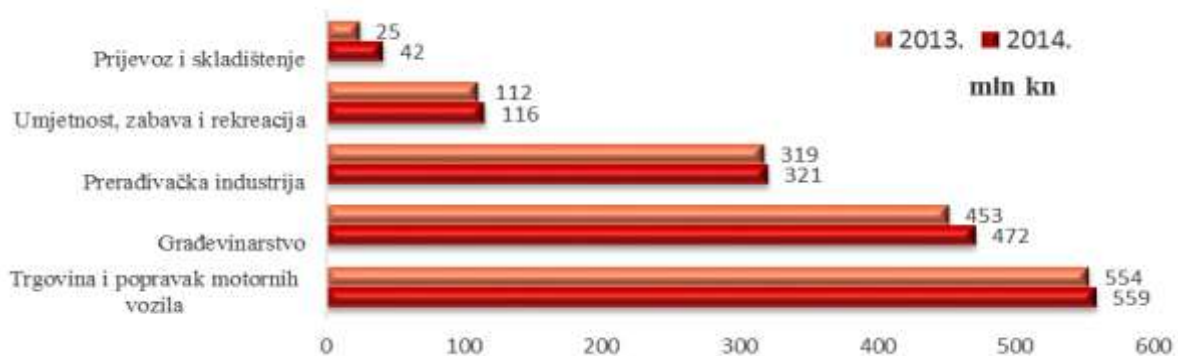
Razvoj gospodarstva na području LAG-a nije ravnomjeran već je glavnina prihoda, zaposlenih i gospodarskih subjekata koncentrirana u Dugopolju. Tako je na području Dugopolja 2014. godine poslovalo 115 tvrtki ili 52,23%, koje su zapošljavale 1286 osoba ili 60,49% koji su ostvarili 1.045.860.014 kn prihoda ili 65,72% od ukupno ostvarenih prihoda pravnih gospodarskih subjekata. Broj zaposlenih u pravnim osobama vodećih gospodarskih sektora LAG-a kao i druge podatke, treba promatrati samo okvirno budući da isti nije realan prikaz stanja gospodarskih subjekata koji djeluju na području LAG-a. Naime, veliki broj gospodarskih subjekata nema sjedište na području LAG-a i njihovi statistički razvojni pokazatelji ne ulaze u statistiku prema općinama u LAG-u. Radi velikog broja i veličine poslovnih zona brojni su i gospodarski subjekti koji u njima rade, ali ne ulaze u statističke pokazatelje. To su primjerice značajni subjekti poput 4 pogona za preradu ribe od kojih tek 2 (Trenton d.o.o. i Canicula d.o.o.) imaju sjedište u LAG-u ili npr. Agrokori koji u poslovnoj zoni u Dugopolju ima skladišni prostor od 85.000 m² i više od 300 zaposlenih, ili Medika Grupa s više od 80 zaposlenih, oba sa sjedištem u Zagrebu.

Slika 5. Prikaz poslovanja gospodarskih subjekata na području LAG-a. (Izvor: HGK)

Slika 4. Zaposlenost i broj gospodarskih subjekata (pravnih osoba) u LAG-u. (Izvor: HGK)

Slika 6. Vodeći gospodarski sektori prema prihodima, u LAG-u. (Izvor: HGK)

Važno je napomenuti kako je zadružni sustav na području LAG-a relativno nerazvijen (12 zadruga u 5 gospodarskih sektora). Od aktivnih zadruga njih 5 registrirano je u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribarstva i prerađivačkoj industriji. Ukupni prihodi koje ostvaruju zadruge su neznatni u odnosu na ukupno ostvarene prihode gospodarstva (cca 2,764 mln. kuna u 2014. godini).

Na području LAG-a registrirano je 2015. godine 164 obrta (broj obrta se povećao za 1 od 2013. godine). Najviše je uslužnih obrta (53), zatim ugostiteljstvo (37) te prijevoz (28) i proizvodni obrti (28). Na području LAG-a nema registriranih tradicijskih i/ili umjetničkih obrta.

2.2.2 ŠUMARSTVO, POLJOPRIVREDA

Na području LAG-a nalazi se 19.068,66 ha šuma (32,24% površine LAG-a). Šume na kršu imaju manje gospodarsku, a više zaštitnu funkciju. Na području LAG-a nema udruga privatnih šumoposjednika.

Poljoprivredne površine, s mješanim poljoprivredno-šumskim (PŠ) površinama, zauzimaju 32 987,56 ha (55,77% površine LAG-a) od kojih nema ni jednog hektra u prvoj bonitetnoj kategoriji (P1), dok se u P2 nalazi 2706,36 ha, u P3: 2370,3 ha te PŠ: 27910,90 ha (84,61% ukupnih poljop. površina).

Prema podacima Agencije za plaćanje u poljoprivredi, u evidenciji obrađenih poljoprivrednih površina upisanih u ARKOD koje koriste poljoprivredna gospodarstva (PG) LAG-a, nalazi se 911,24 ha (što čini svega 2,7% poljoprivrednih površina LAG-a), važno je napomenuti kako upisane površine ima 492 poljoprivredna gospodarstva. U prijavljenim poljoprivrednim površinama prevladavaju krški pašnjaci (56,97%), dok zajedno s livadama čine ukupno 62,76% poljoprivrednih površina LAG-a u korištenju PG-a. Područje Muća, Klisa i Lećevice posebno je pogodno razvoju uzgoja stoke sitnog zuba (najzastupljenije su ovce koje čine čak 66,9% ukupne stoke na području LAG-a) zbog velikih pašnjačkih površina, područje Dicma ima nešto veće obradive površine. Cijeli prostor LAG-a pogodan je za razvoj ruralnog turizma i dio je područja koje se može okarakterizirati kao dio sekundarnog središta Splitsko-dalmatinske županije. Značajnije obradive površine nalaze se u krškom mućko-postinjskom (400 mm, 690 ha), dugopoljskom i dicmanjskom polju, dok se u kliškom polju provodi projekt revitalizacije tla. Tradicionalno korištena područja dolina, uvala, dolaca, te dijelova zaravljanih terena s očuvanim zemljišnim pokrovom manje su pogodna za značajniju poljoprivrednu proizvodnju, pa im je najveći značaj u kontekstu očuvanja atraktivnih kulturnih krajobrazu i široj cjelini ruralnog razvoja.

Na području LAG-a, u AGRONET-u je registrirano ukupno 512 poljoprivrednih gospodarstava od kojih su samo 2 obrta i 3 trgovačka društva. Najveći broj PG nalazi se u

Dicmu (147), Dugopolju (132) i Klisu (105). Važno je istaknuti kako se u evidenciji poljoprivrednih gospodarstava ne nalazi niti jedna zadruga.

Strukturu nositelja poljoprivrede na području LAG-a karakterizira mali broj članova OPG⁶-a: 55,39% nema članova, a 32,47% OPG-a ima samo jednog člana. Važno je naglasiti kako je čak 36,4% žena nositeljica OPG-a. Starost nositelja poljoprivrednog gospodarstva je visoka: 48,03% nositelja PG-a starije je od 65 godina, dok je 62,32% nositelja starije od 60 godina. Slaba je obrazovna struktura nositelja OPG-a: 0,86% nositelja OPG-a (samo 7) ima fakultet, 1,23% višu školu, 26,6% srednju školu, 28,08% osnovnu školu, 15,89% nezavršenu osnovnu školu, dok za 27,34% nema podataka. Poljoprivredna gospodarstva su usitnjena: 95,12% PG-a obrađuje površine manje od 3 ha, a ukupno obrađuju 37,81% poljoprivrednih površina na području LAG-a. 2 upisana poljoprivredna gospodarstva imaju u korištenju čak 50,36% površina u korištenju, i to 1 u Klisu s 23,93 ha i 1 u Lečevici sa 434,98 ha.

Na području LAG-a udio povrtlarskih kultura je zanemariv. Povrće se uzgaja uglavnom na okućnicama i to male količine mješanog povrća te tako kućni vrtovi zauzimaju samo 1,18% polj. površina LAG-a. Od voćarskih kultura, općenito, najzastupljenija je maslina, koja je ujedno i treća kultura po zastupljenosti, a zauzima 1,43% poljoprivrednih površina LAG-a. Slijedi je plemenita vinova loza s 0,91%, mješani nasadi voćnih vrsta s 0,67% te trešnja s 0,5%. Važno je naglasiti kako na području LAG-a nema poljoprivrednih površina pod ekološkom i integriranom proizvodnjom. Na plaćanja u područjima sa značajnim prirodnim ograničenjima otpada ukupno 42,74% poljoprivrednih površina LAG-a, plaćanja u gorsko planinskim područjima obuhvaćaju 33,03% poljoprivrednih površina, dok plaćanja u područjima s posebnim ograničenjima obuhvaćaju 2,17%. Dakle na 77,95% obrađenih poljoprivrednih površina odvija se proizvodnja s različitim ograničenjima, što dovoljno govori o njezinoj ekstenzivnosti i usitjenosti.

Od ukupnog broja PG-a na području LAG-a uzgojem stoke bavi se 66,87% PG-a, ali nažalost oni uzgajaju svega 0,55% stoke od ukupnog broja grla u Republici Hrvatskoj. Od stoke najzastupljenije su ovce - 66,9% stoke na području LAG-a, što je svega 0,74% poticanih ovaca u Hrvatskoj. Goveda je svega 19,5%.

Pčelarska proizvodnja, bez obzira na dobre predispozicije, relativno je nerazvijena. Na području LAG-a nalazi se svega 710 košnica kod samo 12 proizvođača, što je 0,28% proizvođača u odnosu na cijelu Hrvatsku.

Područje LAG-a Zagora iznimno je značajno po poljoprivrednim proizvodima s većom dodanom vrijednosti od kojih je važno istaknuti kako je prostor unutar područja zaštite Dalmatinskog pršuta koji je 2015. zaštićen oznakom zemljopisnog porijekla (ZOZP). Europska zaštita oznakom zemljopisnog podrijetla Dalmatinskog pršuta potvrđena je i od strane Europske komisije 12. veljače 2016. godine, a Provedbena Uredba Komisije (EU) 189/2016 od 03. veljače 2016. o upisu naziva u registar zaštićenih oznaka izvornosti i zaštićenih oznaka zemljopisnog podrijetla Dalmatinski pršut (ZOZP) objavljena je u Službenom listu Europske unije, L 38/1 od 13. veljače 2016. Time je Dalmatinski pršut postao 9. proizvod Republike Hrvatske čiji je naziv registriran i zaštićen na zajedničkom EU tržištu. Također, područje LAG-a poznato je i po tradicionalnom tvrdom Lečevačkom siru koji je trenutno zaštićen samo oznakom Hrvatskog proizvoda od strane Hrvatske gospodarske komore, i predstavlja potencijal za daljnji razvoj zaštite, kako na Hrvatskoj tako i na EU razini.

Na području LAG-a Zagora nalaze se i 4 odobrena objekta za preradu proizvoda životinjskog podrijetla (meso i mlijeko): Dalmesso, Smjeli, Badanj Komerc, mljekara Pramenka, te 1 objekt odobren pod posebnim uvjetima za preradu mesa (oznaka VI). Sve navedene tvrtke su sjedištem u LAG-u. U LAG-u su i 4 pogona za preradu ribe - no samo su 2 registrirana na području LAG-a, i to Trenton d.o.o. sa 70-tak zaposlenih i Canicula.

⁶ OPG – Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo

U LAG-u svoje pogone imaju i 2 braniteljske zadruge od kojih se jedna bavi uzgojem i preradom ljekovitog bilja, a druga preradom svinjskog mesa i proizvodnjom pršuta (sjedište u LAG-u), no nisu upisane u upisnik poljoprivrednih gospodarstava. Važno je istaknuti kako se preradom poljoprivrednih proizvoda i ljekovitog bilja bave još 2 poduzeća od kojih je jedno Stella Mediterranea, ujedno i nositelj razvoja lokalnog eko-etno turizma i HALAL certifikata, te sa zavidnim iskustvom u implementaciji EU fondova za razvoj ruralnog turizma.

LAG Zagora koji ima velik razvojni potencijal u poljoprivrednoj proizvodnji i preradi (posebno radi činjenice da cijelo područje predstavlja značajnu poljoprivrednu bazu grada Splita), nema razvijen sustav udruživanja proizvođača i prerađivača primarnih proizvoda. Na području LAG-a djeluje samo jedan poduzetnički inkubator (Klis). U ostalim općinama ne postoje institucionalne organizacije za razvoj poduzetništva u cilju jačanja proizvodnih, turističkih i uslužnih sadržaja, te poticanju proizvođača i davatelja usluga na udruživanja i razvoj partnerstava (posebice klastera). Nedostatne su inicijative za davanje potpore za razvoj i jačanje obrtništva te razvoj kratkih nabavih lanaca.

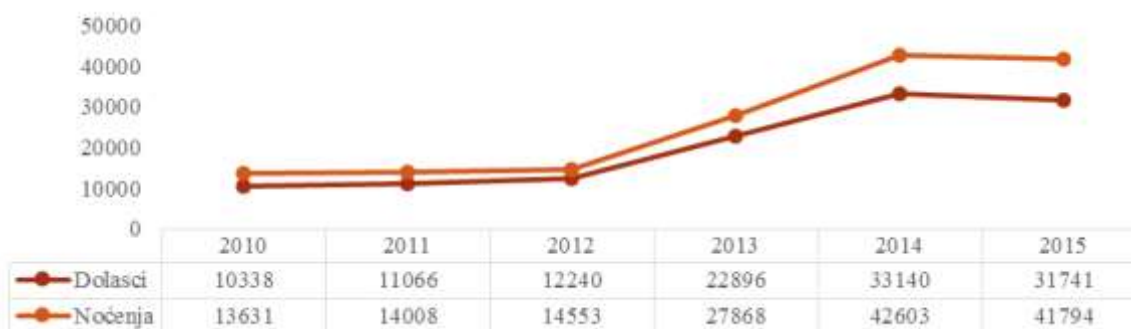
2.2.3 TURIZAM

Velike razvojne perspektive turizma LAG-a Zagora povezane su sa značajem turizma kao gospodarske grane za županiju splitsko-dalmatinsku. Na prostoru LAG-a Zagora jačaju inicijative za razvoj ruralnog turizma kao značajnog pokretača razvoja ruralnih područja i to na cijelom području. Potencijal za razvoj lovnog, eko-etno, pustolovnog i avanturističkog turizma, te biciklističkog i kulturnog turizma nije adekvatno valoriziran ni iskorišten. LAG, radi svojih prirodnih, kulturno-povijesnih i tradicijskih osobitosti ima velik potencijal za razvoj, prvenstveno, selektivnih oblika turizma zasnovanih na održivom korištenju baštinske osnove. Na području LAG-a djeluju samo dvije turističke zajednice (Dugopolje i Klis).

Tablica 7. Broj naselja u kategorijama turističkih razreda u LAG-u. (Izvor: MT, 2016.)

Općina	Turističke kategorije/broj naselja				
	A	B	C	D	Bez kat.
Dicmo			2	5	0
Dugopolje			1	3	0
Klis			1	9	9
Lećevica			1	3	4
Muč			-	-	17
LAG	0	0	5	20	17

Smještajni kapaciteti LAG-a su nedostadni. Na području LAG-a samo je jedan hotel u Dugopolju sa 368 postelja (4 zvjezdice) i jedan manji obiteljski hotel u Klisu sa 14 ležajeva. Veći hotel za koji se priprema dokumentacija, planiran je u Klisu u blizini tvrđave. Ostali oblici smještaja i to skromni nalaze se u Dicmu, Klisu, Lećevici i Dugopolju, svega 175 ležajeva u domaćinstvima u različitim kategorijama smještaja (sobe, kuće za odmor, apartmani). Na području Općine Muć nije bilo dolazaka niti noćenja turista. Zahvaljujući svom položaju, izgrađenosti smještajnih kapaciteta u 2015. godini, 97,4% dolazaka i 86,04% noćenja ostvareno je u Dugopolju. Pretpostavlja se da se dio realiziranih dolazaka i noćenja odnosi i na poslovna putovanja zbog razvijenog poslovnog sektora. U Dugopolju se nalazi 1 vatrogasni dom koji ima i smještajne kapacitete. Bez obzira na potencijal i potrebu, nema lovačkih i planinarskih domova sa smještajnim kapacitetima. Općenito, LAG treba pružiti potporu razvoju dodatnih sadržaja u smještajnim kapacitetima na cijelom području.

Slika 7. Broj noćenja u LAG-u Zagora (Izvor: TZ u LAG-u Zagora)

Razvoj prepoznatljive i autohtone gastronomske ponude (pršut, panceta, sir, uljenak i dr.), specifični način pripreme lokalnih namirnica (koji potiču daljnji razvoj poljoprivrede) nisu dostatno zastupljeni u malobrojnim ugostiteljskim objektima. Samo tri OPG-a imaju registrirane ugostiteljske objekte u kojima nude domaću hranu s višegodišnjim iskustvom. Više OPG-a na području LAG-a je u različitim fazama pripreme dokumentacije za proširenje djelatnosti na nepoljoprivredne, što je u skladu s tendencijom razvoja ruralnog turizma i njegovog povezivanja s turizmom koji se razvija na obali. Primjer dobre prakse je ruralna cjelina – Etno selo „Zagora“ poduzeća Stella Mediteranea u Općini Klis (zaseok Mihovilovići) koje uz izložke etno baštine, ugostiteljske kapacitete u autohtonom ambijentu ima i dodatne sadržaje poput aroma parka i maslinika (dobitnik nagrade za najuspješnijeg poduzetnika u ruralnom turizmu, 2015.). Na području LAG-a nema registriranih obrtnika koji se bave tradicijskim i umjetničkim zanatima; izrada suvenira uglavnom se vrši na razini kućnih radinosti. Na području LAG-a potrebno je razvijati nepoljoprivredne djelatnosti, prije svega otvarati mogućnosti razvoja ruralnog turizma i njegovog povezivanja s turizmom koji se razvija na obali.

Od turističkih atrakcija na području LAG-a Zagora u posljednjih više od 20 godina razvile su se bikijade (3) od kojih je najpoznatija bikijada u Radošiću, koja se održava u svibnju svake godine te privuče i do 15.000 posjetitelja. Ovo je manifestacija koju organizira poduzeće obitelji Škopljanac, vlasnika i etno-eko sela. Na području LAG-a je u svrhu razvoja turizma izgrađeno i u funkciji 11 biciklističkih staza ukupne duljine 260 km (u svim općinama) te se planira izgradnja još 5 staza ukupne duljine 105 km (najvećim dijelom offroad staze). Također su izgrađene 2 tematske staze „Gospo Sinjskoj“ ukupne duljine 15 km (kroz Dugopolje, Dicmo i Klis) i „Mali put“ 5,5 km (Dugopolje). Planira se daljnje uređenje i održavanje tematske staze „Rimskih cesta“ (Klis, Dugopolje, Dicmo). Dicmo planira realizaciju tematske staze „Ad Decimum Miliarium“, a Muć šetnice „Staza orhideja“ uz rijeku Vrbu.

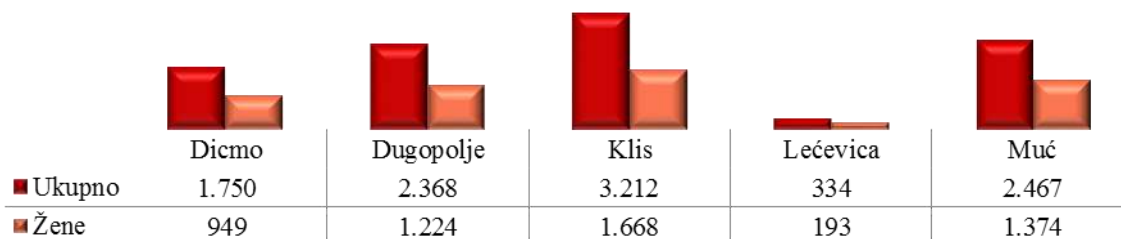
Navedeno ukazuje na potrebu razvoja prepoznatljivih poljoprivrednih i obrtničkih proizvoda u svrhu razvoja turističke ponude kao jedne od prioritarnih aktivnosti LAG-a, kako bi se postigla najveća sinergija tih važnih gospodarskih sektora, osigurala diverzifikacija djelatnosti i ujednačen razvoj cjelokupnog prostora LAG-a i svih njegovih stanovnika.

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
Starost stanovništva	Daljnji razvoj i diversifikacija poljoprivrednih proizvoda visoke dodane vrijednosti
Spore zakonske procedure	Poticati razvoj ekološke poljoprivrede i udruživanja proizvođača i prerađivača poljoprivrednih proizvoda
Izvori financijskih sredstava za financiranje poljoprivrede su ograničeni	Razvijati sustave lokalne prodaje i potražnje
Usitnjenost i skeletnost poljoprivrednih površina (ekstenzivna poljoprivredna	

proizvodnja) – nedovoljno iskorištene
 poljoprivredne površine (svega 2,7%)
 Starost nositelja poljoprivredne
 proizvodnje
 Nepostojanje ekoloških proizvođača i
 zadruga
 Nedostatni smještajni kapaciteti
 Neriješeni imovinsko-pravni odnosi
 onemogućuju korištenje vrijedne
 tradicijske baštine

Ulagati u cjeloživotno obrazovanje
 poljoprivrednika i poticaj mladih na preuzimanje
 poljoprivrednih gospodarstava
 Razvijati šumarstvo na privatnim posjedima radi
 proizvodnje bio mase, okolišnih mjera i
 prevencije požara
 Dodatna ulaganja u smještajne kapacitete i
 diverzificiranu turističku ponudu
 Ulaganje u infrastrukturu za razvoj selektivnih
 oblika turizma (lovni, pustolovni, ciklo, kulturni)

2.2.4 TRŽIŠTE RADA

Slika 8. Radno sposobno stanovništvo na području LAG-a Zagora. (Izvor: DZS, 2011.)

Radno aktivno stanovništvo LAG-a Zagora u starosti od 15-64 godine, prema popisu stanovnika iz 2011. godine čini 10.131 osoba što predstavlja 65,21% ukupnog broja stanovnika. Žena ima 5408 ili 53,38% dok je muškaraca 4.723 ili 46,62%. Najviše radno aktivnog stanovništva u ukupnom broju stanovnika prisutno je na području općine Klis, Muć i Dugopolje. Zaposlenost na području LAG-a može se promatrati putem podataka HZMO⁷ krajem prosinca 2015. koje obuhvaća 2.521 radno aktivnog stanovnika (samo 24,88% ukupno radno aktivnog stanovništva LAG-a Zagora), gdje je razvidno kako se 91,51% zaposlenih nalazi u gospodarskim subjektima – pravnim osobama. Stanje zaposlenosti, promatrano u razdoblju 2013. i 2014. u pravnim osobama na području LAG-a, jasnije prikazuje zaposlenost prema sektorima (navedeno u prethodnom poglavlju). Sukladno navedenom i zaposlenost je najveća u sektoru prerađivačke industrije, zatim trgovine te građevinarstva, a porast zaposlenih zabilježen je u prerađivačkoj industriji.

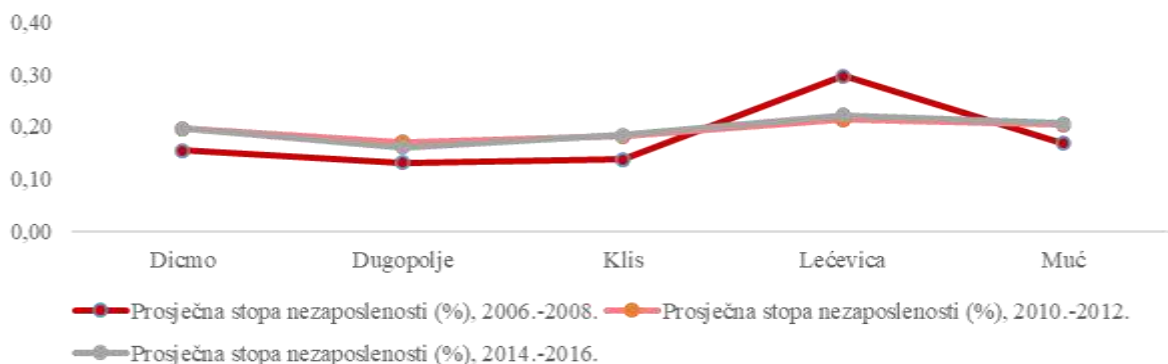
U periodu od 2001. do 2011. godine, na području LAG-a Zagora, u radno aktivnoj populaciji povećao se udio obrazovanih, što predstavlja velik razvojni potencijal LAG-a. Udio osoba sa srednjom stručnom spremom i višom i visokom stručnom spremom u stanovništvu u dobi između 14 i 64 godina pokazuje razvojni potencijal i nosi posebnu težinu u suvremenom društvu temeljenom na znanju; podrazumijeva srednje, više i visoko obrazovanje.

⁷ HZMO – Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje

Slika 9. Udio obrazovanog stanovništva u radno aktivnoj populaciji po općinama (Izvor: DZS, 2011.)

No također, u razdoblju 2006. do 2013. vidljivi su problemi vezani uz nedostatak radnih mjesta i prosječni stalni rast nezaposlenosti na području LAG-a. Prosječna stopa nezaposlenosti je standardni pokazatelj za identificiranje područja sa značajnim razvojnim problemima. Prosječna stopa nezaposlenosti je u porastu u odnosu na razdoblje od 2006.-2008.godine izuzev u Lećevici. Visoka stopa nezaposlenosti ukazuje na ozbiljne strukturne poteškoće u funkcioniranju lokalnog gospodarstva.

Slika 10. Prosječna stopa nezaposlenosti po općinama LAG-a (Izvor: HZZ)

Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u listopadu 2015. na području LAG-a Zagora bilo je 1.262 nezaposlenih (12,46% nezaposlenih u ukupnoj radno aktivnoj populaciji LAG-a). Broj nezaposlenih žena čini 52,85% nezaposlenih na području LAG-a. Mladih do 29 godina bilo je 397 nezaposlenih ili 31,46%, što je iznimno puno. Od toga je čak 53,40% nezaposlenih mladih žena.

Obrazovna struktura nezaposlenih žena ukazuje da ih najviše ima završenu srednju školu (447 osobe, 67,02% ukupno nezaposlenih žena) što ukazuje na usmjeravanje aktivnosti LAG-a prema zapošljavanju i samozapošljavanju upravo ove ciljane skupine. Obrazovna struktura nezaposlenih mladih do 29 godina pokazuje da je čak 298 osoba ili 76,06% ima završeno samo srednjoškolsko obrazovanje.

Tablica 8. Struktura nezaposlenih na području LAG-a Zagora. (Izvor: HZZ)

Općina	Ukupan broj nezaposlenih na dan 31.10.2015.	Broj nezaposlenih žena	Broj nezaposlenih mladih (do 29 godina)	
			Ž	M
Dugopolje	275	152	52	43
Klis	413	215	62	66
Lećevica	47	20	7	6
Muč	318	170	58	39
Dicmo	209	110	33	31
LAG	1.262	667	212	185

2.3 DEMOGRAFSKE I SOCIJALNE ZNAČAJKE PODRUČJA

LAG Zagora, 2001. godine, imao je 14.958 stanovnika odnosno 0,33% stanovništva RH, dok se 2011. broj stanovnika povećao za 579 osoba te je iznosio 15.537 stanovnika (3,87% u odnosu na 2001.). 2011. na području LAG-a živjelo je 15.537 stanovnika (0,36% stanovnika RH) odnosno 3,42% stanovnika Županije. U razmatranom periodu povećao se i broj kućanstava za 8,96%. Stanovništvo na području LAG-a Zagora i demografski razvoj ovog područja može se pratiti od 1857. godine. Ovi pokazatelji imali su prilično ujednačena i uzlazna kretanja sve do osamdesetih godina prošlog stoljeća. Naselja LAG-a, u posljednja dva popisa, pokazuju značajan odmak od ovog trenda koji je trajao konstantno više od stotinu godina. U kreiranju sadašnjeg razvoja trebati uvažavati demografske činjenice u protekla dva desetljeća koje za nas predstavljaju novi populacijski trend. Najbolji pokazatelji demografskog stanja na području LAG-a su prosječna starost stanovnika, indeks starenja, prirodni prirast i vitalni indeks. Prosječni indeks starenja stanovnika LAG-a Zagora iznosi 136,48 % (što je iznad prosjeka Republike Hrvatske i iznad prosjeka SDŽ).

Slika 10. Stanovništvo LAG-a Zagora 1910.-2011. (Izvor: DZS)

Prosječna starost stanovnika LAG-a je 42,34 godina što je starije od prosjeka Republike Hrvatske, ali i prosjeka Županije. Najmlađe stanovništvo nalazi se na području Općine Dugopolje (37,7 godina), a najstarije na području Lečevica (50,7 godina). Prosječni prirodni prirast LAG-a ima negativan predznak i iznosi -4,6 dok je vitalni indeks odnosno broj rođenih na 100 umrlih također dokaz starenja i depopulacije područja jer iznosi 86,22.

Na području LAG-a, Općina Dugopolje je jedina koja ima pozitivan prirodni prirast +18 te vitalni indeks 147,4. Ovi pokazatelji su odraz naglog gospodarskog napretka vezanog za izgradnju poslovnih zona na koju se izmjestio dio poslovnih subjekata iz Splita i okolice te je slijedom istog zbog povoljnih uvjeta doselilo i stanovništvo.

Obrazovna struktura stanovnika odražava starosnu sliku jer se na području LAG-a u ukupnom stanovništvu starijem od 10 godina nalazi čak 308, odnosno 2,24% nepismenih stanovnika. Prema Popisu stanovnika iz 2011. opća obrazovna struktura stanovnika starijeg od 15 godina (15.537 stanovnika) na području LAG-a u kojoj je 5.070 (32,63%) stanovnika bez škole i s nezavršenom osnovnom školom, 6902 osoba ima završenu srednju školu (44,42%) dok samo 804 stanovnik ima završeno više i visoko obrazovanje (5,24%). O obrazovnom potencijalu u razvojnom kontekstu u 21. st. važan podatak je i informatička pismenost stanovnika starijih od 10 godina. Tako se, na području LAG-a Zagora, od 15.537 stanovnika njih samo 6.579 (47,82%) koristi internetom a njih 5.979 elektroničkom poštom (43,46%) što je iznimno važno u planiranju jačanja ljudskih resursa LAG-a jer implementacije modernog ruralnog razvoja nema bez informatičkog znanja (npr. korištenje AGRONET sustava).

Razvijenost **civilnog društva** se, između ostaloga mjeri i brojem organizacija civilnog društva koje aktivno djeluju na nekom području. Na LAG području je registrirano 117 udruga od kojih najviše u područjima kulture i umjetnosti (28), sporta (40) i gospodarstva (18).

Veliki broj udruga s područja LAG-a Zagora sufinancira se iz proračuna jedinica lokalne samouprave (44,4%), svojim aktivnostima nastoje zadovoljiti potrebe vlastitog članstva, korisnika iz djelokruga njihovih djelatnosti, a jedan dio udruga zadovoljava i neke vitalne

društvene i socijalne potrebe stanovništva. Organizacije civilnog društva čuvaju kulturno-povijesnu i tradicijsku baštinu te su pokretač i nositelj brojnih kulturnih manifestacija LAG-a koje bi mogle postati značajne turističke atrakcije poput spomenutih bikijada (Radošić, Kladnjice, Dicmo) ili međunarodne smotre folklora „Stara je škrinja otvorena“ (Muć) odnosno revitalizacije „Uskočkog boja“ (Klis).

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
Depopulacija, osobito naselja LAG-a udaljenijih od većih županijskih gradova: Splita, Kaštela, Solina i Sinja Ubrzani trend starenja stanovništva povezan s depopulacijom Ograničenost financiranja projekata samo iz proračuna jedinica lokalne samouprave i donacija	Osiguranje uvjeta za cjeloživotno obrazovanje Uključenje udruga u promociju područja kao atraktivnog područja za život i rad Poticanje mikro, malih i srednjih poduzetnika Ulaganja u izgradnju Znanstveno tehnološkog parka (Vučevica)

3. ANALIZA RAZVOJNIH POTREBA I POTENCIJALA PODRUČJA, UKLJUČUJUĆI SWOT ANALIZU

3.1 IDENTIFIKACIJA RAZVOJNIH POTREBA I POTENCIJALA LAG-A

Kulturno – povijesna i tradicijska baština

Cijeli prostor LAG-a iznimno je značajan za lokalnu, nacionalnu, a djelomice i međunarodnu povijest od prapovijesti do danas. O istom svjedoči veliki broj kulturno-povijesnih spomenika sačuvanih *in situ*. Kulturno-povijesna baština (osobito ona tercijarnog značaja), djelomično je valorizirana ali nedovoljno iskorištena posebno u razvoju turizma. Izuzetak je Kliška tvrđava koja se nalazi u procesu obnove i koristi u turističke svrhe. Na području LAG-a postoji samo jedna muzejska zbirka (Klis) i nekoliko neformalnih manjih zbirki lokalnih kolekcionara. Područje još uvijek ima ljude koji poznaju tradicijske načine života i rada (npr. gastronomija, zanati) i običaje (npr. ojkanje i nijemo kolo koji se nalaze pod zaštitom UNESCO-a). Na području LAG-a živa je i usmena predaja (osobito u mućko-lećevačkom kraju) koju je potrebno što prije zabilježiti i vrednovati jer će izumrijeti. Velika komparativna prednost LAG-a Zagora su i očuvane ruralne cjeline (Radošić, Klanac i brojne druge) i tradicijska gradnja koju treba zaštititi od daljnjeg devastiranja neprimjerenim zahvatima. Također, područje LAG-a poznato je i po tradicionalnim prehrambenim proizvodima (tvrđi lećevački sir koji je trenutno zaštićen samo oznakom Hrvatskog proizvoda od strane Hrvatske gospodarske komore, i predstavlja potencijal za daljnji razvoj zaštite kako na Hrvatskoj tako i na EU razini, te dalmatinski pršut zaštićen oznakom zemljopisnog podrijetla /ZOZP/, ali i poljoprivrednim proizvodima visoke dodane vrijednosti kao što su maslinovo ulje, vino od autohtonih sorata grožđa). Vrijedna materijalna i nematerijalna baština posebno vezana uz lokalne povijesne i etnografske specifičnosti velik je razvojni potencijal, koja kroz održivo korištenje i revitalizaciju predstavlja jedan od najvećih razvojnih potencijala LAG-a Zagora.

Društvena i socijalna infrastruktura

Prostor LAG-a karakteriziraju niže stope zaposlenosti i ekonomskog rasta što za posljedicu ima kontinuiranu depopulaciju ruralnog područja te migraciju stanovnika prema razvijenijim središtima (Split, Solin, Kaštela). Lokalni razvojni dionici tijekom konzultacijskih procesa posebno su istaknuli probleme slabe povezanosti nerazvijenih ruralnih područja s lokalnim i regionalnim centrima, nedovoljnu kvalitetu i izgrađenost postojeće komunalne i prometne

infrastrukture koja još uvijek ne omogućuje potrebne uvjete za održivi razvoj ruralnih područja i kvalitetu života na tom području. Priključenost stanovništva na sustave javne odvodnje u ruralnim područjima je nedovoljna. Rubni dijelovi pojedinih JLS-ova imaju najmanji postotak izgrađenosti i/ili priključenosti komunalne infrastrukture, što je posljedica tehničke i financijske zahtjevnosti takvih projekata, ali i slabog financijskog kapaciteta jedinica lokalne samouprave u ruralnim područjima. Pristup brzom i širokopojasnom internetu neujednačen je na području LAG-a Zagora što u određenim dijelovima LAG-a predstavlja značajan razvojni ograničavajući faktor, u današnje vrijeme. Iako je problem slabe informatičke pismenosti prisutan na području LAG-a i obuhvaća sve dobne skupine, pokazala se potreba za dodatnim informiranjem stanovnika u IKT-u. Organizacije civilnog društva definirale su upravo predloženo, uz niz ostalih mogućih aktivnosti, čime bi se dodatno utjecalo na porast razine kvalitete života. Jedan od problema civilnog sektora u nastojanju postizanja opisanog, izostanak je prostora. Kao jedan od prijedloga za rješavanje navedenog problema istaknuto je ponovno stavljanje u funkciju zapuštene društvene infrastrukture – područnih škola, vatrogasnih i društvenih domova, mjesnih odbora i sl. Dodatno, njihovim kvalitetnim opremanjem objedinila bi se ponuda i podigla razina iste u smjeru korištenja novih tehnologija. Naglašena je potreba za brigom o socijalno osjetljivim skupinama u društvu, prvenstveno djeci i mladima, ženama, osobama s teškoćama te osobama treće životne dobi. Organiziranjem skrbi i brigom o predmetnim skupinama, te njihovim ponovnim uključivanjem u aktivnosti zajednice, osigurat će se oživljavanje ruralnog područja kroz ključne dionike – stanovnike. Jedna od potreba cjelokupnog stanovništva infrastruktura je potrebna za provedbu predškolskog (jaslice, dječji vrtići, igrališta za djecu i igraonice), srednjoškolskog i cjeloživotnog obrazovanja. Uzimajući u obzir broj sportskih udruga i organizacija koje djeluju na području LAG-a, postojeći kapaciteti u sportu su u pojedinim segmentima nedostadni te se sportske aktivnosti realiziraju u neadekvatnim prostorima. U tom procesu treba postići ravnotežu u stvaranju preduvjeta za djecu, mlade, vrhunске sportaše, ali i za potrebe rekreacije stanovnika, jer su ovi preduvjeti značajan pokazatelj ukupne kvalitete života stanovnika LAG-a. Primjerice, izgradnjom fitness parkova, biciklističkih ili trekking staza i pripadajućih odmorišta omogućilo bi se bavljenje sportom svim zainteresiranim dionicima. Prilikom osmišljavanja potencijalnih projekata, razumijeva se da izgradnja i obnova pješačkih i izgradnja biciklističkih staza nije financijski i ekonomski isplativa obzirom da ne generira nikakve prihode. No, projektom se generiraju velike društvene koristi koje obuhvaćaju porast stupnja sigurnosti stanovništva u prometu, omogućavanje neometanog kretanja za osobe s teškoćama, oblikovanje vizure naselja kao područja koje se vodi premisom zaštite okoliša, stvaranje uvjeta za bavljenje biciklizmom i rekreativnim sportom, te proširenje turističke ponude i mogućnosti provođenja slobodnog vremena. Dodatne moguće aktivnosti na području LAG-a su izgradnja i opremanje infrastrukture i za djecu s teškoćama, kako bi se i ovoj skupini socijalno osjetljivih stanovnika omogućio kvalitetan način života. Konačno, stanje osnovnih objekata, društvene i fizičke infrastrukture u ruralnim područjima je nedovoljno da podupre potrebe ruralnih sredina i ukoliko se ne poboljša bit će i dalje čimbenik u napuštanju ruralnih sredina i nedostatka socijalne uključenosti.

Ključan gospodarski sektor – poljoprivreda

Na području LAG-a Zagora registrirano je ukupno 512 poljoprivrednih gospodarstava od kojih je samo 2 obrta, 3 trgovačka društva, dok razliku čine obiteljska poljoprivredna gospodarstva. Strukturu nositelja poljoprivrede na području LAG-a karakterizira mali broj članova OPG-a: više od polovine ih nema članova, dok više od trećine OPG ima samo jednog člana. Starost nositelja poljoprivrednog gospodarstva je visoka. Gotovo polovina nositelja PG starija je od 65 godina. Preko 60% nositelja starije je od 60 godina. Slaba je i obrazovna struktura nositelja OPG-a: svega 2,09% ima višu ili visoku školu, 26,6% srednju školu,

28,08% osnovnu školu, 15,89% nezavršenu osnovnu školu dok za 27,34% nema podataka. Također, poljoprivredna gospodarstva su usitnjena. Više od 95% PG-a koji obrađuje površine manje od 3 ha, ukupno obrađuje 37,81% ukupnih poljoprivrednih površina na području LAG-a. Dva poljoprivredna gospodarstva imaju u korištenju polovinu površina u korištenju. Najveće površine zauzimaju krški pašnjaci (56,97%), dok zajedno s livadama čine ukupno 62,76% poljoprivrednih površina LAG-a u korištenju PG-a, što posebno pogoduje razvoju uzgoja stoke sitnog zuba (najzastupljenije su ovce koje čine čak 66,9% ukupne stoke na području LAG-a). Nema površina pod ekološkom proizvodnjom.

Na području LAG-a na izdahu je zadružna proizvodnja i općenito udruživanje proizvođača. Udruživanje se prepoznaje kao potreba, osobito što je veliki dio poljoprivrednih proizvođača opterećen nemogućnošću povećanja proizvodnih kapaciteta uslijed iznimno loše imovinsko-pravne situacije u pogledu poljoprivrednih i šumskih površina. Tijekom radionica se naglasilo kako je potrebno kreirati infrastrukturnu i institucionalnu podršku za pokretanje i daljnji razvoj zadruga kojim bi se jačala pozicija malih poljoprivrednika. Primjećuje se i niska razina suradnje između poljoprivrednika, istraživačkog i prehrambenog sektora. U posljednjih nekoliko godina isto je rezultiralo smanjenjem dostupnosti i primjene inovacija, kao i nedostatkom interesa u razvoju inovacijskih projekata. Poljoprivredni proizvođači i prerađivači suočeni su sa velikim izazovima koje pred njih stavlja konkurentno tržište i sve veći zahtjevi potrošača za novim proizvodima, većom kvalitetom i većim količinama. Tijekom provedenih radionica naglašena je potreba za dodatnom edukacijom u pogledu pokretanja i održavanja novih proizvodnih inicijativa (*start-up-ovi*). Istaknuta je i potreba za suradnjom sa različitim dionicima poput istraživača, poduzetnika, nevladinih organizacija kako bi se osigurala razmjena znanja i informacija o inovacijskim tehnologijama i procesima proizvodnje i prerade s kojima proizvođači nisu upoznati, te u praksi osigurala veća produktivnost, ekonomska isplativost, održivost i učinkovitost resursa u sektoru poljoprivrede u LAG-u. Privatni sektor koji djeluje na području LAG-a relativno je tehnološki slab zbog iznimno malog obujma (koji često ne garantira održivost i rast) i niskog ulaganja u inovacije. S obzirom na trenutno nisku razinu inovacija, nedostatak formalnog obrazovanja i znanja o inovativnim praksama i procesima, posebna pozornost u programiranju je usmjerena na rješavanje ovog problema na odgovarajući način, kroz tipove operacija koje direktno potiču inovacije i poduzetnost na području LAG-a.

Područje LAG-a, kao dio cijelokupne dalmatinske Zagore, ima izuzetne gastronomske potencijale, čemu govore u prilog i manifestacije koje se posljednjih godina organiziraju na području cjelokupne Zagore posvećene upravo prehrambenim proizvodima i prerađevinama, a na kojima se predstavljaju i lokalni proizvođači (pršut, sir, uljenak). Potencijal je, dakle, vrlo velik, no sektor lokalne prehrambene proizvodnje, i s njim povezani kratki lanci opskrbe, još uvijek nailaze na mnogobrojne prepreke, protuslovlja, pa čak i predrasude. Smanjenje troškova poljoprivredne proizvodnje/prerade hrane rezultirat će poboljšanjem kvalitete i sigurnosti hrane što će doprinijeti konkurentnosti te će imati pozitivan utjecaj na prihode u gospodarstvu. Potpora za pokretanje, jačanje, restrukturiranje i modernizaciju tih sektora mora također osigurati pozitivan utjecaj na okoliš ulaganjima u zelene tehnologije i prakse. Daljnji razvoj treba se temeljiti na obnovi, očuvanju i poboljšanju biološke raznolikosti i visoke prirodne vrijednosti osobito onog dijela poljoprivrednog zemljišta koje se nalazi na području unutar mreže NATURA 2000. Prepoznaje se važnost promicanja okolišno učinkovitog sustava s naglaskom na organski uzgoj ali i potreba za edukacijom u smislu pokretanja nepostojeće ekološke poljoprivredne proizvodnje u područjima koja se suočavaju s prirodnim i drugim ograničenjima. Sektor lokalne, ali i regionalne prehrambene proizvodnje, izuzetno je značajan jer njegov razvoj donosi brojne gospodarske, okolišne i društvene koristi – osigurava poljoprivrednicima veći udio dodane vrijednosti u cijeni njihovih proizvoda, osnažuje lokalno gospodarstvo, smanjuje emisiju stakleničkih plinova nastalu prijevozom hrane, razvija sustav

sigurnosti prehrambenih proizvoda proizvedenih na seoskim domaćinstvima, stanovnicima s nižim primanjima osigurava pristup kvalitetnoj i zdravoj prehrani i td.

Neproizvodna ulaganja – održiv način korištenja vrijedne razvojne resursne osnove

Tijekom izrade strategije velik značaj je dan na razvoj diversifikacije djelatnosti i izvora dohodka na PG-ima, s naglaskom na razvoj neproizvodnih ulaganja i to prvenstveno radi visoke prirodne vrijednosti područja. Neproizvodna ulaganja obuhvaćaju ulaganja kojima se ne ostvaruje bitan povrat, dohodak ili prihod i koja ne vode do znatnog povećanja vrijednosti poljoprivrednog gospodarstva određenog korisnika, ali imaju povoljan učinak na okoliš. Naime, neproizvodna ulaganja, kako se isticalo na radionicama javnog, civilnog i privatnog sektora, trebala bi svojom komplementarnom ulogom doprinijeti ispunjenju agroekoloških ciljeva ili obveza, koje je moguće preuzeti u okviru povećanja ekološke vrijednosti zaštićenih područja. Neproizvodna ulaganja mogu imati različite oblike, od obnove obilježja krajobraza kao što su tradicionalne ograde, suhozidi i živice do uvođenja i/ili obnavljanja nekog aspekta određenog staništa ili krajobraza kao što je obnova zapuštenih travnjaka i šuma (uništavanja invazivnih biljnih vrsta i sl.). Područje LAG-a Zagora još uvijek je nedovoljno prepoznatljivo u okruženju. Posebnost ruralnog područja ne proizlazi samo iz krajobraza, već i iz tradicionalnog načina života te stoga propadanje ruralnih područja osiromašuje kulturno bogatstvo LAG-a. Prerastanje u tržišno spremne atrakcije traži sustavan pristup kojim bi se trebalo definirati nekoliko modela revitalizacije, ovisno o specifičnosti pojedine sredine. Tematizacija, utemeljena na povijesnom razvoju i vezama s okolnim prostorom, pritom je nužna kako bi se izbjegla uniformiranost u prezentaciji i ponudi. Dobar primjer tako postavljene tematizacije, koji daje lokalni razvojni potencijal je primjerice „uljenak“ – autohtona lokalna slastica slična poljičkom soparniku. Kulturno-povijesna baština LAG-a nedvojbeno je bogata, no uglavnom je riječ o atrakcijama tercijarnog karaktera. Malo bi ih moglo biti posebno interesantno posjetiteljima, osim uskog segmenta onih koje specifično zanima sakralna baština ili onih na vjerskim putovanjima. Atraktivnost pojedinih građevina može se povećati uvezivanjem u tematski interijer te zanimljivom, maštovitom interpretacijom u smislu definiranja tematskih parkova, edukativnih puteva i sl. Veći dio infrastrukture kulturne baštine nije stavljen u funkciju iako je započeo razvoj turizma zasnovanog na prvenstveno tradicijskoj te kulturno-povijesnoj baštini, ali to je još uvijek pojedinačna inicijativa entuzijasta nego sustavan razvoj. Valorizacija a posebno promocija vrijedne prirodne baštine je nedostatna. Učinkoviti utjecaj i korištenje okoliša doprinosti će i aktivnosti poljoprivrednih gospodarstava, kroz primjenu obnovljivih izvora energije. Obnovljivi izvori mogu biti i ekonomski konkurentni u pojedinim slučajevima te, zbog svojih osobitosti i različitih čimbenika koji određuju mogućnosti i načine njihova korištenja, zahtijevaju multidisciplinarni pristup i pravovremenu edukaciju o mogućnostima primjene istih. Dodatnu mogućnost stvara i pokrivenost šumskih površina na području LAG-a. S jedne strane značajan potencijal za proizvodnju šumske biomase nalazi su u privatnim šumama u kojima se uglavnom proizvodi ogrjevno drvo, a s druge strane one predstavljaju izniman resursni potencijal za razvoj različitih oblika turizma koji se povezuju uz rekreativno bavljenje sportom i zdrav način života.

3.2 SWOT ANALIZA

SNAGE	SLABOSTI
Povoljan geostrateški položaj – zaleđe najmnogoljudnijeg županijskog područja (gradova Splita, Solina i Kaštela) LAG presjeca autocesta A1 Zagreb-Split-	Nedovoljno iskorišten geostrateški i prometni položaj područja Pozitivni trendovi u najvećoj mjeri se odnose na Dugopolje te se tako iskrikljuje stvarna

<p>Ploče; dobro povezano županijskim i državnim cestama sa obalom</p> <p>Područje izrazite sezonalnosti kontinentalne klime bez velikih klimatskih razlika uz povoljne uvjete za razvoj EE i OIE (sunce, vjetar)</p> <p>Kulturno-povijesna baština, prirodna baština te kajobrazna i geomorfološka raznolikost područja</p> <p>NATURA 2000 – velike površine u sustavu zaštite na međunarodnoj razini</p> <p>Valorizirane/zaštićene kulturno-povijesne znamenitosti i arheološki lokaliteti, sakralne i tradicijske arhitektonske baštine – u procesu obnove Kliška tvrđava (turistička atrakcija)</p> <p>Kulturna nematerijalna (tradicijska) baština upisana u UNESCO-ovu listu svjetske baštine</p> <p>Razvijene potporne institucije i infrastruktura za razvoj poduzetništva (poslovne zone)</p> <p>Prirodni preduvjeti za razvoj stočarstva (stoka sitnog zuba)</p> <p>Prirodni preduvjeti za uzgoj i preradu ljekovitog bilja</p> <p>Prirodni preduvjeti za maslinarstvo i vinogradarstvo</p> <p>Lećevački sir – hrvatski tradicijski sir (Hrvatski proizvod, zaštita HGK)</p> <p>Dalmatinski pršut (ZOZP, zaštićeno geografsko podrijetlo)</p> <p>Uljenak – autohtona lokalna slatka verzija zaštićenog poljičkog soparnika, koji je potrebno zaštititi</p> <p>Koncentrirane tvrtke – prerađivači ribe i prerada ljekovitog bilja</p> <p>Korištenje EU fondova za razvoj ruralnih područja, nositelji HALAL certifikata</p> <p>Rast zaposlenosti i prihoda iz gospodarstva</p> <p>Prirodni preduvjeti za razvoj selektivnih oblika turizma (speleološkog, avanturističkog, ciklo i rekreativnog turizma)</p> <p>Razvoj turističke ponude s dodatnim sadržajima u ruralnom turizmu</p> <p>Jasno definiran nositelj svih pozitivnih kretanja – općina Dugopolje</p> <p>Velik broj udruga civilnog društva (117)</p>	<p>slika stanja na najvećem području LAG Zagora</p> <p>Neiskorištenost prirodnih preduvjeta za razvoj EE i OIE</p> <p>Neiskorišteni prirodni i kulturno-povijesni resursi – nedovoljna prepoznatljivost područja</p> <p>Nedostatak promidžbe zaštićene nematerijalne baštine područja (nacionalna i svjetska baština)</p> <p>Nedostatak organizirane hitne pomoći na području LAG-a</p> <p>Nepostojanje jaslica i nedostadni kapaciteti ustanova za predškolski odgoj</p> <p>Nepostojanje odgojno-obrazovnih institucija za srednjoškolsko obrazovanje</p> <p>Nedostadni kapaciteti ustanova za brigu o starijim i nemoćnim osobama</p> <p>Društvena infrastruktura – potrebna izgradnja, obnova i opremanje</p> <p>Nedovoljno izgrađena sportska infrastruktura</p> <p>Lokalna prometna infrastruktura – potrebna rekonstrukcija i uređenje</p> <p>Nerazvijenost komunalne infrastrukture – vodoopskrba, odvodnja i pročišćavanje otpadnih voda te gospodarenje otpadom;</p> <p>Usitnjenost i skeletnost poljoprivrednih površina</p> <p>Nedovoljan broj hidromelioriranih poljoprivrednih površina</p> <p>Nedovoljno poticanje razvoja ekološke i integrirane poljoprivredne proizvodnje</p> <p>Nepostojanje odgovarajuće umrežene poljoprivredne proizvodnje i prerade; sjedište vlasnika u većini nije na području LAG-a</p> <p>Nema Zadruga upisanih u Upisnik poljoprivrednih proizvođača/prerađivača</p> <p>Nedovoljan stočni fond</p> <p>Nedovoljna obrazovanost poljoprivrednih proizvođača</p> <p>Nedovoljno iskorištena gastronomska ponuda vezana uz zaštićenu poljoprivrednu proizvodnju i preradu</p> <p>Neiskorištene mogućnosti razvoja ruralnog turizma temeljenog na prirodnim resursima, kulturno-povijesnoj baštini, sportskoj rekreaciji, lokalnoj gastronomiji, prodaji proizvoda na kućnom pragu</p> <p>Nedovoljno izgrađena turistička infrastruktura</p> <p>Nedovoljno smještajnih kapaciteta</p> <p>Nizak stupanj obrazovanosti stanovnika (većinom srednja stručnja sprema)</p> <p>Značajan udio mladih i žena u ukupnoj</p>
---	---

	<p>nezaposlenosti Nedostatak kadrova za razvoj i implemenatciju projekata Civilne udruge ovisne o financijskim sredstvima JLS</p>
PRILIKE	PRIJETNJE
<p>Zaleđe jednog najrazvijenijih turističkih područja i najvećeg regionalnog tržišta: Grada Splita (LAG Zagora dio je Urbane aglomeracije Splita – budući razvoj LAG-a u URBANI LAG tzv. ULAG) Geomorfološke značajke područja – potencijal za razvoj turizma Nacionalne mjere razvoja poduzetništva te EE/OIE Rast interesa turističkih emitivnih tržišta za zaštićena područja posebno područja mreže NATURA 2000 Rast interesa turističkih emitivnih tržišta za kulturno-povijesnom baštinom i, općenito, selektivnim oblicima turizma i smještaja u tradicijskim objektima i na ruralnim područjima (Strategija razvoja turizma RH, razvoj zelenog turizma) Izgradnja, prenamjena, obnova i opremanje društvene infrastrukture Izgradnja komunalne infrastrukture Izgradnja i opremanje odgojno-obrazovnih institucija za predškolsko i srednjoškolsko obrazovanje Izgradnja i opremanje ustanova za smještaj starijih i nemoćnih osoba Poticanje i promicanje razvoja ekološke poljoprivrede i novih tehnologija vezanih za energiju i očuvanje okoliša Ulaganja u hidromelioraciju poljoprivrednih površina Provođenje edukativnih seminara i radionica o održivom razvoju i zaštiti okoliša Poticanje mladih poljoprivrednika i poduzetnika, ali i žena poduzetnica kroz zapošljavanje i samozapošljavanje Jačanje postojećih i razvoj novih tradicijskih i zaštićenih proizvoda područja Provođenje edukativnih seminara i radionica o udruživanju proizvođača i prerađivača Poticanje malog i mikro-poduzetništva u poljoprivredi uz uspostavu sustava kratkih lanaca nabave Nacionalne mjere razvoja turizma i</p>	<p>Nastavak političke i gospodarske krize u RH Centralizacija u regionalnim i nacionalnim središtima upravljanja Nedovoljno brzo pokretanje procesa razvoja ruralnih sredina – sporost nadležne administracije s javno-pravnim ovlastima Česte promjene zakonske regulative Smanjenje financijskih potpora centralne države Ograničena financijska sredstva JLS Nepoznat plan nacionalnih poticajnih mjera u sustavu višegodišnjeg planiranja Provedbeni regulatorni okvir provedbe ESI fondova (OP-i) s naglaskom na PRR, posebno Mjere 19 ne omogućuje adekvatno rješavanje definiranih problema na području LAG-a Nedostatak koordinacije između programa i aktivnosti u ruralnim prostorima Preskupa financijska sredstva za predfinanciranje i sufinanciranje razvojnih projekata mikro i malog poduzetništva Stagnacija i pad gospodarske aktivnosti, negativna gospodarska klima, poduzetnička apstinencija Visoka financijska ulaganja u komunalnu infrastrukturu Neriješeni imovinsko-pravni odnosi i zemljišne knjige „Siva ekonomija“ i „rad na crno“ Depopulacija i starenje stanovništva u ruralnim područjima, odlazak mladog i obrazovanog stanovništva u cijeloj regiji Nedostatak odgovarajućih obrazovnih institucija Devastacija prirodne i kulturne baštine Financijska nestabilnost organizacija civilnog društva Minski sumnjiv prostor (poljoprivredne i šumske površine) – općina Muć</p>

turističke infrastrukture te marketinških aktivnosti
 Infrastrukturna ulaganja u razvoj selektivnih oblika turizma (avanturistički, speleološki, rekreativni, ciklo, lovni i dr.)
 Integracija doseljenog stanovništva
 Privlačenje mladih osoba na područje LAG-a i poticanje na ostanak i zasnivanje obitelji na području LAG-a
 Jačanje sustava cjeloživotnog obrazovanja
 Edukacija organizacija civilnog društva o mogućnostima korištenja sredstava fondova
 ESI fondovi – posebno program RR s naglaskom na Mjeru 19

4. OPIS CILJEVA LRS TE INTEGRIRANOG I INOVATIVNOG KARAKTERA LRS UKLJUČUJUĆI JASNE I MJERLJIVE POKAZATELJE ZA IZLAZNE POKAZATELJE ILI REZULTATE

4.1 VIZIJA, CILJEVI I PRIORITETI RAZVOJA LAG-A

Vizija razvoja područja LAG-a Zagora zasniva se na nalazima osnovne analize (značajki područja) i SWOT analize te prepoznatih razvojnih mogućnosti ali i ograničenja. Dugoročna razvojna vizija područja LAG-a Zagora usklađena je prvenstveno s ciljevima LEADER/CLLD-a i međusektorskim ciljevima kojima se želi doprinijeti svim fokus područjima zajedničke politike ruralnog razvoja Europe kao i provedbi Mjere 19 Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014.-2020. U definiranju vizije, odnosno razvojnih ciljeva LRS, posebno je naglašena potreba održivog upravljanja razvojnim resursima u svrhu jačanja konkurentnosti gospodarstva, te valorizacija i očuvanje prirodnih resursa i kulturno-tradicijskog nasljeđa, odnosno inovativni pristup lokalnom razvoju putem angažiranja i poticanja poduzetničkih aktivnosti ljudskih resursa odnosno, razvoja ljudskog kapitala u smislu jačanja lokalne zajednice.

Uz navedeno, pri planiranju strateških ciljeva, lokalno razvojno partnerstvo i šira zajednica LAG-a Zagora vodili su se osmišljavanjem kako, u okviru vrlo usko zadanih parametara ponuđenih tipova operacija za provedbu strategije, postići:

- najbolje moguće korištenje razvojnih potencijala svih razvojnih resursa (endogeni potencijali) na načelima održivog razvoja (koji uključuju ljudske resurse, prirodnu i kulturnu baštinu, prostorne resurse, klimatske uvjete, gospodarske resurse i tradicijska znanja i vještine te lokalne i regionalne institucije i organizacije koje su potpora razvoju);
- stvaranje novih radnih mjesta u svrhu zaustavljanja depopulacije i migracije mladih, ali i društveno-ekonomski razvoj i povećanje kvalitete života na području;
- razvoj međusektorske i projektne suradnje i partnerske integracije kako različitih sektorskih razvojnih dionika tako i različitih razvojnih dionika unutar jednog razvojnog gospodarskog sektora, a u svrhu razvoja novih usluga i proizvoda te razmjene znanja i vještina;
- maksimizaciju uključivanja ciljnih skupina iz osjetljivih slojeva društva, koji su manje aktivni i vidljivi u društvenom razvoju zajednice, a posebno u gospodarstvu; posebno onih koji imaju velika znanja, vještine i inovativne razvojne ideje te spremnost na suradnju, u svrhu prevladavanja isključenosti, rodne i generacijske nejednakosti.

Osmišljavanje strateških razvojnih ciljeva vodilo je prvenstveno usklađenosti s **prioritetima** (time i fokus područjima) **Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014.-2020.**^{8.}, koji su prioriteti drugog stupa (ruralni razvoj) ZPP-, a to su:

1. poticanje prijenosa znanja i inovacija u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima (razvoj baza podataka u ruralnim područjima; jačanje veza između poljoprivrede, šumarstva i znanstvenog sektora) (*op.a. kojem LRS indirektno doprinosi samim djelovanjem LAG-a putem provedbe aktivnosti podmjera 19.3 i 19.4*)
2. jačanje održivosti i konkurentnosti svih vrsta poljoprivrede, promicanje inovativnih poljoprivrednih tehnologija te davanje potpore održivom upravljanju šumama;
3. promicanje organizacije prehrambenog lanca, dobrobiti životinja i upravljanja rizicima u poljoprivrednom sektoru;
4. obnavljanje, očuvanje i jačanje poljoprivrednih i šumskih ekosustava (bioraznolikost, voda, tlo);
5. promicanje učinkovitog korištenja resursa (vode i energije) i davanje potpore prelasku na gospodarstvo s niskom emisijom ugljika (korištenjem obnovljive energije, smanjenjem emisija stakleničkih plinova, očuvanjem i pohranjivanjem ugljika);
6. promicanje društvene uključenosti, smanjenje siromaštva i gospodarski razvoj (jednostavnije otvaranje radnih mjesta, promicanje lokalnog razvoja, pojačana dostupnost informacijskih i komunikacijskih tehnologija),

a doprinosom kojima se ostvaruju **razvojni ciljevi Zajedničke poljoprivredne politike Hrvatske⁹ i Europske unije do 2020:**

- podizanje razine konkurentnosti poljoprivredno-prehrambenog sektora
- poboljšanje tržišnih mehanizama za prodaju poljoprivredno-prehrambenih proizvoda
- održivo upravljanje prirodnim resursima
- okolišno prihvatljiva poljoprivreda
- uravnoteženi prostorni razvoj ruralnih područja uz unapređenje života u lokalnoj zajednici, uključujući stvaranje i zadržavanje radnih mjesta, i
- osiguranje stabilnog dohotka poljoprivrednika.

U planiranju aktivnosti za postizanje razvojne vizije a time i provedbu LRS te kreiranje razvojnih ciljeva, LAG Zagora vodio se i načelima LEADER-a odnosno CLLD-a za razdoblje 2014.-2020. prvenstveno usmjerenom na inovacije i postizanje planiranih rezultata koji donose trajne i vidljive promjene. Načela kojima se pripremaju i planiraju provedbe lokalnog razvoja vođenog lokalnom zajednicom su:

- Razvoj utemeljen na definiranim značajkama, potrebama i mogućnostima LAG-a
- LRS izrađena prema stvarno iskazanim potrebama lokalnih razvojnih dionika implementacijom pristupa odozdo prema gore
- Tijekom izrade LRS posebna pažnja je posvećena jačanju javno-privatnog partnerstva odnosno integraciji LAG-a kao nositelja razvoja lokalnog područja, te razvoju i definiranju inovativnog, integriranog i multisektorskog pristupa lokalnom razvoju, umrežavanju i suradnji te
- Načinu programiranja isporuke projekata putem odabira od strane lokalnog razvojnog partnerstva u smislu implementacije decentraliziranog pristupa lokalnom razvoju

Pri planiranju mjera odnosno aktivnosti i tipova operacija za njihovu provedbu a time i postizanje razvojnih ciljeva LRS, LAG se prvenstveno vodio implementacijom načela

⁸ Izvor: Program ruralnog razvoja 2014.-2020.

⁹ Izvor: Zakon o poljoprivredi (NN 118/18, Čl. 7, st. 1)

LEADER-a/CLLD-a za razdoblje 2014.-2020. odnosno maksimalnim doprinosom definiranih **ciljeva primjene LEADER pristupa u RH u razdoblju 2014. - 2020.**¹⁰:

1. promicanje ruralnog razvoja putem lokalnih inicijativa i partnerstva;
2. unapređenje i promicanje politike ruralnog razvoja;
3. podizanje svijesti o pristupu odozdo prema gore i važnosti definiranja lokalne strategije razvoja;
4. povećanje razine edukacije i informiranosti ruralnog stanovništva;
5. poboljšanje ruralnih životnih i radnih uvjeta, uključujući i dobrobit;
6. stvaranje novih, održivih mogućnosti zarade;
7. očuvanje i stvaranje novih radnih mjesta;
8. diversifikacija gospodarskih aktivnosti.

Temeljem dugotrajnih konzultacijskih procesa kako sa članovima tako i sa širom javnosti, LAG Zagora odlučio se za nekoliko prioriteta, **općih ciljeva LRS**, a to su prvenstveno:

- Povezivanje tradicije i inovativnosti u razvoju novih proizvoda i usluga kojima se planira doprinijeti povećanju svijesti stanovništva i razvojnih dionika o značaju i potencijalu nasljeđa
- Razvijati proizvodnu, turističku i rekreacijsku ponudu zasnovanu na održivom korištenju kulturno-povijesne, tradicijske i prirodne baštine
- Razvijati međusektorsko i strukovno povezivanje u razvoju proizvoda i usluga te razvijati društvenu i komunalnu infrastrukturu

Očekivani učinci općih ciljeva su prvenstveno: jačanje prepoznatljivosti područja, jačanje svijesti stanovnika i razvojnih dionika o vrijednosti prostora LAG-a Zagora, doprinos općem gospodarskom razvoju te doprinos općem povećanju kvalitete života na području LAG-a.

Opći ciljevi LRS ostvaruju se putem **specifičnih ciljeva** odnosno strateških razvojnih ciljeva LAG-a do 2020-te godine:

1. Povećanje konkurentnosti poljoprivrede poticanjem uvođenja novih tehnologija i stvaranja proizvoda s dodanom vrijednosti temeljenih na načelima održivog razvoja;
2. Jačanje prepoznatljivosti područja razvojem nepoljoprivrednih djelatnosti i održivim korištenjem prostorne razvojne resursne osnove (prirodne, kulturno-povijesne i tradicijske baštine);
3. Razvoj i jačanje umrežavanja, partnerstva i suradnje, povećanja socijalne uključenosti i stvaranja uvjeta jednakih mogućnosti te razvoj potporne infrastrukture u cilju povećanja kvalitete života na području LAG-a.

Vodeći se svim navedenim smjernicama, LAG Zagora, metodom „odozdo prema gore“, definirao je prioriteta tipove operacija i mjere koje su dovele do definiranja strateških (specifičnih) ciljeva, shematski sažeto prikazano:

---

¹⁰ Izvor: Program ruralnog razvoja 2014.-2020.

Prioritetni tipovi operacija u programskom razdoblju 2014.-2020.	Prioritetne Mjere (Aktivnosti) u programskom razdoblju 2014.-2020.	Strateški razvojni ciljevi LAG-a u programskom razdoblju 2014.-2020.
TO1.1.2 Povećanje dodane vrijednosti poljoprivrednim proizvodima	M1.1 Potpora razvoju održive poljoprivrede na području LAG-a	SC1 Povećanje konkurentnosti poljoprivrede poticanjem uvođenja novih tehnologija i stvaranja proizvoda s dodanom vrijednosti temeljenih na načelima održivog razvoja
TO1.1.3 Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava		
TO2.2.1 Uspostava i uređenje poučnih staza, vidikovaca i ostale manje infrastrukture	M2.2 Potpora povećanju prepoznatljivosti područja održivim korištenjem prirodne prostorne resursne osnove	SC2 Jačanje prepoznatljivosti područja razvojem nepoljoprivrednih djelatnosti i održivim korištenjem prostorne razvojne resursne osnove (prirodne, kulturno-povijesne i tradicijske baštine)
TO3.1.1 Ulaganje u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo	M3.1 Potpora razvoju društvene infrastrukture za povećanje kvalitete života na području LAG-a	SC3 Razvoj i jačanje umrežavanja, partnerstva i suradnje, povećanja socijalne uključenosti i stvaranja uvjeta jednakih mogućnosti te razvoj potporne infrastrukture u cilju povećanja kvalitete života na području LAG-a Zagora
TO 3.2.2 Priprema i provedba aktivnosti suradnje LAG-a	M3.2 Potpora jačanju umrežavanja, partnerstva i suradnje i stvaranje uvjeta za razvoj kratkih lanaca opskrbe i održivih lokalnih tržišta	
TO 3.2.3 Jačanje kapaciteta LAG-a i lokalnih dionika za provedbu LRS s provedbom operacija unutar CLLD strategije		

4.2 CILJEVI, MJERE I TIPOVI OPERACIJA LRS ZA PODRUČJA LAG-A TEMELJENI NA MOGUĆNOSTIMA PRR 2014 – 2020

Strateški cilj 1¹¹ **Povećanje konkurentnosti poljoprivrede poticanjem uvođenja novih tehnologija i stvaranja proizvoda s dodanom vrijednosti temeljenih na načelima održivog razvoja**

Obrazloženje (svrha) cilja

Analiza značajki područja te SWOT analiza pokazale su kako prostor LAG-a Zagora karakterizira ekstenzivna poljoprivredna proizvodnja poljoprivrednih proizvoda visoke dodane vrijednosti. LAG je područje relativno diversificirane poljoprivredne proizvodnje koja se zasniva na njegovoj krajobraznoj raznolikosti. Područje LAG-a ima sve prirodne preduvjete za

¹¹ Izmjena je provedena radi kašnjenja provedbe LRS i promjene interesa krajnjih korisnika, a sukladna je Ugovoru o dodjeli sredstava odabranom LAG-u br. 5758 potpisanim između LAG-a Zagora i Agencije za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju s pripadajućim Aneksom.

razvoj voćarstva, ponajprije mediteranskih drvenastih kultura (vinova loza, maslina, bajam, smokva) te stočarstva. Ovo je i, tradicionalno, kraj uzgoja stoke sitnog zuba (ovce, koze). Nakon Domovinskog rata, sve gospodarske grane, pa tako i poljoprivreda, počele su rapidno propadati. Poljoprivredna gospodarstva stare i smanjuju proizvodnju. Nema razvoja integrirane i ekološke poljoprivrede, te je i dalje prisutna nedovoljna iskorištenost OIE. Aktivnostima koje će doprinijeti realizaciji ovog specifičnog cilja želi se doprinijeti razvoju poljoprivrednih gospodarstava kroz poticanje restrukturiranja i modernizaciju proizvodnje, a s ciljem diversifikacije i povećanja tržišnog sudjelovanja. Prelazak na tržišno orijentiranu proizvodnju doprinijet će gospodarskoj održivosti posebno uvođenjem metoda i tehnologija koje će doprinijeti očuvanju resursne razvojne osnove i smanjenju utjecaja klimatskih promjena.

Očekivani rezultati do 2023.

- Rast zaposlenosti u poljoprivredi i s njom povezanim prerađivačkim djelatnostima za 2 zaposlena
- Povećanje broja projekata sufinanciranih iz fondova EU (EFPRR/PRR 2014.-2020.) za 22 projekta
- Povećanje broja poljoprivrednih gospodarstava koji sudjeluju u programima kvalitete lokalnim tržištima, kratkim lancima opskrbe te proizvođačkim skupinama/organizacijama za 2 gospodarstva
- Razvoj malih poljoprivrednih gospodarstava putem 20 financiranih projekata

Predviđena financijska alokacija do 2023.

➤ 39,33% sredstava LAG-a iz podmjere 19.2 PRR 2014-2020

Ukupno SC1: 29,97% ukupnog iznosa LAG-a za provedbu podmjera 19.2-19.4 PRR 2014.-2020. koji iznosi 1.101.121,88 EUR (100%)

Indikatori (mjerljivi pokazatelji) rezultata/naziv pokazatelja (*result indicators*),
CMES/CMEF, 2023.

Ukupna isplaćena sredstva (EUR) iz podmjere 19.2 PRR 2014-2020 (javni rashodi)	330.000,00
Ukupan broj sufinanciranih projekata iz podmjere 19.2 PRR 2014-2020	22
Broj kreiranih radnih mjesta putem sufinanciranih projekata iz podmjere 19.2 PRR 2014-2020	2

Izvor informacija   Izvješća APPRRR i Lokalne akcijske grupe Zagora

Prioritetne mjere (aktivnosti) za postizanje cilja (očekivanih rezultata) s pripadajućim tipovima operacija za njihovu realizaciju prema mogućnostima PRR 2014.-2020.

Broj i naziv prioritetne Mjere (aktivnosti)	Sukladnost s Mjerom PRR	Broj i naziv tipa operacije za provedbu Mjere	Sukladnost s tipom operacije iz PRR
M1.1 Potpora razvoju održive poljoprivrede na području LAG-a	4	TO1.1.2 Povećanje dodane vrijednosti poljoprivrednim proizvodima	4.2.1
	6	TO 1.1.3 Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava	6.3.1

Doprinos prioritetima i fokus područjima PRR   P2 / FP 2A   P3/FP 3A

Prioritetna Mjera   Potpora razvoju održive poljoprivrede na području LAG-a
(aktivnost) 1.1

Obrazloženje Mjere (aktivnosti)						
Putem ove mjere i pratećih tipova operacija za njezinu provedbu LAG će sufinancirati ulaganja u poljoprivrednu proizvodnju kako bi se poboljšala ukupna učinkovitost i održivost poljoprivrednih gospodarstava, uključujući zaštitu okoliša i prilagodbu klimatskim promjenama. Ulaganja se odnose na sve poljoprivredne sektore no prednost imaju ulaganja u voćarstvu i stočarstvu, te uzgoju aromatičnog bilja. Ulaganja u nove i inovativne tehnologije doprinijet će smanjenju troškova proizvodnje i poboljšanje kvalitete poljoprivrednih proizvoda, te time ostvariti pozitivan učinak na dohodak - kao i na otvaranje novih radnih mjesta i njihovu održivost. Nadalje, ulaganja u novu opremu i tehnologiju imat će pozitivan utjecaj na okoliš, osobito na farmama, gdje se trebaju rješavati izazovi vezani uz okoliš i klimatske promjene kroz ulaganja u modernizaciju. Ulaganja u modernizaciju poljoprivrednih gospodarstava bit će usmjerena na poboljšanje kvalitete fizičke imovine s novim proizvodnim kapacitetima, kako bi se osigurala tehnička i tehnološka obnova važna za rast produktivnosti i kako bi se osigurao temelj za dugoročnu konkurentnost. Također, obzirom na činjenicu kako se poljoprivreda na području LAG-a zasniva na malim poljoprivrednim gospodarstvima ovom mjerom se planira potaknuti posebno njihov razvoj kako bi ista postala gospodarski održiva.						
Odgovorni za provedbu Mjere (aktivnosti) 1.1						
Lokalna akcijska grupa Zagora, javna ustanova <i>RERA S.D. za koordinaciju i razvoj Splitsko-dalmatinske županije</i> i druge potporne organizacije i ustanove u javnom vlasništvu, privatne konzultantske tvrtke i organizacije koje će pružiti potporu ciljanim skupinama odnosno korisnicima – nositeljima projekata						
Vremensko razdoblje za provedbu aktivnosti do 2020. (i broj projekata)	2014./2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
	N/A	0	0	20	2	0
Predviđena financijska alokacija (planirana sredstva) do 2020. (% , 19.2)	2014./2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
	N/A	0	0	35,76	3,58	0
<i>Napomena: Detaljna razrada strateškog cilja te prioritetnih mjera (aktivnosti) s pripadajućim tipovima operacija, pripadajućim indikatorima mjerenja rezultata (result indicators) i isporuka (output indicators, ciljanim korisnicima i kriterijima prihvatljivosti) nalazi se u Dodacima 3. i 6. te poglavlju 7.1</i>						

Strateški cilj 2¹²	Jačanje prepoznatljivosti područja razvojem nepoljoprivrednih djelatnosti i održivim korištenjem prostorne razvojne resursne osnove (prirodne, kulturno-povijesne i tradicijske baštine)
Obrazloženje (svrha) cilja	
Ruralno područje LAG-a su područja bogata prirodnim, društvenim i kulturnim nasljeđem. Slabo korištenje resursa je posljedica nedostatka sredstava ali i posljedica nedostatka kvalitetnih lokalnih razvojnih projekata. Kako područje LAG-a obiluje vrijednim šumskim i drugim područjima posebno u području mreže NATURA 2000 (22,25% površine LAG-a), jasna je nakana da upravo ovu komparativnu prednost koristi kao važnu razvojnu resursnu	

¹² Izmjena je provedena radi kašnjenja provedbe LRS i promjene interesa krajnjih korisnika, a sukladna je Ugovoru o dodjeli sredstava odabranom LAG-u br. 5758 potpisanim između LAG-a Zagora i Agencije za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju s pripadajućim Aneksom.

osnovu. Rekonstrukcijom i izgradnjom male infrastrukture u ruralnim područjima stvaraju se preduvjeti za poticanje društveno-gospodarskog rasta i zaustavljanje negativnog depopulacijskog trenda u ruralnim područjima. Aktivnostima koje će doprinijeti realizaciji ovog specifičnog cilja želi se doprinijeti razvoju nepoljoprivrednih djelatnosti na poljoprivrednim gospodarstvima s ciljem diverzifikacije, ali i povezivanja turizma i poljoprivrede kroz očuvanje okoliša.

Očekivani rezultati do 2023.

- Povećanje broja projekata sufinanciranih iz fondova EU (EFPRR/PRR 2014.-2020.) za 8 projekata
- Povećanje površina šuma / drugih šumskih područja za 10 ha

Predviđena financijska alokacija do 2023.

➤ 5,07% sredstava LAG-a iz podmjere 19.2 PRR 2014-2020

Ukupno SC2: 3,86% ukupnog iznosa LAG-a za provedbu podmjera 19.2-19.4 PRR 2014.-2020. koji iznosi 1.101.121,88 EUR (100%)

Indikatori (mjerljivi pokazatelji) rezultata/naziv pokazatelja (*result indicators*),
CMES/CMEF, 2023.

Ukupna isplaćena sredstva (EUR) iz podmjere 19.2 PRR 2014-2020 (javni rashodi)	42.550,00
Ukupan broj sufinanciranih projekata iz podmjere 19.2 PRR 2014-2020	8
Broj kreiranih radnih mjesta putem sufinanciranih projekata iz podmjere 19.2 PRR 2014-2020	0

Izvor informacija | Izvješća APPRRR i Lokalne akcijske grupe Zagora

Prioritetne mjere (aktivnosti) za postizanje cilja (očekivanih rezultata) s pripadajućim tipovima operacija za njihovu realizaciju prema mogućnostima PRR 2014.-2020.

Broj i naziv prioritetne Mjere (aktivnosti)	Sukladnost s Mjerom PRR	Broj i naziv tipa operacije za provedbu Mjere	Sukladnost s tipom operacije iz PRR
M2.2 Potpora povećanju prepoznatljivosti područja održivim korištenjem prirodne prostorne resursne osnove	8	TO2.2.1 Uspostava i uređenje poučnih staza, vidikovaca i ostale manje infrastrukture	8.5.2

Doprinos prioritetima i fokus područjima PRR | P4 / FP 4A

Prioritetna Mjera (aktivnost) 2.1 | Potpora razvoju nepoljoprivrednih djelatnosti na poljoprivrednim gospodarstvima

Obrazloženje Mjere (aktivnosti)

Putem ove mjere LAG će, svojim aktivnostima, potaknuti održivo korištenje svoje resursne razvojne osnove odnosno kulturno – povijesne/tradicijske i prirodne baštine diverzificiranjem djelatnosti prvenstveno na poljoprivrednim gospodarstvima kako bi prihodi stanovnika što manje ovisili o jednom izvoru prihoda. Time će LAG ujedno stvoriti raznoliku ponudu proizvoda i usluga putem kojih će i cijelo područje postati prepoznatljivo na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

Odgovorni za provedbu Mjere (aktivnosti) 2.1

Lokalna akcijska grupa Zagora, javna ustanova *RERA S.D. za koordinaciju i razvoj Splitsko-*

dalmatinske županije i druge potporne organizacije i ustanove u javnom vlasništvu, privatne konzultantske tvrtke i organizacije koje će pružiti potporu ciljanim skupinama odnosno korisnicima – nositeljima projekata

Vremensko razdoblje za provedbu aktivnosti do 2020. (i broj projekata)	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
	N/A	N/A	0	0	0	0	8
Predviđena financijska alokacija (planirana sredstva) do 2020. (% , 19.2)	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
	N/A	N/A	0	0	0	0	5,07

Napomena: Detaljna razrada strateškog cilja te prioriternih mjera (aktivnosti) s pripadajućim tipovima operacija, pripadajućim indikatorima mjerenja rezultata (result indicators) i isporuka (output indicators, ciljanim korisnicima i kriterijima prihvatljivosti) nalazi se u Dodacima 4. i 6. te poglavlju 7.1

Strateški cilj 3¹³	Razvoj i jačanje umrežavanja, partnerstva i suradnje, povećanja socijalne uključenosti i stvaranja uvjeta jednakih mogućnosti te razvoj potporne infrastrukture u cilju povećanja kvalitete života na području LAG-a Zagora
Obrazloženje (svrha) cilja	
Ruralno područje LAG-a karakterizira zaostajanje u gospodarskom razvoju, nerazvijena prateća infrastruktura, uključujući dostupnost usluga i uvjeta za život što je dovelo do smanjenja broja stanovnika te nedostatka interesa mladih obitelji da žive i rade u ruralnim područjima. Cilj je poboljšanje životnih uvjeta u ruralnim sredinama, doprinos atraktivnosti sela i njegovom razvojnom potencijalu za druge aktivnosti te poticanje rasta i društveno - ekonomske održivosti. Jačanjem lokalne ekonomije omogućuje se održivost bavljenja poljoprivredom i opstojnost malih poduzeća, obrta i poljoprivrednih gospodarstva.	
Očekivani rezultati	
<ul style="list-style-type: none"> • Povećanje broja projekata sufinanciranih iz fondova EU (EFPRR/PRR 2014.-2020.) za 9 projekata • Rast zaposlenosti u projektima financiranim iz javnih sredstava PRR 2014.-2020. za 2 zaposlene osobe • Razvoj kvalitete života stanovnika područja LAG-a temeljen na poboljšanju usluga/razvoju društvene infrastrukture, povećanje populacije obuhvaćene unaprijeđenim uslugama/infrastrukturom na 50% • Jačanje veza između različitih razvojnih dionika ruralnih područja razvojem implementacijom projekata suradnje na nacionalnoj i međunarodnoj razini putem 2 projekata suradnje • Jačanje upravljačkih sposobnosti organizacija koje pružaju potporu razvoju ruralnog područja putem min. 10 animacijskih aktivnosti LAG-a usmjerenih poticanju lokalnog razvoja vođenog lokalnom zajednicom u koje je uključeno min. 100 sudionika • Razvoj društvene uključenosti, smanjenja siromaštva, diverzifikacije, malog poduzetništva i kreiranje radnih mjesta jačanjem animacije stanovništva i sustava cjeloživotnog učenja te stjecanja znanja i vještina putem min. 23 edukacijske aktivnosti 	

¹³ Izmjena je provedena radi kašnjenja provedbe LRS i promjene interesa krajnjih korisnika te LAG-a, a sukladna je Ugovoru o dodjeli sredstava odabranom LAG-u br. 5758 potpisanim između LAG-a Zagora i Agencije za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju s pripadajućim Aneksom.

u koje je uključeno min. 230 sudionika			
Predviđena financijska alokacija do 2023.			
<ul style="list-style-type: none"> ➤ 55,59% sredstava LAG-a iz podmjere 19.2 PRR 2014-2020. (466.400,00 EUR) ➤ 100% sredstava LAG-a za podmjeru 19.3 PRR 2014-2020 (5% od 19.2., uk. 19.3: 41.947,50 EUR) ➤ 100% sredstava LAG-a za podmjeru 19.4 PRR 2014-2020 (25% od 19.2 + 25% od 19.3; 220.224,38 EUR) 			
Ukupno SC3: 66,17% ukupnog iznosa LAG-a za provedbu podmjera 19.2-19.4 PRR 2014.-2020. koji iznosi 1.101.121,88 EUR (100%)			
Indikatori (mjerljivi pokazatelji) rezultata/naziv pokazatelja (<i>result indicators</i>), CMES/CMEF, 2023.			
Ukupna isplaćena sredstva (EUR) iz podmjere 19.2/19.3/19.4 PRR 2014-2020 (javni rashodi)			728.571,88
Ukupan broj sufinanciranih projekata iz podmjere 19.2/19.3 PRR 2014-2020			9
Broj kreiranih radnih mjesta putem sufinanciranih projekata iz podmjere 19.4 PRR 2014-2020			2
Izvor informacija		Izvjешća APPRRR i Lokalne akcijske grupe Zagora	
Prioritetne mjere (aktivnosti) za postizanje cilja (očekivanih rezultata) s pripadajućim tipovima operacija za njihovu realizaciju prema mogućnostima PRR 2014.-2020.			
Broj i naziv prioritetne Mjere (aktivnosti)	Sukladnost s Mjerom PRR	Broj i naziv tipa operacije za provedbu Mjere	Sukladnost s tipom operacije iz PRR
M3.1 Potpora razvoju društvene infrastrukture za povećanje kvalitete života na području LAG-a	7	TO3.1.1 Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo	7.4.1
M3.2 Potpora jačanju umrežavanja, partnerstva i suradnje i stvaranje uvjeta za razvoj kratkih lanaca opskrbe i održivih lokalnih tržišta	19	TO 3.2.2 Priprema i provedba aktivnosti suradnje LAG-a	19.3.2
	19	TO 3.2.3 Jačanje kapaciteta LAG-a i lokalnih dionika za provedbu LRS s provedbom operacija unutar CLLD strategije	19.4
Doprinos prioritetima i fokus područjima PRR		P1 / FP 1A, 1B, 1C	P6 / FP 6A, 6B
Prioritetna Mjera (aktivnost) 3.1	Potpora razvoju društvene infrastrukture za povećanje kvalitete života na području LAG-a		
Obrazloženje Mjere (aktivnosti)			
Na ovu mjeru se nadovezuju druge mjere i vrste operacija LRS koje će potaknuti razvoj ruralnog gospodarstva i pomoći u izazovima koji su specifični u ruralnim sredinama kao što su gospodarski, zemljopisni i demografski uvjeti koji se odnose na udaljenost, iseljavanje mlađeg stanovništva, starenje, društvenu izolaciju i tržišnu strukturu koje mogu utjecati na živote ljudi. Udaljenosti od gospodarskih središta LAG-a i županije i usluga s ograničenim lokalnim sadržajima stvaraju dodatne izazove. Ulaganja putem ove mjere imaju za cilj ublažiti neke od tih poteškoća osobito nedostatak pristupa uslugama i infrastrukturi, kao što su ulaganja razvoj			

poduzetničkih, obrazovnih, kulturnih, sportskih sadržaja i sadržaja za slobodno vrijeme.							
Odgovorni za provedbu Mjere (aktivnosti) 3.1							
Lokalna akcijska grupa Zagora, javna ustanova <i>RERA S.D. za koordinaciju i razvoj Splitsko-dalmatinske županije</i> i druge potporne organizacije i ustanove u javnom vlasništvu, privatne konzultantske tvrtke i organizacije koje će pružiti potporu ciljanim skupinama odnosno korisnicima – nositeljima projekata							
Vremensko razdoblje za provedbu aktivnosti do 2020.(i broj projekata)	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
	N/A	N/A	0	0	0	7	0
Predviđena financijska alokacija (planirana sredstva) do 2020. (% , 19.2)	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
	N/A	N/A	0	0	0	55,59	0
Prioritetna Mjera (aktivnost) 3.2	Potpora jačanju umrežavanja, partnerstva i suradnje i stvaranje uvjeta za razvoj kratkih lanaca opskrbe i održivih lokalnih tržišta						
Obrazloženje Mjere (aktivnosti)							
<p>Prepoznata je strateška važnost lokalne proizvodnje hrane i kratkih lanaca opskrbe na području LAG-a. Razvojem lokalnog sektora proizvodnje hrane, posebno one koja se zasniva na tradicijskoj baštini, dionici LAG-a imaju ekonomske, okolišne, zdravstvene, socijalne i društvene koristi. Korištenjem kratkih lanaca opskrbe, lokalnim proizvođačima ostaje veći udio dodane vrijednosti proizvoda, te time jača lokalna ekonomija koja omogućava održivost bavljenja poljoprivredom i opstojnost malih poduzeća, obrta i poljoprivrednih gospodarstava. LAG predstavlja partnerstvo javnog, privatnog i civilnog sektora koji zajednički rade na poboljšanju uvjeta života na području LAG-a. Stoga je nužno konstantno educirati stanovnike područja LAG-a o novim modelima i mogućnostima rasta i razvoja te jačanja kvalitete života, ali usporedo je nužno ispitivati njihove potrebe i viđenje razvoja kako bi se realno stanje odrazilo kroz kvalitetno strukturiranu strategiju razvoja LAG-a. Članove LAG-a i zaposlenike LAG-a potrebno je dodatno usavršavati kako bi mogli djelovati kao motivatori u zajednici, ali i kako bi na kvalitetan način mogli oslušivati potrebe zajednice i osmišljavati kvalitetne odgovore na potrebe zajednice. Velik broj udruga na području LAG-a omogućava da se potiče daljnji socijalno-gospodarski razvoj područja, a kroz daljnji razvoj poslovnih zona i jačanje gospodarskih subjekata moguće je stvoriti mrežu za jasnu artikulaciju socio-ekonomskih uvjeta razvoja. Prilikom razvoju predstavlja i bogata ponuda dodatnih oblika obrazovanja stanovništva čime se jača demografska slika stanovništva. LAG omogućuje stvaranje kvalitetnih veza za provedbu transnacionalnih projekata u kojima se razmjenjuju stavovi, iskustva i primjeri dobre prakse u razvoju poljoprivrede i nepoljoprivrednih djelatnosti. Bogatstvo kulture, prirodnih vrijednosti i očuvanost krajolika dobra su osnova za stvaranje dodatne turističke ponude ili razvoj drugih nepoljoprivrednih djelatnosti na području LAG-a, a oblikovano i temeljeno na primjerima dobre prakse kroz međuteritorialne i transnacionalne projekte.</p>							
Odgovorni za provedbu Mjere (aktivnosti) 3.2							
Lokalna akcijska grupa Zagora, javna ustanova <i>RERA S.D. za koordinaciju i razvoj Splitsko-dalmatinske županije</i> , druge potporne organizacije i ustanove u javnom vlasništvu, privatne konzultantske tvrtke i organizacije koje će pružiti potporu ciljanim skupinama odnosno korisnicima – nositeljima projekata i projektni partneri u projektima suradnje							
Vremensko razdoblje za provedbu aktivnosti do 2020. (i broj projekata.) - 2 realizirana projekta suradnje (19.3)	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
	N/A	N/A	0	0	0	0	2
Predviđena financijska alokacija (planirana	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
	N/A	N/A	0	0	0	0	100

sredstva) do 2020. (% , za 19.3)							
Predviđena financijska alokacija (planirana sredstva) do 2020. (% , za 19.4)	N/A	N/A	0	25	25	25	25

Napomena: Detaljna razrada strateškog cilja te prioriternih mjera (aktivnosti) s pripadajućim tipovima operacija, pripadajućim indikatorima mjerenja rezultata (result indicators) i isporuka (output indicators, ciljanim korisnicima i kriterijima prihvatljivosti) nalazi se u Dodacima 5. i 6. te poglavlju 7.1

4.3 OPIS MJERA UKLJUČUJUĆI DEFINIRANJE KORISNIKA, KRITERIJA PRIHVATLJIVOSTI

Detaljan opis mjera (aktivnosti), definiranje korisnika i kriterija prihvatljivosti, kako je navedeno u prethodnom poglavlju u dijelu Napomena, nalazi se u Dodacima 3.,4.,5. i 6.

4.4 OPIS TEMA PLANIRANIH PROJEKTA SURADNJE I NAČIN ODABIRA PROJEKATA SURADNJE

Suradnja između LAG-ova i drugih razvojnih dionika ruralnih područja uključuje razmjenu dostignuća, iskustava i znanja. Aktivnosti suradnje podrazumjevaju prijenos znanja i iskustava, primjera dobre prakse, diseminaciju inovativnosti i razvoj temeljen na iskustvu. Dva su opća oblika suradnje u kojima će djelovati LAG Zagora, to su prvenstveno daljnji razvoj sustava institucionalnog umrežavanja putem mreža ruralnog razvoja na EU (ENRD, ELARD) i nacionalnoj razini u okviru provedbe tipa operacije 3.2.3 te poseban oblik – projektna suradnja koja podrazumijeva razvoj zajedničkih projekata LAG-ova i njihovih razvojnih dionika. Projektna suradnja će se provoditi u okviru tipa operacije 3.2.2 putem jednog tipa suradnje: međuregionalna suradnja - suradnja između LAG-ova i njihovih ruralnih dionika na nacionalnoj razini. Akcijskim planom predviđena je priprema i realizacija 2 projekta suradnje u razdoblju od 2017. do 2020. godine.

Tematsko područje	Cilj projekta suradnje
Revitalizacija tradicijske baštine i razvoj inovativnog pristupa promociji i marketingu tradicijskih proizvoda u svrhu stvaranja mogućnosti za razvoj kratkih lanaca nabave	Obzirom na činjenicu kako je osnovom analizom determinirana činjenica da tradicijski obrti i općenito, tradicijsko nasljeđe, zamire na području LAG-a pod utjecajem globalizacije i novih razvojnih trendova, u svhu očuvanja nasljeđa i identiteta područja potrebno je jačati ljudske resurse putem stjecanja novih znanja i vještina koji će razviti proizvode i usluge koji se zasnivaju na tradicijskom nasljeđu LAG-a Zagora.
Jačanje kapaciteta za implementaciju LEADER/CLLD pristupa razvoju ruralnih područja	Razvoj sustava upravljanja LAG-om i provedbom LRS, ujednačavanje procesa upravljanja, monitoringa i evaluacije u svrhu jačanja aktivnosti animacije usmjerenih koheziji lokalne zajednice.

Horizontalni cilj: U svrhu osiguranja održivosti područja LAG će posebnu pažnju obratiti na jačanje svih skupina društva, posebno predstavnika osjetljivih skupina s naglaskom na žene i mlade, te osobe treće životne dobi koje svoja znanja trebaju prenijeti na mlađi naraštaj.

Kada LAG izrazi interes za uključivanjem u projekte suradnje na definirane teme, pristupiti će odlučivanju o projektnim partnerima koji su mu geografski i tematski sukladni. LAG planira provedbu 2 projekta suradnje – oba na nacionalnoj razini, s kojima već ima uspostavljene kontakte. Odluku o pokretanju projekta suradnje sa definiranim iznosom potrebnim za

pripreme aktivnosti, moraju podržati članovi Upravnog odbora. Upravni odbor će i direktno sudjelovati u pripremi projekta suradnje, osiguravajući kvalitetni obuhvat i visoku razinu kvalitete predmetnog projekta. Prilikom ulaska u projekte suradnje, LAG će potpisati Sporazum o suradnji sa odabranim partnerima, u kojemu se jasno navode zadaci, prava i obaveze svakog od partnera. Projekti pripremljeni u suradnji s partnerima dostavljaju se APPRR-u na dodobrenje za provedbu. Kriteriji odabira projekata suradnje i postupci odabira definirani su Pravilnicima za provedbu LRS odnosno LEADER/CLLD-a u okviru provedbe Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.-2020.

Shematski prikaz pripreme i provedbe projekata suradnje¹⁴:

4.5 INOVATIVAN I INTEGRIRANI KARAKTER STRATEGIJE

LRS LAG-a Zagora izrađena je provedbom metodologije *odozdo prema gore* i strukturirana je na način kako međusobne sukladnosti svakog od programiranih ciljeva, pripadajućih mjera (aktivnosti) te provedbenih tipova operacija, što je razvidno kroz kumulativne doprinose fokus područjima PRR, tako i maksimizaciji doprinosa horizontalnim, međusektorskim ciljevima – poticanju inovacija s posebnim naglaskom na očuvanje okoliša te prilagodbu i ublažavanje utjecaja klimatskih promjena. Međusektorski ciljevi prožeti su cijelu LRS.

Inovativan karakter Strategije

Sve aktivnosti koje se potiču ne smiju imati štetan utjecaj na okoliš. Aktivnosti SC 1 zasnivaju se na analizi značajki područja, odnosno analizi razvojnih mogućnosti, komparativnih prednosti te mogućih ograničenja. Odabrani tipovi operacija u funkciji su daljnjeg jačanja ključnog razvojnog sektora – poljoprivrede za čije jačanje postoji realna razvojna osnova odnosno potencijal, potičući razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti na poljoprivrednim gospodarstvima kroz očuvanje prirodne i kulturne baštine. Svim operacijama odnosno provedbenim aktivnostima potiče se primjena inovacija u poljoprivredi i prerađivačkim djelatnostima naslonjenim na ove sektore, posebno kroz pružanje mogućnosti sufinanciranja nabave novih tehnologija te primjene novih proizvodno-prerađivačkih metoda,

¹⁴ Napomena: Postupak pripreme i provedbe projekata suradnje promijenjen je sukladno potrebama LAG-a, kašnjenja provedbe LRS te sukladan regulatornom okviru za provedbu LEADER/CLLD-a u okviru PRR (Pravilnici, NN 96/2017, 53/2018, 91/19).

na troškovno učinkovit način koji osigurava gospodarsku održivost razvojnih dionika. Nabava moderne tehnologije doprinijet će razvoju konkurentnijeg poljoprivrednog i prerađivačkog sektora. Putem SC 3 razvoj područja LAG-a usmjerava se na pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, kroz ulaganja u društvenu infrastrukturu, ali i projektima unutar operacija (npr. izgradnja poučnih staza, malih rekreacijskih objekata, postavljanje signalizacije, informativnih ploča, skloništa, vidikovaca itd.) učinit će rekreacijske, turističke i zdravstvene koristi šuma dostupnijima ruralnom i ostalom stanovništvu, što će doprinijeti povećanju njihove okolišne vrijednosti. SC2 i SC3 zasnovani su na temelju osmišljavanja aktivnosti koje doprinose održivosti i poboljšanju životnih uvjeta lokalnog stanovništva. Aktivnostima unutar ovog cilja potaknut će se razvoj dodatnih usluga u ruralnim prostorima i izgradnja manje lokalne infrastrukture koja mora biti temeljena na inovativnim pristupima pružanja usluga za lokalno stanovništvo. Kroz projekte koji se planiraju provoditi vrednovat će se inovativan pristup rješavanju lokalnih problema koji predviđaju dugotrajna rješenja. SC2 i SC3 potiče razmjenu informacija te stjecanje novih znanja i vještina, naglasak će uvijek biti dan uvođenju novih metoda i tehnologija, ali posebno će se vrednovati inovativne ideje revitalizacije tradicijske baštine u svrhu jačanja gospodarskog razvoja i opće kvalitete života temeljene na očuvanju baštine i jačanju lokalnog identiteta. Tematska područja suradnje kojima se LAG planira baviti orijentirana su upravo na socijalnu inkluziju i inovativne pristupe u rješavanju problema ranjivih skupina društva (s naglaskom na mlade i žene). Razvidno je kroz kriterije odabira projekata kako je LAG stavio velik naglasak upravo na primjenu inovacija u svim projektima koji se planiraju realizirati putem provedbe LRS.

Zaštita okoliša

Prostor LAG-a Zagora visoko je vrijedno prirodno područje s velikim prostorima u mreži NATURA 2000. Provedbom aktivnosti unutar SC1/SC2/SC3 LAG će poticati ulaganja koja su okolišno prihvatljiva i održiva, imaju pozitivan utjecaj na okoliš i uvode tehnologije i procese koji omogućuju opće poboljšanje okoliša te biološke raznolikosti. LAG će informirati i animirati sve lokalne razvojne dionike, posebno prijavitelje projekata za realizaciju LRS za uporabu tehnologija i zahvata koji koriste materijale koji nisu štetni za okoliš, prihvatljivi su za ljude i okolinu. Isto se odnosi i na razvoj društvene infrastrukture u okviru SC2/SC3 u kojoj će se poseban naglasak dati poticanju provedbe „zelene javne nabave“. Poseban naglasak u postizanju očekivanih rezultata SC2/SC3 biti će izgradnja svijesti te prijenos znanja i vještina o tehnologijama i metodama koji čuvaju opći okoliš te posebno pridonose poboljšanju bioraznolikosti područja.

Klimatske promjene

Realizacijom aktivnosti za postizanje svih ciljeva doprinosi se ublažavanju negativnih posljedica klimatskih promjena. Ulaganja u okviru potpora uvođenju novih tehnologija i procesa u poljoprivredi (prvenstveno usmjerenih na restrukturiranje gospodarstva) omogućit će lakšu prilagodbu i ublažavanje utjecaja klimatskih promjena unutar ruralnog prostora kroz smanjenje emisije štetnih tvari (SC1). Zahvati koji se odnose na očuvanje bioraznolikosti šuma imaju pozitivan utjecaj na klimatske promjene pošto se poboljšavaju općekorisne funkcije šuma, a pri tome se koriste i alati za informiranje stanovništva o očuvanju šuma i šumskih zajednica (SC2). Kroz razvoj lokalne infrastrukture unutar (SC3), prednost se daje opremi i zahvatima koji su otporni na klimatske promjene. Poticanjem zajedničkih projekata potiče se razvoj zajedničke logistike, skladištenja i prijevoza čime se direktno smanjuje emisija ugljičnog dioksida u atmosferu. SC3 osigurava da se kroz razvojne mehanizme prijenosa znanja i informacija potiče provedba projekata koji doprinose smanjenju štetnog utjecaja poljoprivredne proizvodnje na klimatske promjene i dodatno educira stanovništvo o potrebi ublažavanja klimatskih promjena i utjecaju poljoprivredne proizvodnje na klimatske promjene.

Integrirani i višesektorski razvoj područja LAG-a postiže se kroz kombinaciju tipova operacija koje se planiraju provoditi, a imaju pozitivan međusobni odnos. Konkretno, provedbom pojedinih Mjera pozitivno se utječe na provedbu drugih akcija, odnosno prisutan je pozitivan relacijski indeks. Ciljevima razvoja područja LAG-a povezuju se lokalni proizvođači, udružuju se vertikalno i horizontalno kako bi zajednički nastupili na tržištu, posebno u vidu kratkih lanaca nabave/distribucije na obližnjem turističkom tržištu ali i preko distributivnih poduzeća koja imaju svoje podružnice i pogone u LAG-u Zagora. Veća zastupljenost proizvoda na tržištu zahtjeva dodatna ulaganja u podizanje kvalitete i konkurentnosti proizvoda, a za postizanje veće konkurentnosti, potrebno je ulagati u modernizaciju i opremanje proizvodnih pogona uz poštivanje odredbi zaštite okoliša i pozitivnog utjecaja na klimatske promjene. Jačanje kvalitete života u ruralnim područjima postiže se izgradnjom lokalne infrastrukture koja je dostupna većem broju stanovnika LAG-a, osmišljavaju se i provode projekti s istim ciljem, a na ovaj način postiže se atraktivnost područja LAG-a, spriječava depopulacija i osiguravaju bolji uvjeti života.

4.6 USKLAĐENOST SA NADREĐENIM STRATEŠKIM DOKUMENTIMA

Usklađenost ciljeva sa prioritetima i fokus područjima (a time i ciljevima ZPP RH i EU čijim se doprinosom ostvaruje doprinos Sporazumu o partnerstvu između RH i EK, te „Europi 2020“, krovnom strateškom razvojnom dokumentu zemalja EU) Programa ruralnog razvoja navedena je u poglavlju 4.2, dok je usklađenost Mjera i tipova operacija dodatno detaljno prikazana u Dodacima 3., 4. i 5. te u indikatorima provedbe. Nadređeni strateški razvojni dokument županijske razine kojemu direktno doprinosi LRS LAG-a Zagora je Županijska razvojna strategija Splitsko-dalmatinske županije do 2020.. Doprinos LRS mjeri se putem indikatora isporuka (*outputa*) na razini mjera kojima se kumulativno mjeri ostvarenje rezultata postizanja strateških ciljeva (indikator rezultata) odnosno postie željeni razvojni učinak LRS.

Shema usklađenosti LRS s relevantnim nadređenim strateškim razvojnim dokumentima RH

	LRS - SC1/M1.1	LRS - SC2/M2.2	LRS - SC3/M3.1/M3.2
ZPP (opći ciljevi)	C1 poticanje konkurentnosti poljoprivrede, među ostalim, i kroz višenamjensku i tehnološki inovativnu proizvodnju prilagodljivu klimatskim promjenama te tehnološki moderniziranu prehrambeno - prerađivačku industriju C2 Osiguranje održivog upravljanja prirodnim resursima i akcije protiv klimatskih promjena uz provedbu načela zaštite okoliša i prirode te očuvanje genetskih izvora C3 Postizanje uravnoteženog teritorijalnog razvoja ruralnih gospodarstava i zajednica, uključujući stvaranje i zadržavanje radnih mjesta.		C2, C3
Prioritet PRR/Fokus područje	P2/FP-2A, P3/FP-3A	P4/FP-4A	P1/FP-1A,B,C; P6/FP-6A,B
Strategija razvoja turizma RH do 2020.	C3 Investicije C4 Povećanje turističke potrošnje	C3, C4	C3, C4
Strategija razvoja poduzetništva u RH 2013.-2020.	C1 Poboljšanje ekonomske uspješnosti	C1 Poboljšanje ekonomske uspješnosti	C1, C4 C2 Poboljšan pristup financiranju

	C4 Poboljšanje poduzetničkih vještina	C4 Poboljšanje poduzetničkih vještina	C3 Promocija poduzetništva C5 Poboljšano poslovno okruženje
Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti 2014.-2020.	C1 Osiguravanje uvjeta za uspješnu borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti te smanjenje nejednakosti u društvu C2 Osiguravanje uvjeta za sprječavanje nastanka novih kategorija siromašnih kao i smanjenja broja siromašnih i socijalno isključenih osoba	C1 Osiguravanje uvjeta za uspješnu borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti te smanjenje nejednakosti u društvu C2 Osiguravanje uvjeta za sprječavanje nastanka novih kategorija siromašnih kao i smanjenja broja siromašnih i socijalno isključenih osoba	C2 Osiguravanje uvjeta za sprječavanje nastanka novih kategorija siromašnih kao i smanjenja broja siromašnih i socijalno isključenih osoba C3 Uspostavljanje koordiniranog sustava potpore skupinama u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, te sustava praćenja i evaluacije
Županijska razvojna strategija Splitsko-dalmatinske županije do 2020.	SC2 Povećati konkurentnost gospodarstva	SC2 Povećati konkurentnost gospodarstva	SC1 Poboljšati kvalitetu življenja uz održivo korištenje prirodnih resursa SC3 Unaprijediti ljudske potencijale i sustav upravljanja razvojem

4.7 OPIS ODABIRA PROJEKATA NA RAZINI LAG-A

Metodologija odabira projekata na razini LAG-a temeljem provedbe osmog načela CLLD pristupa lokalnom razvoju vođenom lokalnom zajednicom (decentralizirani pristup provedbe lokalnog razvoja) detaljno se definira internim procedurama organizacije koje odobrava Skupština LAG-a. Temelj za decentraliziran postupak upravljanja javnim sredstvima iz podmjere 19.2 PRR od strane LAG-a, odnosno odobrenje projekata krajnjih korisnika (nositelja projekata), predstavlja nacionalni regulatorni okvir za provedbu LEADER/CLLD-a u okviru PRR odnosno Pravilnici (NN 96/2017, 53/2018, 91/2019), (u daljnjem tekstu: Pravilnik), Ugovor za provedbu LRS i slijedni Sporazum o suradnji u izvršavanju delegiranih administrativnih provjera s pripadajućim prilogom i Aneksom, sklopljen između LAG-a i Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (dalje: APPRRR), a kojim su definirane funkcije i odgovornosti LAG-a i APPRRR-a te važećim Smjernicama za provedbu postupka odabira projekata objavljenim od strane APPRRR-a. U ovom poglavlju okvirno je opisan postupak odabira projekata koji se, sažeto, sastoji od sljedećih aktivnosti:

Priprema i objava LAG Natječaja

LAG administratori (stručna služba odnosno ured LAG-a uz ev. potporu vanjskih suradnika, prema potrebi) pripremaju dokumentaciju koja minimalno sadrži: predmet, svrhu i iznos raspoloživih sredstava LAG Natječaja; uvjete prihvatljivosti nositelja projekta i dokumentaciju; uvjete prihvatljivosti projekta i dokumentaciju; uvjete prihvatljivosti troškova i dokumentaciju; kriterije odabira projekata i dokumentaciju za ocjenu usklađenosti projekta s kriterijima; prag prolaznosti; prihvatljive i neprihvatljive troškove; detaljni postupak odabira projekata; visinu i intenzitet potpore (s jasno definiranim uvećanjima); način, uvjete i rokove prijave projekta; rokove i uvjete za podnošenje prigovora te popis priloga i obrazaca. Dokumentacija natječaja sadržavati će i druge dokumente poput vodiča za korisnike i sl. Nakon odobrenja ukupne natječajne dokumentacije od strane nadležnog tijela LAG-a, LAG Natječaj, s pripadajućim obrascima, priložima, vodičima i ostalom dokumentacijom, objavljuje se na mrežnoj stranici LAG-a. Obzirom na regulatorni okvir za provedbu podmjere 19.2 od strane nadležnog tijela - natječaj za dodjelu sredstava za pojedini tip operacije raspisuje se samo ukoliko je APPRRR na nacionalnoj razini raspisala najmanje jedan natječaj za tip operacije sukladan tipu operacije LAG-a. Poziv se objavljuje i na funkcionalnim i operativnim mrežnim stranicama svih članova LAG-a te se javnost izvješćuje preko tiskanih i drugih medija na lokalnoj i regionalnoj razini. Detaljna provedba biti će propisana samim natječajem, dok će, u prije i u vrijeme njegova trajanja, LAG provoditi animacijske aktivnosti kako bi korisnike što kvalitetnije pripremio za prijave.

Podnošenje, zaprimanje i stvaranje prijavnog dosjea projekta te administrativna kontrola; ocjenjivanje i odabir projekata

Projektni prijedlozi zaprimaju se putem službene adrese LAG-a. Način podnošenja prijave projekata jasno će biti naznačen u LAG Natječaju. Otvaranje prijave projekata pristiglih na LAG natječaj obavlja Povjerenstvo kojeg imenuje Skupština LAG-a. Povjerenstvo čini njegov Predsjednik te LAG administratori.

Nakon zaprimanja prijave provodi se administrativna kontrola koja, ujedno, predstavlja i 1. fazu (tzv. Analiza 1) u postupku odabira projekata za provedbu LRS. Tijekom ove faze, LAG može zatražiti i nadopunu dokumentacije dostavljene od strane nositelja projekata koji su se prijavili na natječaj. Cilj 1. faze je provjera: potpunosti prijave, prihvatljivosti nositelja projekta te osnovnih uvjeta prihvatljivosti projekta. Nakon administrativne provjere, započinje 2. faza (Analiza 2) koja predstavlja kvalitativno ocjenjivanje prijave od strane Ocjenjivačkog odbora kojeg imenuje Upravni odbor LAG-a, a koja se provodi sukladno definiranim internim procedurama LAG-a i kriterijima odabira definiranim LRS. Rezultat ovih analiza je rang lista projekata s pratećom dokumentacijom koja se upućuje na odlučivanje Upravnom odboru LAG-a. Upravni odbor, zatim, provodi procjenu projektnih prijedloga prema izvješću i privremenoj rang listi te provjere sukladnosti s kriterijima za vrednovanje i odabir projekata. Na odluke Upravnog odbora, nositelji projekata imaju mogućnost prigovora Nadzornom odboru LAG-a. Odluke Nadzornog odbora moraju biti jasne i konačne i ne mogu ni na koji način biti promijenjene od strane UO LAG-a. U slučaju da je prigovor prihvaćen, prijava projekta se vraća u administrativnu obradu.

Popis projekata koji su odabrani od strane LAG-a biti će objavljen na mrežnoj stranici LAG-a nakon utvrđivanja rang liste odabranih projekata. Objava uključuje najmanje sljedeće podatke: naziv nositelja projekta, naziv projekta i njegov kratak opis, intenzitet potpore i iznos potpore.

Nakon završetka natječaja i postupka odabira projekata na razini LAG-a, sva postupovna dokumentacija i odluke o odabiru dostavljaju se na natječaj APPRRR-a za provedbu LRS,

putem AGRONET-a, pri čemu, LAG podnosi Zahtjev za potporu za svaki pojedinačni odobren projekt. APPRRR provodi postupak provjere usklađenosti odabira projekata LAG-a s kriterijima navedenim u LRS i LAG Natječajem, te, nakon provedenih provjera, donosi Odluku o dodjeli sredstava za svaki pozitivno ocijenjeni Zahtjev za potporu.

Lista potvrđenih i odobrenih projekata od strane APPRRR-a objavljuje se na mrežnim stranicama LAG-a Zagora.

5. OPIS UKLJUČENOSTI LOKALNIH DIONIKA U IZRADU LRS

Proces izrade LRS LAG-a Zagora započeo je u listopadu 2015. godine i trajao sve do ožujka 2016. godine, a temeljen je na osnovnim načelima CLLD pristupa koji je korišten u izradi: razvoj utemeljen na značajkama lokalnog područja; primjena pristupa „odozdo prema gore“; uspostava i funkcioniranje lokalnog partnerstva (LAG); poticanje primjene inovacija u pristupu lokalnom razvoju; poticanje integriranog i multisektorskog pristupa u izradi LRS i odlučivanju; umrežavanje i suradnja; programiranje decentralizirane administracije – isporuke projekata putem LAG-a. Strategija je bila rađena putem konzultacijskih procesa vanjskog stručnjaka i članova Upravnog odbora, dok se u međuvremenu, između sastanaka UO, provodio dodatni konzultacijski proces sa širom javnosti. U proces izrade Strategije aktivno su bili uključeni i svi članovi Skupštine kojima je prezentiran proces izrade Strategije, raspravljalo se o ključnim pitanjima oko definiranja ciljeva razvoja, financijske alokacije, mehanizmima provedbe i administracije LRS. Upravni odbor potvrđivao je izrađene nacрте pojedinih poglavlja te konačni nacrt LRS.

Stručna služba (ured) LAG-a sudjelovala je u izradi LRS kroz održavanje i internih konzultacijskih sastanaka sa vanjskim stručnjakom, kao i putem elektroničke i usmene komunikacije te video-konferencijama.

Lokalni dionici, stanovnici LAG-a, predstavnici javne i privatne (gospodarski/civilni) interesne skupine uključeni su u pripremu LRS kroz sudjelovanje na informacijskim sastancima ali i putem web stranice LAG-a te stalnim usmenim konzultacijama od strane izrađivača i stručne službe (ureda) LAG-a, putem provedenih individualnih konzultacija i intervjua kroz postupak prikupljanja projektnih ideja za formiranje Baze projektnih ideja.

Sistematizirani prikaz izrade LRS obzirom na sastavna poglavlja, sudionike i korištene metode dan je u nastavku. Struktura sudionika u izradi te prvog i drugog izmjene LRS nalazi se u Dodatku 7.¹⁵

---

¹⁵ Napomena: Temeljem Uredbe (EU) 2016/679 Europskog Parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka) i slijedne nacionalne regulative te Pravilnika Lokalne akcijske grupe (LAG-a) Zagora o zaštiti, nadzoru nad prikupljanjem, obradi i korištenju osobnih podataka, podaci i dokumenti koji sadrže osobne podatke sudionika aktivnosti LAG-a nisu javno dostupni bez pisanog zahtjeva primatelja/treće strane te privole sudionika.

Poglavlje / tema	Aktivnosti i korištene metode	Broj sudionika
Pripremne radnje	<p>Aktivnosti: Obavijest o dodjeli sredstava LAG-u Zagora s osnove prijave na natječaj za podmjera 19.1. „Pripremna pomoć“, LAG Zagora zaprimio je 6.10.2016. godine. Nastavno prethodnim Odlukama UO LAG-a Zagora, u listopadu su krenule pripreme za izbor vanjskog stručnjaka za izradu LRS LAG-a Zagora za razdoblje do 2020. godine, te aktivnosti za izbor ponuđača za pružanje usluge računalne potpore LAG-u Zagora za pripremu i vođenje projekata. Tijekom studenog formuliraju se osnovni obrasci za prikupljanje projektnih ideja (za gospodarstvenike, za civilno društvo i za manifestacije) te se distribuiraju zainteresiranoj javnosti na prvu dostavu projektnih ideja.</p> <p>Prvo javno predstavljanje LEADER / CLLD programa za upravljanje održivim razvojem ruralnih područja pod koordinacijom LAG-a u svrhu izrade LRS i prijave projektnih ideja provodi se u studenom 2016. U istom periodu izabire se vanjski stručni suradnik za izradu LRS LAG-a Zagora za razdoblje do 2020. godine.</p> <p>Metode: audio-vizualna prezentacija (radionica), izlaganje, intervjui (sjednice i uredski rad), korespondencija (natječaj)</p>	25 sudionika
Analiza stanja, razvojnih potreba i mogućnosti te izrada SWOT analize	<p>Aktivnosti: U studenom 2015. (radionicom 4.11.2015. u Dugopolju) započinje se s procesom prikupljanja podataka za sveobuhvatnu analizu stanja. Postupak prikupljanja službenih podataka temeljem kojih bi se utvrdilo stvarno stanje na cijelom području LAG-a i stvorila osnova za izradu SWOT analize, kojeg vodi UO LAG-a i ured LAG-a Zagora traje do kraja siječnja 2016. godine. Proširenu radnu skupinu čine predstavnici svih jedinica lokalnih samouprava, javnih poduzeća i ustanova s područja LAG-a. Sveukupna analiza stanja, te uočene razvojne potrebe i mogućnosti te analogna SWOT analiza zaključeni su nacrtno u siječnju. Javno predstavljanje objavljeno je na radionici u veljači.</p> <p>Metode: audio-vizualna prezentacija (radionica), strukturirani intervjui (baza projektnih ideja / baza podataka za analizu stanja), ankete (baza projektnih ideja), strukturirani upitnici (baza podataka za analizu stanja), statistička metoda (obrada podataka) analogijska i kauzalna indukcija, metoda analize, deskriptivna metoda (SWOT)</p>	30 sudionika
Izrada baze projektnih ideja, definiranje mogućih projekata u svrhu definiranja tipova	<p>Aktivnosti: Do predstavljanja analize stanja i SWOT analize LAG-a Zagora u bazi projektnih ideja LAG-a Zagora u periodu od 04. studenog 2015. do zaključno 06. veljače 2016. godine prikupljeno je sveukupno 64 projektne ideje o kojima se u uredu LAG-a Zagora raspravljalo s podnositeljima kao budućim potencijalnim nositeljima projekata. Nastavno formiranoj bazi projekata, analizi stanja i SWOT analizi formulirani su okvirni tipovi operacija, mjera pa nastavno i ciljeva na radionici održanoj 22. veljače 2016.</p>	35 sudionika

operacija, mjera i ciljeva LRS	Metode: audio-vizualna prezentacija (radionica), strukturirani intervjui i upitnici (baza projektnih ideja), statističke metode (obrada podataka u bazi projektnih ideja)	
Definiranje vizije, tipova operacija, mjera i ciljeva s pratećim indikatorima i kriterijima odabira projekata	<p>Aktivnosti: Konačna prezentacija tipova operacija, mjera, ciljeva, strateških ciljeva, sukladno analizi stanja i SWOT-u, kao i prateći indikatori i kriteriji odabira projekata definirani su na radionici održanoj 4.ožujka 2016. godine u Dugopolju u nazočnosti većeg broja predstavnika gospodarskog i civilnog sektora.</p> <p>Metode: audio-vizualna prezentacija (radionica), izlaganje, intervjui (sjednice i uredski rad), korespondencija</p>	35 sudionika
Izrada akcijskog i financijskog plana te načina praćenja i provedbe LRS	<p>Aktivnosti: Primarni nacrt akcijskog plana s preliminarnim gantogramom definiran je na radionici održanoj 4.ožujka 2016.godine. Ured LAG-a u istom periodu u suradnji s vanjskim stručnim suradnicima priprema dokument praćenja provedbe LRS koji je definiran sukladno određenim indikatorima, ali i utvrđenim obveznim izvještavanjem prema nadležnim tijelima (na nacionalnoj razini).</p> <p>Sukladno prikupljenim podacima u bazi projektnih ideja, kao i konkretiziranim projektima koji su iz baze projektnih ideja apostrofirani kao usklađeni sa SMART postavljenim ciljevima, definiran je akcijski plan s pripadajućim terminskim okvirom. Financijski plan usklađivan je dvaput sukladno izmijenjenim preliminarnim izračunima alokacija od nadležnog tijela, o čemu su bili obaviješteni oni dionici i budući potencijalni prijavitelji projekata LAG-a kod čijih predviđenih tipova operacija je došlo do promjena u alokaciji prethodno određenih financijskih sredstava.</p> <p>Metode: taktičko planiranje (akcijski plan i gantogram), intervjui i konzultacije (sjednice i uredski rad), korespondencija</p>	25 sudionika
Zaključne radnje	<p>Aktivnosti: Zaključne konzultacije s vanjskim stručnim timom obavljene su u drugoj polovini ožujka kako bi se dodatno pojasnili oni pregledani dijelovi LRS LAG-a Zagora kod kojih je uočena potreba pružanja dodatnih informacija budućim ocjenjivačima LRS. Provjeravana je kohezivna struktura prijedloga LRS koja je pripremana za javno predstavljanje i prihvaćanje od strane Skupštine LAG-a. Integrirani nacrt LRS LAG-a Zagora dostavit će se članovima Skupštine kako bi se pred usvajanje mogli informirati, pripremiti eventualne primjedbe za potrebne ispravke ili nadopune.</p> <p>Metode: korespondencija, konzultacije (sjednice i uredski rad)</p>	5 sudionika

5.1 OPIS PARTNERSTVA

Struktura i sastav partnerstva udruge LAG Zagora nalazi se u Dodatku 8.

6. AKCIJSKI PLAN PROVEDBE LRS

Akcijnski plan prikazuje gantogram planiranog tijeka implementacije mjera (aktivnosti) za postizanje očekivanih rezultata strateških ciljeva LRS, u programskom razdoblju 2014.-2020. Akcijnski plan ujedno sadrži i planirani broj projekata u navedenom programskom razdoblju, za čije se prikupljanje planiraju otvoriti javni pozivi (natječaji) LAG-a za provedbu LRS (sukladno Bazi prikupljenih projektnih ideja).

SC/M/TO	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	Ukupno projekata
SC1	N/A	N/A	0	0	20	2	0	22
M1.1	N/A	N/A	0	0	20	2	0	22
TO1.1.2	N/A	N/A	0	0	0	2	0	2
TO1.1.3	N/A	N/A	0	0	20	0	0	20
SC2	N/A	N/A	0	0	0	0	8	8
M2.2	N/A	N/A	0	0	0	0	8	8
TO 2.2.1	N/A	N/A	0	0	0	0	8	8
SC3	N/A	N/A	0	0	0	7	2	9
M3.1	N/A	N/A	0	0	0	7	0	7
TO3.1.1	N/A	N/A	0	0	0	7	0	7
M3.2	N/A	N/A	0	0	0	0	2	2
TO3.2.2	N/A	N/A	0	0	0	0	2	2
TO3.2.3	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A

7. NAČIN PRAĆENJA I PROCJENE PROVEDBE LRS

Praćenje provedbe LRS LAG-a Zagora¹⁶ obuhvaća stalno praćenje, mjerenje učinaka provedbe strategije, kriterije ocjenjivanja te indikatore za ocjenu uspješnosti i učinkovitosti projekata. Praćenje i evaluacija (ocjenjivanje) sastavni je dio redovnih aktivnosti LAG-a. Statut LAG-a te interni pravilnici o radu LAG-a, definirali su zadaće LAG-a, koje, između ostalog, obuhvaćaju zadaće praćenja, izvješćivanja i ocjenjivanja učinkovitosti rada LAG-a odnosno, provedbe strategije koja je dala smjernice i okvir za rad LAG-a. Zadaće su raspoređene između Upravnog i Nadzornog odbora, Skupštine te operativnih tijela, odnosno, zaposlenika LAG-a (LAG administratora). Za implementaciju provjere učinka i relevantnosti LRS LAG će: uspostaviti bazu podataka o korisnicima i projektima od raspisivanja natječaja i zaprimanja do odobrenja i realizacije. Baza će sadržavati podatke o odobrenim/nedobrenim projektima po natječajima, sa podacima o korisniku, vrsti i iznosu ulaganja, intenzitetu ulaganja, realizaciji provedbe. Baza će imati uspostavljeni sustav praćenja prema indikatorima LRS (kako bi se pratio doprinos ciljevima) te vrstama korisnika, lokacijama provedbe (s NATURA 2000 područjima) i td. Baza je elektronička s mogućnostima pripreme analitičkog izvješćivanja kvalitativnog i kvantitativnog, odnosno narativnog i indikatorsko-financijskog. LAG će provesti sustav edukacije za provedbu samoanalize i vanjskog vrednovanja.

¹⁶ Sukladno Smjernicama za provedbu postupka odabira projekata objavljenim od strane APPRRR-a te nacionalnom regulatornom okviru za provedbu LEADER/CLLD-a u okviru Preograma ruralnog razvoja 2014.-2020..

Strategija je predmet redovitog praćenja, minimalno na godišnjoj razini, kako bi se procijenio napredak u provedbi te identificirale sve potencijalne razlike između planiranih i provedenih aktivnosti. Redovito praćenje će se provoditi putem:

- pripreme i usvajanja redovitih godišnjih izvješća o provedbi LRS i postizanja ciljeva, temeljem definiranih pokazatelja, formiranih za praćenje aktivnosti (elektronička baza praćenja)
- izrade i usvajanja redovitih godišnjih izvješća i LAG-a i krajnjih korisnika, ali i praćenje izvješća institucija u koje su ugrađeni pokazatelji uspješnosti provedbe LRS,
- pripremu i donošenje redovitog izvješća o radu i provedbi strategije, temeljem godišnjeg plana provedbe LRS,
- pripremu i provedbu redovitih izvješća o provedbi pojedinačnih projekata za realizaciju aktivnosti utvrđenih strategijom, na području LAG-a.

Ocjenu aktivnosti LAG-a i provedbe LRS potrebno je provoditi na godišnjoj razini u svrhu ocjene: prikladnosti odabranih prioriteta i aktivnosti; napretka u ispunjavanju ciljeva; prikladnosti ključnih pokazatelja uspješnosti (indikatora) i izvješćivanja u smislu praćenja i vrednovanja provedbe strategije i akcijskog plana LAG-a; primjerenosti, učinkovitosti, transparentnosti implementacije LRS i aktivnosti LAG-a te kako bi se ocijenila uloga i doprinos pojedinih upravnih i operativnih tijela LAG-a, njihova rada i adekvatnosti određenih načina njihova angažiranja za rad na provedbi strategije (procedure, usklađenost sa zakonskim okvirom, sredstva i dr.). Ukoliko Upravno tijelo, temeljem dostavljenog izvješća o provedbi LRS-a, ustvrdi kako je došlo do promjene mogućnosti provedbe kako je zadano strategijom, donosi se odluka o revidiranju strategije i njezinoj prilagodbi promijenjenim uvjetima (izmjena LRS).

Vrednovanje LRS, detaljnije, podrazumijeva primjenu mehanizama interne i eksterne (vanjske) kontrole provedbe i upravljanja LRS, a kako bi se utvrdila razina njezine uspješnosti, odnosno sukladnosti realiziranom provedbom sukladno planiranoj. Sam proces vrednovanja podrazumijevanja provjeru zadanih prijelomnih točki definiranih u ovom poglavlju s ciljem izrade izvješća o kvaliteti LRS, njezinom planiranom izvršavanju ili izradi prijedloga i argumenata za njezinu reviziju. Ciljevi vrednovanja LRS su: Unapređenje sustava upravljanja LRS; Identifikacija novih mogućnosti financiranja kroz LRS; Usklađivanje s nacionalnom politikom i Programom ruralnog razvoja Republike Hrvatske i Priprema za novo programsko razdoblje, od 2015-te. Vrednovanje provedbe Strategije provodi se na dvije razine: Interno vrednovanje provodi se na razini svake godine kroz pripremu Akcijskog plana i sastavljanje izvješća o radu. Ovom vrstom postupka na provedbenoj razini se prati uspješnost realizacije Strategije kroz identificirane indikatore te daje osvrt na sam proces provedbe s aspekta LAG-a kao upravljačkog tijela te Vanjsko vrednovanje koje provodi neovisni stručnjak, minimalno 2x tijekom provedbe LRS (2018./2019., 2023./2024), koristeći metode: Analize dokumenta LRS, Analize godišnjih izvješća provedbe, Razgovor s korisnicima i lokalnim partnerstvom te Izrada preporuka. Vrednovanje provedbe sagledava se i putem definiranih rizika i mjera za njihovo ublažavanje. (Dodatak 9.)

Godišnja izvješća o radu i nalazi vanjskog vrednovanja objavljuju se javno na stranicama LAG-a te stranicama uključenih partnera. Potrebno je predvidjeti tematsku sjednicu Skupštine na kojoj će se prezentirati nalazi vrednovanja. Nužno je organizirati informativno-animacijske radionice za dionike LAG-a - ciljne skupine LRS kako bi se prezentirali nalazi provedenog procesa. Za potrebe provedbe vrednovanja potrebno je planirati određene resurse:

	Praćenje	Vrednovanje
Organizator	Stručna služba, ured, LAG-a (LAG administrator)	Stručna služba, ured, LAG-a (LAG administrator)
Odgovorno tijelo	Upravni odbor/Skupština	Upravni odbor/Skupština/vanjski provoditelj

Sadržaj	Praćenje proračuna Statistika prijave/odobrenja projekata Doprinos projekata ciljevima i pokazateljima (indikatorima) LRS Aktivnosti animacije i projekata suradnje Doprinos svih aktivnosti ukupnoj LRS	Godišnja izvješća o praćenju – provjera rezultata i učinaka projekata; Doprinos LRS-a PRR i LEADER-u; Primjena načela LEADER-a u radu LAG-a
Vrijeme provedbe	Stalno tijekom provedbe	2 x tijekom trajanja PRR 2014.-2020.
Razdoblje izvješćivanja	Godišnje i po potrebi (<i>ad hoc</i>)	3 godine
Odobranje	Upravni odbor	Skupština
Svrha izvješća	Priprema godišnjeg Akcijskog plana provedbe LRS Poboljšanje mehanizama isporuke	Uspješnost provedbe Promjene Naučene lekcije za primjenu u budućem razdoblju

7.1 INDIKATORI ZA MJERENJE UČINKA PROVEDBE LRS

Krovni pokazatelji očekivanih rezultata (Pravilnik¹⁷, CMES/CMEF) navedeni su na razini ciljeva u LRS dok se u Dodacima 3., 4., 5. i ovdje nalazi cjelokupan pregled detaljnih pokazatelja učinka LRS putem pokazatelja rezultata i izlaznih pokazatelja (pokazatelji isporuka) strateških razvojnih ciljeva, mjera (aktivnosti) s pripadajućim tipovima operacija. **Pokazatelji učinka ukupne LRS** promatraju se u kontekstu njezina doprinosa postizanja ciljeva ZPP-a. Indikatori učinka na postizanje ciljeva ZPP-a (*CAP evaluation and monitoring indicators*¹⁸ - 16¹⁹ indikatora) koje možemo izdvojiti na mjerljiv način primjenjiv putem ove LRS su slijedeći:

- Porast prihoda iz poljoprivrednog poduzetništva putem sufinanciranih projekata: za 30%
- Povećanje zapošljavanja koje utječe na smanjenje nezaposlenosti: 4 kreirana radna mjesta putem provedbe LRS
- Povećanje BDP-a u ruralnom području obuhvaćenom LAG-om: do 3%

¹⁷ Izmjena sukladna nacionalnom regulatornom okviru za provedbu LEADER/CLLD-a u okviru Programa ruralnog razvoja 2014.-2020. (Pravilnici, NN 96/17, 53/18, 91/19) te Ugovoru o dodjeli sredstava odabranom LAG-u br. 5758 potpisanim između LAG-a Zagora i Agencije za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju s pripadajućim Aneksom. Izmjena je provedena i radi kašnjenja provedbe LRS na nacionalnoj razini te promjena interesa krajnjih korisnika.

¹⁸ Uredba (EU) 834/2014 od 22.06.2014, Uredba (EU) 808/2014 od 17.06.2014.

¹⁹ http://ec.europa.eu/agriculture/cap-indicators/index_en.htm

Vrednovanje provedbe ukupne LRS putem krovnih pokazatelja (indikatora) rezultata 2018. (provedba vrednovanja 2019.) i do kraja programskog i realizacijskog razdoblja 2023. (provedba vrednovanja 2024.):

Indikatori (mjerljivi pokazatelji) rezultata/naziv pokazatelja (result indicators)- Pravilnik, CMES/CMEF									
Godina vrednovanja		Planirana financijska alokacija (%)		Ukupan broj odobrenih/sufinanciranih projekata		Ukupna odobrena/isplaćena sredstva (EUR), javni rashodi		Broj kreiranih radnih mjesta putem odobrenih/sufinanciranih projekata	
		Odobreni 2018.	Isplaćeni 2023.	Odobreni 2018.	Isplaćeni 2023.	Odobreni 2018.	Isplaćeni 2023.	Odobreni 2018.	Isplaćeni 2023.
UKUPNO LRS	Ukupno LRS (19.2/19.3/19.4)	37,24	100	20	103	410.112,19	1.101.121,88	2	4
Strateški cilj LRS	Podmjera PRR M19								
SC 1	Ukupno LRS	27,24	29,97	20	23	300.000,00	330.000,00	0	2
	19.2	35,76	39,33	20	23	300.000,00	330.000,00	0	2
SC 2	Ukupno LRS	0	3,86	0	54	0,00	42.550,00	0	0
	19.2	0	5,07	0	54	0,00	42.550,00	0	0
SC 3	Ukupno LRS (19.2/19.3/19.4)	10	66,17	0	26	110.112,19	728.571,88	2	2
	19.2	0	55,59	0	24	0,00	466.400,00	0	0
	19.3	0	100	0	2	0,00	41.947,50	0	0
	19.4	50	100	N/A	N/A	110.112,19	220.224,38	2	2

Praćenje provedbe LRS putem pokazatelja isporuka (output indicators) za praćenje postizanja pokazatelja rezultata (primarni i sekundarni doprinos ZPP-u). LEADER pokazatelji u okviru ZPP indikatora²⁰ označeni su:(*):

Prioritet PRR	Prior. FP	Naziv pokazatelja	Ciljana vrijednost 2018.	Ciljana vrijednost 2023.	TO LRS	TO PRR	M LRS	M/PM PRR	C LRS
1	1A	Broj animacijskih aktivnosti prijenosa znanja i inovacija u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima	0	3	3.2.2	19.3.2	3.2	19.3	3
1	1A	Broj sudionika u animacijskim aktivnostima prijenosa znanja i inovacija u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima	0	30	3.2.2	19.3.2	3.2	19.3	3
1	1A	Broj animacijskih aktivnosti prijenosa znanja i inovacija u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima	3	6	3.2.3	19.4.1	3.2	19.4	3
1	1A	Broj sudionika u animacijskim aktivnostima prijenosa znanja i inovacija u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima	30	60	3.2.3	19.4.1	3.2	19.4	3
1	1B*	Broj projekata međuteritorijalne suradnje (nacionalna razina) 19.3.- 19.3.1+19.3.2, u okviru provedbe Uredbe (EU) 1303/2016, Članak. 35 (1c)	0	2	3.2.2	19.3.2	3.2	19.3	3
1	1C	Broj organiziranih aktivnosti cjeloživotnog učenja u svrhu osposobljavanja/stjecanja znanja i vještina	0	2	3.2.3	19.4.1	3.2	19.4	3

²⁰ http://ec.europa.eu/agriculture/cap-indicators/index_en.htm

1	1C*	Broj sudionika u sudionika u programima cjeloživotnog učenja u svrhu osposobljavanja/stjecanja znanja i vještina	0	20	3.2.3	19.4.1	3.2	19.4	3
2	2A*	Broj PG-a koja su dobili potporu za razvoj malih PG	20	20	1.1.3	6.3.1	1.1	6/6.3	1
3	3A*	Broj poljoprivrednih gospodarstava koja primaju potporu za sudjelovanje u programima kvalitete, lokalnim tržištima i kratkim lancima opskrbe te proizvođačkim skupinama/organizacijama	0	2	1.1.2	4.2.1	1.1	4/4.2	1
4	4A*	Površina (u ha) šuma / drugih šumskih područja za koje su sklopljeni ugovori o upravljanju kojima se podupire bioraznolikost	0	10	2.2.1	8.5.2	2.2	8/8.5	2
6	6A	Broj animacijskih aktivnosti LAG-a u svrhu promicanja društvene uključenosti, smanjenja siromaštva te jačanja diverzifikacije, razvoja malog poduzetništva i kreiranja radnih mjesta	0	2	3.2.2	19.3.2	3.2	19.3	3
6	6A	Broj sudionika animacijskih aktivnosti LAG-a u svrhu promicanja društvene uključenosti, smanjenja siromaštva te jačanja diverzifikacije, razvoja malog poduzetništva i kreiranja radnih mjesta	0	20	3.2.2	19.3.2	3.2	19.3	3
6	6A	Broj animacijskih aktivnosti LAG-a u svrhu promicanja društvene uključenosti, smanjenja siromaštva te jačanja diverzifikacije, razvoja malog poduzetništva i kreiranja radnih mjesta	1	10	3.2.3	19.4.1	3.2	19.4	3
6	6A	Broj sudionika animacijskih aktivnosti LAG-a u svrhu promicanja društvene uključenosti, smanjenja siromaštva te jačanja diverzifikacije, razvoja malog poduzetništva i kreiranja radnih mjesta	10	100	3.2.3	19.4.1	3.2	19.4	3
6	6B	Broj animacijskih aktivnosti usmjerenih poticanju lokalnog razvoja u ruralnim područjima	3	10	3.2.3	19.4.1	3.2	19.4	3
6	6B	Broj sudionika animacijskih aktivnosti usmjerenih poticanju lokalnog razvoja u ruralnim područjima	30	100	3.2.3	19.4.1	3.2	19.4	3
6	6B*	Postotak ruralnog stanovništva koje ima koristi od poboljšanih usluga/infrastruktura	0	50%	3.1.1	7.4.1	3.1	7/7.4	3

8. POVIJEST ORGANIZACIJE I DOSADAŠNJA ISKUSTVA LAG-A U PROVEDBI PROJEKATA

LAG Zagora osnovan je 03. veljače 2015. godine u Dugopolju, što ga čini najmlađim LAG-om na području Dalmacije, a zasigurno i jednim od najmlađih na području cjelokupne Republike Hrvatske. Na osnivačkoj Skupštini donesen je Statut LAG-a Zagora temeljem kojeg je Ured državne uprave u Splitsko-dalmatinskoj županiji donio Rješenje o odobravanju upisa udruge Lokalne akcijske grupe Zagora u Registar Udruga Republike Hrvatske s danom 01. travnja 2015. Statutom su uređena pitanja naziva, sjedišta, zastupanja ciljeva i djelatnosti, članstva te prava i obveza članova, tijela udruge, sastav, izbor i opoziv istih, te sva važna pitanja za djelatnost i rad Udruge. Cilj osnivanja LAG-a je identifikacija lokalne razvojne strategije, sudjelovanje u poticanju ruralnog razvitka kroz povezivanje i sudjelovanje u LEADER i ostalim projektima, te zajednička aktivnost u prikupljanju sredstava i njihova pravilna raspodjela prema namjeni za koju su dobivena, a u cilju unapređenja kvalitete života u ruralnom području jedinica lokalne samouprave koje su članice Udruge i održavanja broja stanovnika kroz održiv, integrirani lokalni razvoj. Ciljane skupine na koje su prvenstveno usmjerene aktivnosti LAG-a su: ruralno stanovništvo, udruge i građanske inicijative, mali i srednji poduzetnici i obrtnici.

U svrhu ostvarivanja ciljeva definirane su i djelatnosti LAG-a: mobilizacija članova Udruge na lokalnoj razini; izrada lokalne razvojne strategije; provedba lokalne razvojne strategije prema LEADER pristupu „odozdo prema gore“; ostvarivanje suradnje s drugim udrugama i organizacijama radi ostvarivanja ciljeva Udruge utvrđenim statutom; poticanje suradnje s drugim zajednicama; razmjena i prijenos iskustava; pomoć u izgradnji kapaciteta članova lokalne zajednice kako bi mogli svoja znanja i iskustva - širiti dalje i tako njegovati društveni kapital zajednice; promicanje inicijativa za povezivanje članova Udruge u svrhu usvajanja znanja i vještina na individualnoj i skupnoj razini; poticanje sudjelovanja zajednice u razvoju društvenih i gospodarskih aktivnosti; poticanje rasprava o potrebama u zajednici; promicanje provedbe međunarodnih projekata suradnje; pomoć članovima zajednice u organizaciji događanja i konferencija za informiranje o ciljevima i djelovanju Udruge u provedbi LEADER načela; pomoć u organizaciji seminara o radu Udruge i radionica za članove Udruge iz područja djelovanja Udruge; pomoć u članovima Udruge u organizaciji sajмова i izložbi iz područja djelovanja Udruge; promicanje koncepta održivog razvoja boljom primjenom ruralnih i regionalnih politika EU pristupom „odozdo prema gore“; pripreme LAG područja za korištenje strukturnih fondova EU; praćenje zakonske regulative i objave javnih natječaja vezanih uz razvojne mogućnosti i informiranje subjekata koji djeluju u okviru LAG-a o postojećim mogućnostima; poticanje drugih inicijativa koje su osmišljene za postizanje ciljeva Udruge utvrđenim statutom, sukladno zakonu i LEADER načelima; organiziranje javnih tribina, okruglih stolova, kampanja, radionica, izložbi, sajмова i drugih manifestacija (Dan LAG-a) te ostalih zabavnih i rekreacijskih djelatnosti; izdavačka djelatnost u skladu s posebnim propisima radi ostvarivanja ciljeva Udruge i poticanje interesa mladih radi njihovog ostanka na ruralnom području.

LAG Zagora nema prijašnjih iskustava u provedbi projekata izvan mjere LEADER jer je novoosnovan, odnosno nije pravnim slijednikom nekom prethodnom LAG-u.

8.1 KAPACITETI ZA PROVEDBU LRS

Provedba LRS LAG-a Zagora²¹ može se pratiti kroz nekoliko međusobno ovisnih radnih paketa u kojem svako tijelo LAG-a ima svoju ulogu. Radni paketi su: Prikupljanje i priprema

²¹ Sukladno nacionalnom regulatornom okviru za provedbu LEADER/CLLD-a u okviru Programa ruralnog razvoja 2014.-2020. (Pravilnici, NN 96/17, 53/18, 91/19)

projektnih prijedloga – potpora krajnjim korisnicima; Odabir projektnih prijedloga; Provedba projekata i monitoring provedbe; Animacijske aktivnosti te Aktivnosti suradnje. Horizontalni elementi koji su ključni za uspješnu provedbu svakog radnog paketa su administracija i praćenje i evaluacija. Administracija se odnosi na osiguravanje dovoljnog ljudskog kapaciteta za provedbu strategije sukladno definiranim provedbenim okvirom i procedurama te upravljanje projektnim ciklusom projekata koji su predviđeni za financiranje kroz LRS. Određeni ljudski kapaciteti nužni su i za provođenje interne i vanjske evaluacije (vrednovanja) provedbe LRS sukladno postavljenim procedurama u cilju praćenja učinkovitosti i svrsishodnosti LRS.

8.1.1 LJUDSKI KAPACITETI ZA PROVEDBU LRS

Lokalna akcijska grupa Zagora održala je 23. lipnja 2016. godine izvanrednu izbornu Skupštinu u Dugopolju. Članovi Skupštine koju čine predstavnici javnog, civilnog i gospodarskog sektora izabrali su i potvrdili članove Upravnog odbora. Struktura organizacijskih tijela LAG-a prema njihovoj pripadnosti nalazi se u Dodatku 8.²²

Slika 11: Organigram LAG-a Zagora (Izvor: LAG Zagora), pri čemu voditelj LAG-a i stručni suradnici (sve zaposlenici LAG-a) ujedno čine LAG administratora.

Odgovornosti i zadaće pojedinog tijela LAG-a sukladno definiranim radnim paketima za provedbu LRS su sljedeći:

Radni paket	Odgovorno tijelo	Područje odgovornosti
Prikupljanje i priprema projektnih dosijea za vrednovanje	LAG administrator ²³	Priprema dokumentacije za objavu natječaja, organizacija i održavanje info-dana, administriranje Baze projekata sukladno internim aktima udruge
	Upravni odbor	Odobrenje dokumentacije za objavu LAG natječaja
	Skupština	Odobrenje natječajne dokumentacije i objave LAG natječaja
Odabir projekata	LAG administrator	Zaprimanje projekata, provedba administrativne kontrole, priprema projektnih dosjeka za ocjenjivanje, priprema rang liste,

²² Napomena: Temeljem Uredbe (EU) 2016/679 Europskog Parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka) i slijedne nacionalne regulative te Pravilnika Lokalne akcijske grupe (LAG-a) Zagora o zaštiti, nadzoru nad prikupljanjem, obradi i korištenju osobnih podataka, podaci i dokumenti koji sadrže osobne podatke sudionika aktivnosti LAG-a nisu javno dostupni bez pisanog zahtjeva primatelja/treće strane te privole sudionika.

²³ LAG administrator podrazumijeva stručnu službu, ured, LAG-a te potencijalne vanjske stručnjake koji sudjeluju u administrativnim zadaćama LAG-a.

		upućivanje prema Upravnom odboru, priprema dokumentacije o odabranim projektima i slanje prema APPRRR
	Ocjenjivački odbor	Ocjenjivanje pristiglih projekata prema zadanim kriterijima u natječajnoj dokumentaciji, priprema rang liste projekata
	Upravni odbor	Imenovanje Ocjenjivačkog odbora, razmatranje i odobravanje projekata prema izrađenoj rang listi projekata od strane odbora (tijelo za odabir projekata)
	Nadzorni odbor	Odlučivanje o odabiru projekata u sustavu prigovora na odluke Upravnog odbora (tijelo za prigovore)
	APPRRR	Provjera provedbe postupka natječaja i odabira projekata te odabranih projekata LAG-a, odobravanje zahtjeva za potporu i zahtjeva za isplatu provedenih projekata
Provedba projekata	LAG administrator	Organizacija i provedba radionica za korisnike, provođenje kontrole na terenu, stručna pomoć u provedbi projekata u svojstvu voditelja projekta ispred upravljačkog tijela (LAG-a)
Animacijske aktivnosti	LAG administrator	Organizacija tematskih radionica i info dana LAG-a, intervjui s lokalnim stanovništvom, organizacija konferencija, specijalizirane edukacije za djelatnike, volontere i članove LAG-a kako bi podigli svoje kapacitete i prenijeli znanja i iskustva na lokalnu zajednicu, promoviranje suradnje
Aktivnosti suradnje	LAG administrator	Priprema i provedba projekata suradnje, upućivanje na odobrenje nadležnim tijelima LAG-a, umrežavanje LAG-a sa strukovnim organizacijama, lokalnim i regionalnim tijelima, drugim LAG-ovima radi prijenosa dobre prakse i primjenu načela razvoja „odozdo prema gore“
	Upravni odbor	Odobrenje provedbe projekata suradnje
	Skupština	Prihvatanje provedbe projekata suradnje i odobrenje završnog izvješća
	APPRRR	Odobrenje provedbe projekata suradnje, odobrenje isplate prihvatljivih troškova pripreme i provedbe projekata suradnje
Administracija	LAG administrator	Priprema godišnjeg akcijskog plana provedbe Strategije, priprema izvješća o radu LAG-a, priprema plana rada LAG-a za naredno razdoblje, komunikacija s nacionalnom Agencijom za plaćanja, koordinacija članstva LAG-a u strukovnim udruženjima
	Upravni odbor	Odobrovanje plana provedbe LRS, godišnjeg izvješća o radu i plana rada
	Skupština	Potvrđivanje plana provedbe LRS, godišnjeg

		izvješća o radu i plana rada
	APPRRR	Kontrola prihvatljivosti troškova provedbe LRS, isplata, monitoring rada LAG-a sukladno nacionalnoj regulativi
Vrednovanje i praćenje	LAG administrator	Izrada godišnjeg i <i>ad-hoc</i> izvješća o provedbi LRS prema zadanim parametrima (godišnje)
	Upravni odbor	Odobranje svih izvješća o provedbi LRS
	Skupština	Potvrđivanje godišnjeg izvješća o provedbi LRS
	APPRRR/Ministarstvo poljoprivrede	Smjernice za vrednovanje na razini PRR, kontrola vrednovanja i provedbe (učinaka i rezultata LRS)
	Vanjski stručnjak	Provedba vanjskog vrednovanja provedbe LRS temeljem zadanih parametara vrednovanja te izrada preporuka za daljnju provedbu; vrednovanje nakon provedbe LRS (<i>ex post</i>)

8.1.2 FINANCIJSKI KAPACITETI ZA PROVEDBU LRS I FINANCIRANJE RADA LAG-A

Financijski kapaciteti LAG-a Zagora²⁴ za provedbu LRS temelje se korištenju sredstava koja su na raspolaganju iz Mjere 19, Programa ruralnog razvoja 2014.-2020., odnosno, za provedbu podmjere 19.2 – Provedba operacija unutar CLLD strategije, podmjere 19.3. – Priprema i provedba aktivnosti suradnje LAG-a i prateće podmjere 19.4. – Tekući troškovi i animacija, a koji ukupno iznose, prema Ugovoru s APPRRR-om, 1.101.121,88 EUR. Za same aktivnosti vezane uz provedbu podmjera 19.3 i 19.4 (TO 3.2.2. i 3.2.3 LRS) iz kojih samo partnerstvo (LAG) ima na raspolaganju za povrat iz javnih sredstava, a prema Ugovoru, iznos od 262.171,88 EUR. Dio sredstava predfinanciranja planira se koristiti iz članarine (samofinanciranje) članova partnerstva, a koja je trenutno na razini 100.000,00 kn/godišnje (ukupno svih članova). Osim članarina, LAG planira koristiti i sustav međufinanciranja NZRCD te kredit ZEF-a i poslovnih banka (u iznosu do 180.000,00 kn/godišnje). Struktura predfinanciranja aktivnosti zasniva se samo na izvoru iz jednog fonda (EPFRR/RH –OP RR) kojeg je Republika Hrvatska definirala za provedbu mjere LEADER/CLLD do 2020-te godine. Dodatni troškovi provedbe LRS odnose se na provedbu projekata koji će biti sufinancirani putem provedbe podmjere 19.2 (ciljana vrijednost javnog udjela definirana Ugovorom je 838.950,00 EUR) točnije, na iznos javne potpore za dodjelu projektima lokalnih razvojnih dionika čije je projekte odabrao LAG. Proračun troškova za provedbu LRS rađen je metodom odozdo prema gore, odnosno, projiciran je prema iskazanim potrebama korisnika tijekom programiranja LRS (baza projektnih ideja, javne konzultacije). Tijekom programiranja potrebnih alokacija prema tipovima operacija LAG se vodio i visinom dozvoljenog inteziteta potpore koja, ovisno o tipu operacije, varira od 50% do 100%. Stoga se financijska potreba realizacije LRS treba promatrati i kroz vlastita sredstva (učesće) korisnika podmjere 19.2. Važno je napomenuti kako LAG neće prihvaćati aplikacije koje su u svojoj ukupnoj vrijednosti projekta veće od 100.000,00 EUR, sukladno važećem Pravilniku za provedbu navedenih podmjera. Tipovi operacija LAG-a koji odgovaraju tipovima operacija nacionalne razine PRR nepoznatog provedbenog okvira uneseni su plan provedbe kasnijih godina. Dakle, bez obzira što za njih, razvidno iz analize potreba i mogućnosti razvoja područja te SWOT analize, postoji realna potreba, istovremeno postoji i realna opasnost kako

²⁴ Sukladno Ugovoru o dodjeli sredstava odabranom LAG-u br. 5758 potpisanim između LAG-a Zagora i Agencije za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju s pripadajućim Aneksom.

iste neće možda biti otvorene od strane nadležnog tijela ili će njihov provedbeni okvir biti otežan za provedbu putem LRS. LAG ne može sufinancirati aktivnosti planirane ovom LRS putem drugih izvora financiranja, s naglaskom na ESF, bez obzira što je isto bilo očekivano temeljem Partnerskog sporazuma između RH i EU za ovo programsko razdoblje. Lokalno partnerstvo će morati izraditi poseban strateški razvojni dokument za druge izvore financiranja potreba iskazanih putem ovog dokumenta, jer je ovaj, temeljem uputa Upravljačkog tijela Ministarstva poljoprivrede, u potpunosti usmjeren isključivo na jedan izvor – odnosno jedan ESI fond - EPFRR, što je razvidno i iz njegovih obveznih pokazatelja uspješnosti kao i iz usko programiranog financijskog okvira. Iz navedenog je razvidno kako je ova lokalna razvojna strategija projektna aplikacija odnosno, nakon odobrenja od strane nadležnog tijela, postala je projekt koji se provodi od 2016.-2020. a završava s provedbom 2023.

9. FINANCIJSKI PLAN

U prethodnom poglavlju opisani su stručni kapaciteti potrebni za provedbu LRS te je dan okvir potrebnih financijskih sredstava koje je nužno uložiti u ostvarenje zadanih ciljeva i prioriteta razvoja. U ovom poglavlju prikazuju se potrebna sredstva za provedbu pojedinog Cilja, Mjere (aktivnosti) i Tipa operacija u %/EUR od ukupnih sredstava koji se očekuju kroz provedbu podmjere LRS sukladne 19.2. Tekući troškovi i animacija te potpora provedbi operacija unutar CLLD strategije (19.4) kao i projekata suradnje (19.3) proračunati na temelju intenziteta potpore za ove aktivnosti navedenih Ugovoru²⁵.

Sistematiziran prikaz **financijskog plana i potrebe financijskih sredstava za provedbu odabranih projekata** na razini Cilja, Mjere (aktivnosti) i Tipa operacija nalazi se u tablici:

SC/M/TO	2014./ 2015./ 2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	Ukupno %	Ukupno EUR po podmjerama PRR	Ukupno EUR po SC LRS
SC1,% *	0,00%	0,00%	35,76%	3,58%	0,00%	39,33%		
EUR	0,00	0,00	300.000,00	30.000,00	0,00		330.000,00	330.000,00
M1.1, % *	0,00%	0,00%	35,76%	3,58%	0,00%	39,33%		
EUR	0,00	0,00	300.000,00	30.000,00	0,00		330.000,00	330.000,00
TO1.1.2,% *	0,00%	0,00%	0,00%	3,58%	0,00%	3,58%		
EUR	0,00	0,00	0,00	30.000,00	0,00		30.000,00	30.000,00
TO1.1.3,% *	0,00%	0,00%	35,76%	0,00%	0,00%	35,76%		
EUR	0,00	0,00	300.000,00	0,00	0,00		300.000,00	300.000,00
SC2,% *	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	5,07%	5,07%		
EUR	0,00	0,00	0,00	0,00	42.550,00		42.550,00	42.550,00
M2.2, % *	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	5,07%	10,52%		
EUR	0,00	0,00	0,00	0,00	42.550,00		42.550,00	42.550,00
TO 2.2.1,% *	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	5,07%	5,07%		
EUR	0,00	0,00	0,00	0,00	42.550,00		42.550,00	42.550,00
SC3,% *	0,00%	0,00%	0,00%	55,59%	0,00%	55,59%		
EUR	0,00	0,00	0,00	466.400,00	0,00		466.400,00	728.571,88
M3.1,% *	0,00%	0,00%	0,00%	55,59%	0,00%	55,59%		
EUR	0,00	0,00	0,00	466.400,00	0,00		466.400,00	466.400,00
TO3.1.1,% *	0,00%	0,00%	0,00%	55,59%	0,00%	55,59%		
EUR	0,00	0,00	0,00	466.400,00	0,00		466.400,00	466.400,00
						UKUPNO PODMJERA 19.2	838.950,00	

²⁵ Ugovor o dodjeli sredstava odabranom LAG-u br. 5758 potpisanim između LAG-a Zagora i Agencije za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju s pripadajućim Aneksom.

M3.2,% *	Valorizira se prema zasebnim doprinosima 3.2.2 i 3.2.3 – prikazuju se zasebno							
EUR		55.056,10	55.056,10	55.056,10	97.003,60		262.171,88	262.171,88
TO3.2.2,% *	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	100%	100% podmjera 19.3	(5% iznosa za podmjeru 19.2)	
EUR	0,00	0,00	0,00	0,00	41.947,50		41.947,50	41.947,50
UKUPNO PODMJERA 19.3							41.947,50	
TO3.2.3,% ***	0,00%	25%	25%	25%	25%	100% podmjera 19.4	(25% iznosa za podmjere 19.2+19.3)	
EUR	0,00	55.056,10	55.056,10	55.056,10	55.056,10		220.224,38	220.224,38
UKUPNO PODMJERA 19.4							220.224,38	

Sistematiziran prikaz **očekivane financijske realizacije** provedbe odabranih projekata na razini Cilja, Mjere (aktivnosti) i Tipa operacija nalazi se u tablici:

SC/M/TO, %/EUR	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	Ukupno %	Ukupno EUR po podmjerama PRR	Ukupno EUR po SC LRS
SC1,% *	0,00%	0,00%	0,00%	35,76%	3,58%	0,00%	39,33%		
EUR	0,00	0,00	0,00	300.000,00	30.000,00	0,00		330.000,00	330.000,00
M1.1,% *	0,00%	0,00%	0,00%	35,76%	3,58%	0,00%	39,33%		
EUR	0,00	0,00	0,00	300.000,00	30.000,00	0,00		330.000,00	330.000,00
TO1.1.2,% *	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	3,58%	0,00%	3,58%		
EUR	0,00	0,00	0,00	0,00	30.000,00	0,00		30.000,00	30.000,00
TO1.1.3,% *	0,00%	0,00%	0,00%	35,76%	0,00%	0,00%	35,76%		
EUR	0,00	0,00	0,00	300.000,00	0,00	0,00		300.000,00	300.000,00
SC2,% *	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	5,07%	5,07%		
EUR	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	42.550,00		42.550,00	42.550,00
M2.2,% *	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	5,07%	10,52%		
EUR	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	42.550,00		42.550,00	42.550,00
TO 2.2.1,% *	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	5,07%	5,07%		
EUR	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	42.550,00		42.550,00	42.550,00
SC3,% *	0,00%	0,00%	0,00%	55,59%	0,00%	0,00%	55,59%		
EUR	0,00	0,00	0,00	466.400,00	0,00	0,00		466.400,00	728.571,88
M3.1,% *	0,00%	0,00%	0,00%	55,59%	0,00%	0,00%	55,59%		
EUR	0,00	0,00	0,00	466.400,00	0,00	0,00		466.400,00	466.400,00
TO3.1.1,% *	0,00%	0,00%	0,00%	55,59%	0,00%	0,00%	55,59%		
EUR	0,00	0,00	0,00	466.400,00	0,00	0,00		466.400,00	466.400,00
UKUPNO PODMJERA 19.2								838.950,00	
M3.2,% *	Valorizira se prema zasebnim doprinosima 3.2.2 i 3.2.3 – prikazuju se zasebno								
EUR	0,00	0,00	0,00	191.600,00	59.934,38	10.637,50		262.171,88	262.171,88
TO3.2.2,% **	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%	0,00%	100% od 5%		
EUR	0,00	0,00	0,00	0,00	41.947,50	0,00		41.947,50	41.947,50
UKUPNO PODMJERA 19.3								41.947,50	
TO3.2.3,% ***	0,00%	0,00%	0,00%	21,75%	2,04%	1,21%	100% od 25%		
EUR	0,00	0,00	0,00	191.600,00	17.986,88	10.637,50		220.224,38	220.224,38
UKUPNO PODMJERA 19.4								220.224,38	

10. DODACI

- Dodatak 1. Popis jedinica lokalne samouprave s pripadajućim naseljima i brojem stanovnika LAG-a Zagora
- Dodatak 2. NATURA 2000 na području LAG-a Zagora
- Dodatak 3. Razrada strateškog razvojnog cilja 1, s pripadajućim mjerama, TO, indikatorima i uvjetima implementacije
- Dodatak 4. Razrada strateškog razvojnog cilja 2, s pripadajućim mjerama, TO, indikatorima i uvjetima implementacije
- Dodatak 5. Razrada strateškog razvojnog cilja 3, s pripadajućim mjerama, TO, indikatorima i uvjetima implementacije
- Dodatak 6. Kriteriji odabira projektnih prijedloga (zahtjeva za potporu) LAG-a Zagora
- Dodatak 7. Struktura sudionika u izradi i prvoj izmjeni LRS LAG-a Zagora
- Dodatak 8. Struktura i zadaće (sukladno Statutu) lokalnog razvojnog partnerstva (Skupštine), Upravnog i Nadzornog odbora LAG-a Zagora
- Dodatak 9. Analiza rizika prilikom provedbe LRS LAG-a Zagora izrađena putem PEST analize